

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Historie Nýřanska
ve vyučování na 1. stupni ZŠ**

Markéta Pavezová

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: PaedDr. Helena Východská

Plzeň, 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně za použití v práci uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, duben 2021

.....

Děkuji své vedoucí diplomové práce PaedDr. Heleně Východské za odborné vedení, její cenné rady a podnětné připomínky k mé práci.

Obsah

Úvod	5
I. Teoretická část	11
1 Region Nýřansko	11
1.1 Nýřansko v pravěku	13
1.2 Nýřansko – středověk a novověk	17
1.2.1 Nýřany	17
1.2.2 Kamenný újezd	20
1.2.3 Doubrava	21
1.2.4 Tlučná	22
1.2.5 Úherce	23
1.2.6 Zbůch	24
1.2.7 Přehýšov	25
1.3 Nýřansko a rozvoj průmyslu	27
1.4 Nýřansko a dělnické hnutí	33
1.5 Nýřansko a první světová válka	40
1.6 Nýřansko a druhá světová válka	42
1.7 Nýřansko od poválečného vývoje do současnosti	47
2 Regionální historie ve výuce	53
3 Mezipředmětové vztahy ve výuce	56
II. Praktická část	58
4 Didaktické aktivity	58
4.1 Putování nýřanským pravěkem	58
4.2 Vycházka „Po stopách zašlé slávy černého kamene“	63
4.3 Na návštěvě u osvícenců	80
4.4 Projektový den „Po stopách černého pokladu“	84
Závěr	104
Summary	106
Seznam osobností	107
Seznam použité literatury	108
Seznam internetových zdrojů	112
Seznam ostatních zdrojů	114
Seznam příloh	115
Přílohy	I

Úvod

Okres Plzeň – sever leží v severovýchodní části Plzeňského kraje. Příroda vytvořila tomuto okresu přirozené hranice, na západě je to údolí Úterského potoka, jihovýchodní hranici tvoří tok řeky Berounky. Celou tuto oblast lze geopoliticky rozdělit na dvě části. Tou první je výše položený a hustě zalesněný sever až severozápad (Plzeňská pahorkatina přecházející v Tepelskou vrchovinu, cca 660 m), který se svažuje do nadmořské výšky cca 300 m. n. m. Druhou část pak tvoří níže položený jižní a jihovýchodní cíp Plzeňské kotliny, jehož rovinný až mírně sklonitý pahorkatinný reliéf se rozčleňuje na mělká a široká údolí.¹

Řeka Mže, která protéká Plzeňskou kotlinou, „lákala“ svou bohatou údolní nivou k osidlování od pravěku. Archeologické nálezy z Vochova, Kozolup či Bdeněvse dokládají, že pravěké obyvatelstvo zde sídlilo již v období mladší doby kamenné – neolitu. Eneolitická sídliště jsou známa z údolí Úterského potoka, nálezy v podobě sídlišť, pohřebišť a hradišť, např. Šipín, Luhov či Lipno, dokládají osídlení na jihozápadě této oblasti v době bronzové. Od doby bronzové jsou podle archeologů trvale osídlené oblasti v okolí obcí Nynice či Horní Hradiště.²

Významným dokladem keltské kultury na území okresu Plzeň – sever se staly objevy mohyl v okolí Kralovic a objev rozsáhlého pohřebiště v Hrádku u Manětína, kde bylo odkryto 273 kostrových hrobů na ploše přibližně 2 ha. Tento unikátní nález keramiky, šperků³, nádob, zbraní a dalších bronzových a železných předmětů je datován do 5. století př. n. l a umožňuje sledovat vývoj kultury na rozhraní doby halštatské a laténské.⁴ Slovanské osidlování začalo od konce 7. století n. l. a v průběhu 8. - 9. století n. l. na již dříve využívaných územích, např. Horní hradiště či Plasy.⁵

Teprve středověk přinesl výraznou změnu v trvalém osídlení a přetváření místní krajiny a celé této oblasti. Velký podíl na tom měly obchodní stezky směřující od východu

¹ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6, s. 10.

² BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUČEK, Karel. *Severní Plzeňsko I*. Druhé vydání. Klatovy: Nakladatelství Českého lesa, 2001. 206 s. ISBN 80-86125-23-8. s. 10

³ Typickým šperkem jsou tzv. maskovité spony zdobené lidskou či zvířecí figurou

⁴ *Sborník muzea okresu Plzeň-sever*. Mariánská Týnice: Muzeum okresu Plzeň – sever, 1978. 70 s. s. 15.

⁵ BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUČEK, Karel. *Severní Plzeňsko I*. Druhé vydání. Klatovy: Nakladatelství Českého lesa, 2001. 206 s. ISBN 80-86125-23-8. s. 10.

na západ i od severu na jih, a také kláštery, které zde byly ve 12. století zakládány. Na území okresu Plzeň – sever byly zastoupeny řády benediktýnů na jihozápadě v Kladrubech, premonstrátů na západě v Teplé, premonstrátek na jihu v Chotěšově, cisterciáků na východě v Plasích a johanitů též východním směrem v Manětíně. Kláštery se postupně staly největšími feudálními majiteli, vytvářely vlastnické celky, jejichž prostřednictvím spravovaly a obhospodařovaly svůj majetek, udržovaly stávající vesnice a nové zakládaly, obchodovaly a rozšiřovaly plochy obdělávané půdy v nepřístupné krajině.⁶ Nadvláda církevních institucí na území dnešního okresu se odrazila v poměrně malém množství hradů. Nejvýznamnějšími byly jednoznačně velký gotický hrad v Rabštejně nad řekou Střelou a hrad Krašov, jehož zřícenina se tyčí nad hlubokým údolím řeky Berounky nedaleko Kralovic.⁷

Husitské hnutí přineslo v 15. století rozpad majetku místních klášterů. Bezprostředně od jeho počátků stály západní Čechy na čelním místě významných válečných událostí. Důvodů bylo několik, zásadním je však blízkost západních hranic tehdejšího Českého království se Svatou říší římskou, která byla pro husity hlavním zahraničním nepřítelem. Právě z dnešního německého území nejčastěji směřovaly houfy křižáků do Čech a západní regiony našeho státu, včetně severního Plzeňska, byly tedy prvním územím, přes které cizí vojska přecházela. Boje zde byly proto velmi časté, častější než v ostatních částech království. Právě v západních oblastech království předvedl Jan Žižka z Trocnova záhy po vzniku husitského hnutí své vojenské nadání, když roku 1419 v bitvě u Nekmíře použil poprvé svou vozovou hradbu a s necelými třemi sty pěšáků a sedmi vozy s děly porazil přesilu ozbrojeného vojska.⁸ Právě husitské války následujících let zapříčinily mimo jiné, že majetek církve přešel do rukou světských feudálních panovníků. V této době získaly v našem regionu mnohé vsi statuty měst a městeček, např. Rabštejn, Úterý, Manětín, Kralovice, Všeruby.⁹

Dalším klíčovým obdobím pro okres Plzeň – sever se stalo 17. a 18. století, z hlediska kulturních dějin tedy vzepětí baroka. Hospodářský a kulturní rozkvět zažíval

⁶ BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUĐ, Karel. *Severní Plzeňsko II*. Plzeň: Nakladatelství Českého lesa, 1997. 229 s. ISBN 80-901877-5-7. s. 13.

⁷ BUKAČOVÁ, Irena, FOUĐ, Karel, KAREL, Tomáš a KŘEMENÁK, Jiří. *Lidová architektura okres Plzeň – sever*. Plzeň: Státní památkový ústav, 2002. 183 s. ISBN 80-85035-18-9. s. 6.

⁸ SINKULE, Václav, KARFIOL, Antonín a KOLÁŘOVÁ, Libuše. *Okres Plzeň-sever*. Vydání první. Gottwaldov: ONV Plzeň-sever, 1985. 87 s. s. 12.

⁹ BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUĐ, Karel. *Severní Plzeňsko II*. Plzeň: Nakladatelství Českého lesa, 1997. 229 s. ISBN 80-901877-5-7. s. 13.

především plaský klášter řádu cisterciáků. Působivé barokní stavby dominují krajině dodnes – klášter v Plasích, poutní místo, bývalé cisterciácké probošství, Mariánská Týnice u Kralovic, vesnické kostely v Nynicích, v Kozojedech či hospodářské klášterní dvory, např. Býkov, Rohy, Hubenov.¹⁰ Perlou baroka v kontextu celé naší vlasti bývá nazýváno město Manětín, a to především pro svůj zámek a soubor více než třiceti barokních soch a sousoší od Matyáše Bernarda Brauna.¹¹ Druhá polovina 19. století přinesla některým místům okresu bouřlivý průmyslový rozmach, který využíval místní nerostné suroviny.¹²

Charakter krajiny, který okres Plzeň - sever získal koncem 19. a počátkem 20. století, je zachován v podstatě dodnes. Působivý zemědělský sever s historickými památkami lidové architektury, s přírodními parky, rezervacemi, zachovalými lesními masivy a malebnými říčními údolími řeky Střely nebo Berounky a na druhé straně jih, který je protkán hustou sítí historických komunikací.¹³ Právě v této jižní oblasti se rozkládá region Nýřansko, jehož historický vývoj významně ovlivnilo dolování uhlí. V současné době připomínají více než stoleté období průmyslového rozmachu pouze drobné pozůstatky důlních šachet a mizející odvalové haldy. Hornictví zde sice již zcela zaniklo, avšak tento kraj si i nadále zachoval svůj průmyslový ráz.

Město Nýřany a jeho okolí je místem, které dobře znám a kde žiji celý svůj život. Vzhledem k této skutečnosti a vzhledem k rozhodnutí působit v této oblasti jako učitelka dětí na 1. stupni ZŠ, jsem se rozhodla zpracovat diplomovou práci na téma *Historie Nýřanska ve vyučování na 1. stupni ZŠ*. Soudím, že každý člověk by měl dobře znát historii místa, kde žije. V rámci školního vzdělávání je proto důležité rozvíjet a podporovat zájem o místní dějiny již u dětí mladšího školního věku. Prostředkem k naplnění tohoto pedagogického záměru mohou být i zábavné didaktické aktivity.

Jedním z cílů mé diplomové práce bylo proto navrhnout metodický návod, který by pedagogové mohli bezprostředně využít při výuce regionální historie a který by se mohl stát námětem či inspirací pro jejich další pedagogickou činnost. Dalším cílem mé práce

¹⁰BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUĐ, Karel. *Severní Plzeňsko I*. Druhé vydání. Klatovy: Nakladatelství Českého lesa, 2001. 206 s. ISBN 80-86125-23-8. s. 11.

¹¹NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV. *Zámek Manětín*. [on-line]. [cit. 15. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.zamek-manetin.cz/cs/o-zamku/barokni-plastika>

¹²BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUĐ, Karel. *Severní Plzeňsko I*. Druhé vydání. Klatovy: Nakladatelství Českého lesa, 2001. 206 s. ISBN 80-86125-23-8. s. 11.

¹³BUKAČOVÁ, Irena, FOUĐ, Karel, KAREL, Tomáš a KŘEMENÁK, Jiří. *Lidová architektura okres Plzeň – sever*. Plzeň: Státní památkový ústav, 2002. 183 s. ISBN 80-85035-18-9. s. 9.

bylo také navrhnout portfolio konkrétních pracovních listů a didaktických aktivit, které jsou vhodné pro využití ve výuce skupiny předmětů Člověk a jeho svět a které kladou důraz na velmi důležitou kategorii mezipředmětových vztahů. Neméně podstatným cílem mé absolventské práce bylo shromáždit a uspořádat informace týkající se Nýřanska tak, abych zpřehlednila historii tohoto regionu od pravěku po současnost, a připravila tak svého druhu odborný manuál právě pro pedagogy našeho regionu. Pro účely své kvalifikační práce jsem si vymezila hranice popisované oblasti především z praktického hlediska. Klíčovým pro mě byl promyšlený odhad, kam děti v rámci výuky dojdou pěšky, přičemž výchozím bodem se stala vždy budova základní školy v Nýřanech.

Diplomovou práci, kterou předkládám, jsem rozdělila na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou. Teoretická část obsahuje tři kapitoly. V první jsem se věnovala vymezenému regionu Nýřanska. Na základě nashromážděných a interpretovaných informací zde zpřehledňuji vývoj této oblasti od pravěkého osídlení až do současnosti. Snažila jsem se zachytit důležité historické události a klíčové okamžiky politického, ekonomického a kulturního vývoje Nýřan a okolních obcí, a také připomenout nejvýznamnější osobnosti, které se zapsaly do dějin regionu. V druhé kapitole se zamýšlím nad důležitostí regionálních dějin ve vyučování na 1. stupni základní školy. Ve třetí kapitole teoretické části zdůrazňuji potřebu využívání mezipředmětových vztahů ve výuce.

V praktické části své kvalifikační práce představuji návrh konkrétních didaktických aktivit pro čtvrtý a pátý ročník 1. stupně základní školy, jejichž společným jmenovatelem jsou vybraná specifická místa či události v dějinách nýřanského regionu. Mým původním záměrem při přípravě didaktických aplikací bylo zpracování nejdůležitějšího tématu týkajícího se Nýřanska – historie uhlí. Velmi brzy jsem však zjistila, že i poměrně turisticky nezajímavý region nabízí mnohem více námětů k využití ve výuce. Vytvořila jsem proto návrh na využití vlastivědné vycházky i krátkého výletu a návrh na projektový den, který integruje poznatky a dovednosti z různých vyučovacích předmětů. Pracovní listy, které jsou rovněž součástí navrženého portfolio, obsahují tematicky zaměřené úkoly. Prostřednictvím pracovních listů si žáci procvičují a upevňují probrané učivo a zároveň si fixují poznatky z historie svého regionu. Při koncipování dílčích aktivit jsem kladla důraz především na uplatnění interdisciplinárních vztahů. Přílohou každé didaktické aplikace je metodická příručka pro učitele.

Zásadním informačním zdrojem pro mě byla především odborná literatura, kterou hodnotím velmi pozitivně jak z hlediska kvantity, tak kvality.

Zajímavý a ucelený pohled do historie města Nýřany, jež jsou centrem popisovaného regionu, podává kniha Václava Šindeláře, Miroslava Uxy a Václava Faifra *Nýřany – 100 let města* (1992). Autoři v této knize velmi podrobně a přehledně popisují vývoj města Nýřany a jeho nejbližšího okolí od středověku až do počátku devadesátých let 20. století.

Stěžejní publikací, která mi při mé badatelské činnosti a shromažďování faktů pomohla objasnit a celkově shrnout dějiny dolování uhlí na Nýřansku, se stala kniha Jana Drnka *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. (2012). V této knize se autorovi podařilo vytvořit komplexní obraz historie důlní činnosti v plzeňské karbonské pánvi od jejich prvopočátků do současnosti.

Literaturu, která popisuje kulturní a sociální vývoj hornického regionu v období jeho průmyslového rozvoje, nebylo jednoduché zpracovat. Jednalo se o dobově podmíněné, ideologicky zaměřené publikace, které vznikly v sedmdesátých letech 20. století. Získaná data z těchto pramenů jsem se snažila zpracovat bez hodnotících kritérií a historické události popsat při zachování objektivního pohledu. Úkol to byl nelehký, ale věřím, že se mi ho podařilo zvládnout. Hlavním zdrojem informací pro mě stala jedna z knih Františka Kroce *Havířské generace* (1975).

Hlavním titulem, ve kterém jsem našla důležitá fakta a cenné informace týkající se dějin regionu za druhé světové války, byla kniha Ireny Bukačové, Miroslava Husa a Karla Roma *Škoda lásky. Druhá světová válka na severním Plzeňsku*. Díky této publikaci jsem si prohloubila své znalosti o období, které předcházelo vypuknutí druhé světové války a také o době bezprostředně poválečné.

Jako další badatelskou metodu jsem pro tvorbu své kvalifikační práce využila terénní výzkum. Místa, na něž odkazuji v didaktických aplikacích, jsem prozkoumala a aktualizovala své představy o jejich edukačním využití. Vhodné bylo též pořídit fotodokumentaci, kterou jsem následně využila při tvorbě praktických aktivit pro děti. Mnoho dalších podnětných a cenných údajů jsem také získala při prohlídkách stálé muzejní expozice o dějinách regionu ve *Středisku historie Nýřanska*, která je součástí Městské knihovny Nýřany.

Během svého vlastivědného bádání jsem zjistila, že nemám možnost setkat se v mém okolí s žádným žijícím pamětníkem, který by svým vyprávěním přispěl k autenticitě mé práce. Obrovským přínosem a hodnotným zdrojem informací z období před druhou světovou válkou se však pro mě stala publikace *Vyhnání Čechů z pohraničí v roce 1938* (2018). Jedná se o knihu vzpomínek pamětníků z tehdejšího území tzv. Sudet, kteří svými osobními pocity a prožitky podávají působivé svědectví o událostech roku 1938, jednoho z nejdramatičtějších období našich novodobých dějin.

I. Teoretická část

1 Region Nýřansko

Region Nýřansko je oblast, která leží západně až jihozápadně od krajského města Plzně, v jižní části okresu Plzeň – sever. Je to oblast, která nebývá často předmětem zájmu historiků či památkářů, nemůže se pochlubit přírodními krásami. Původně zemědělská oblast má ale svoji zvláštní a pozoruhodnou historii hornickou. Pouhá náhoda, kdy bylo při hrabání mechu v lese objeveno uhlí, změnila před téměř dvěma sty lety klidný rovinatý úrodný kraj takřka přes noc v rozrytou měsíční krajinu, kde kopce byly uměle vytvářeny navršováním vydolovaného zbytkového materiálu a bohaté zemědělské statky se měnily v průmyslové podniky s kouřícími komíny. Krajině začaly dominovat těžní věže, pole, louky a lesy křížovalo množství železničních tratí a vleček s hlučnými nákladními vlaky naloženými uhlím¹⁴. V běhu času byl však tento „černý kraj“¹⁵ tak trochu odsouzen k zapomenutí. Pomohl k tomu odsun německy mluvících starousedlíků po roce 1945, a také minulým komunistickým režimem zpolitizovaná těžká práce horníků, jež byla zdůrazňována pouze jako boj s třídním nepřítelem, který představovaly místní podnikatelské objekty. V současné době v tomto regionu již nenajdeme ani horníky ani původní sedláky, kteří by svou prací a úsilím udržovali své dávné tradice a dodávali tím Nýřansku vlastní osobitý charakter.¹⁶

Z geologického hlediska leží Nýřansko v jižní části Plzeňské kamenouhelné pánve, která náleží k sladkovodnímu pásmu útvaru permo-karbonského. Tato pánev má elipsovité charakter, osa směřuje od severovýchodu na jihozápad, jižní a severní část rozdělují řeka Mže.¹⁷ Přítokem řeky Mže je Vejprnický potok, který protéká Nýřanami, a který podél svého toku vytváří úzké údolí směrem k Plzni. V jižní části Nýřanska je významnějším

¹⁴ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 51.

¹⁵ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 6.

¹⁶ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6, s. 9.

¹⁷ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Geologie*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

tokem Luční potok, pramenící u Přehýšova¹⁸, a potok Zálužský, jež vytváří mělké údolí u obce Zbůch.¹⁹ Vodu z obou toků odvádí řeka Radbuza.²⁰ Rozloha této oblasti je přibližně 550 km², nadmořská výška kolem 360 m. Jedná se o terénní sníženinu, která je tvořena četnými karbonskými usazeninami. Příroda, která tento kamenouhelný útvar vytvořila, uložila v těchto vrstvách černý nerost – uhlí. Nejsilnější karbonské sedimenty - více než 800 metrů usazenin - se nachází v jižní části pánve u obce Zbůch.²¹ Na severních okrajích pánve vychází černouhelné sloje téměř až na povrch (8–12 m).²²

Na Nýřansku se těžilo velmi kvalitní černé uhlí. Jedním z typů tohoto černého nerostu bylo tzv. plynové uhlí vhodné na výrobu svítiplynu²³, ve kterém bylo nalezeno velké množství vzácných fosilních obojživelníků – krytolebců, ryb a mnoha dalších živočichů i rostlin. Plynové uhlí je dokladem jezerního a pralesního prostředí prvohor (přibližně před 300 miliony lety). Tyto objevy zkoumal a zpracoval světově uznávaný český vědec paleontolog Antonín Frič na přelomu 18. - 19. století. Další zajímavostí těžby bylo tzv. plackové uhlí, které mělo velkou výhřevnost, bylo houževnatější než klasické uhlí a dalo se obrábět a brousit.²⁴

¹⁸ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 6.

¹⁹ FOUČEK, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003. 99 s. s. 3.

²⁰ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 10.

²¹ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Geologie*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

²² DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 22.

²³ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 27.

²⁴ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska*. Antonín Frič. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

1.1 Nýřansko v pravěku

Archeologický nález kamenného listovitého hrotu, který byl objeven nedaleko Nýřan u obce Přehýšov, dokazuje přítomnost pravěkého člověka v údolí Vejprnického potoka v době mladšího paleolitu (před 40 000 - 35 000 lety)²⁵ a to i přesto, že poměrně členitý terén a drsnější klima západních Čech přímo nevybízely k tomu, aby se zde usadili pravěcí lidé. Krajinou západních Čech v tomto období zřejmě procházely skupiny lovců.²⁶

První obyvatelé, jejichž hlavní obživou již zpočátku pouze lov a sběr, ale časem samozřejmě i zemědělství, se začali usazovat v období mladší doby kamenné – neolitu asi před 5000 lety²⁷ hlavně v úrodnější Plzeňské a Chebské kotlině. Nalezený artefakt – kamenná broušená sekera s hrotitým týlem, který byl objeven mezi Nýřanami a Přehýšovem, je zařazen do počátku období – eneolitu (asi 4000 let př. n. l.).²⁸ V pozdní době kamenné se plně rozvíjelo orné zemědělství, využívala se tažná síla dobytka. Plochy orné půdy se zvětšovaly a lidé začínali obdělávat i méně kvalitní zemědělskou půdu ve vyšších polohách, kde se dařilo chovu dobytka. Vznikala malá výšinná sídliště s maximálně jednou až dvěma obytnými jednotkami.²⁹

Západočeské oblasti začali lidé osidlovat podle dosavadních nálezů o něco později, v mladší a pozdní době bronzové a ve starší době železné. Z hlediska českého a středoevropského vývoje znamenala oblast západních Čech pro pravěk okrajovou průchozí oblast sousedního horního Podunají.³⁰

²⁵MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

²⁶KUMPERA, Jan. *Západočeský kraj A-Z. Historie, památky, příroda*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1989. 232 s. s. 21.

²⁷KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 17.

²⁸MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

²⁹KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 28.

³⁰KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 17.

Pravěké sídliště, které archeologové odkryli při stavbě mimoúrovňové křižovatky mezi Nýřanami a obcí Tlučná, pochází ze střední doby bronzové (1800-1300 př. n. l.).³¹ V tomto období pravěké obyvatelstvo výrazně změnilo svůj styl života. Ve zhoršujícím se klimatu se příliš nedařilo pěstování obilí a více se rozmáhal chov dobytka, s čímž souvisely i větší přesuny skupin lidí. Výraznější změna v té době nastala také ve stylu pohřbívání. Budované mohylové násypy, které jsou pro krajinu západních Čech typické, daly vzniknout názvu této kultury – kultura mohylová³² nebo také mohylový lid.³³ Od počátku 19. století archeologové objevili a prozkoumali několik desítek větších mohylníků³⁴ s žárovými i kostrovými pohřby. V mohylách lidé ukládali různé předměty z bronzu – nástroje, zbraně či šperky.³⁵

Do mladší doby bronzové (1300–900 př. n. l.) lze datovat nález pohřebiště s žárovými pohřby, který byl objeven při stavbě průmyslové zóny mezi Nýřanami a Úhercemi.³⁶ Typickým rysem tohoto období je žárové pohřbívání v nádobě (popelnici). Mohyly zůstaly, nebo se ostatky uložily do plochých hrobů bez mohyl (tzv. popelnicová pole).³⁷ V západních Čechách se výrazně rozvíjela milavečská kultura, která svůj název získala podle archeologického naleziště mohylníků a sídlišť v Milavčích u Domažlic. Jedním z nejvýznamnějších artefaktů tohoto naleziště je kultovní vozík, nádoba z bronzu na nepohyblivých kolech, objevený v hrobě pravěkého bojovníka.³⁸ Na Nýřansku toto

³¹ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

³² KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 31.

³³ KUMPERA, Jan. *Západočeský kraj A-Z. Historie, památky, příroda*. Vyd. 1. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1989. 232 s. s. 21.

³⁴ mohylové pohřebiště

³⁵ KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 31.

³⁶ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

³⁷ KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 32.

³⁸ OBEC MILAVČE. *Historie obce*. [on-line]. [cit. 28. 8.2020]. Dostupné z: <https://www.milavce.cz/category/historie-obce/>

období dokládá nalezený soubor zdobené keramiky v okolí obce Zbůch³⁹ i mohylové pohřebiště v trojúhelníkovém lese u obce Doubrava.⁴⁰ Mohyly se dochovaly také v lese u obce Tlučná a na nedalekém poli směrem k Vejprnicím, kde archeologové objevili a prozkoumali sídlištní jámy obsahující keramiku.⁴¹

Do starší doby železné (halštatské, 700 – 500 př. n. l.) je datován nález zásobní jámy, která byla objevena v Nýřanech. Nález obsahoval keramiku, přesleny a železné sekery. Halštatské období je opět charakteristické mohylovou kulturou, artefakty v podobě kultovních duchovních - nádobka s býčí hlavou i válečných předmětů - bojová sekera objevené v hrobech dokazují víru v posmrtný život. Způsob pohřbívání se řídil společenským postavením lidí.⁴²

Existenci pravěkého sídliště z přelomu starší a mladší doby železné na území nýřanského regionu dokládá nález objevený na poli mezi Nýřanami a obcí Přehýšov. Archeologové zde odkryli zahloubenou chatu s kůlovou konstrukcí.⁴³ V období mladší doby železné, v laténském období (500 – zlom letopočtu) začínaly postupně zanikat pohřebiště mohylová i plochá, lidé se pohřbívali do velmi prostých žárových hrobů. Tím se ztratily doklady o postavení lidí ve společnosti.⁴⁴

Podle dalších nepatrných stop osídlení, které archeologové zachytili východně od Nýřan směrem na Tlučnou, při již zmíněné stavbě mimoúrovňové křižovatky, lze určit, že pravěcí lidé v této oblasti sídlili také v mladší době laténské, době římské a na počátku doby stěhování národů.⁴⁵ V období stěhování národů (4. - 7. století n. l.), kdy se na naše

³⁹FOUD, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003. 99 s. s. 10.

⁴⁰NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV. *Památkový katalog*. [on-line]. [cit. 28. 8. 2020]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/mohylnik-15054259>

⁴¹MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

⁴²KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 34.

⁴³MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

⁴⁴KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 37.

⁴⁵MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

území dostávaly germánské kmeny, se západních Čech, a tedy i Nýřanska, jen lehce týkaly význačné změny, které přetransformovaly mapu celé Evropy. Pouze ojedinělé nálezy dokládají přítomnost germánských kmenů.⁴⁶

Na počátku 8. století osidlovali Plzeňskou pánev Slované. Vznikala opevněná hradiště, jako obydlí Slované využívali zahluobené chaty nebo povrchové sruby, ve kterých nechyběly zásobní jámy na skladování obilí. Pohřbívalo se žehem pod mohylami, později (koncem 9. století) začínali lidé využívat i kostrové pohřby bez mohyl.⁴⁷ Na Nýřansku, v nedalekém Přehýšově, bylo ve třicátých letech 20. století odkryto a zkoumáno slovanské řadové kostrové pohřebiště, které se datuje do raného středověku (10. - 11. století). Velmi blízko pohřebišti archeologové objevili i slovanské sídliště ze stejného období, jež se během následujících století změnilo ve středověkou ves.⁴⁸

⁴⁶ KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2. s. 40.

⁴⁷ KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. 187 ISBN 80-7291-108-2. s. 41.

⁴⁸ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

1.2 Nýřansko – středověk a novověk

1.2.1 Nýřany

Nejstarší písemností, která dokládá historii Nýřan, je zvláštní listina vydaná papežem Řehořem X. dne 23. 5. 1272. Tato listina, kterou vydal papež na požádání probošta chotěšovského, potvrzovala vlastnictví nového majetku, jež daroval klášteru kníže Hroznata, tak i majetku dřívějšího se všemi právy a výsadami, včetně přijetí pod ochranu papežské stolice. Pod správu nově založeného ženského kláštera premonstrátek bylo převedeno 22 vesnic, mezi nimiž byla i ves Nirani (Villam de Nirane). Jiné prameny dokládají možnou existenci vesničky Nýřany ještě před založením kláštera v Chotěšově v letech 1202-1210. V roce 1227 se chotěšovský probošt Zdislav zasloužil o připojení majetku zakladatele Hroznaty, který zahrnoval 22 vesnic včetně Nýřan, ke klášteru. Zápis v Chotěšovské listině z roku 1248 zmiňuje jistého Zbrznka či Zbreznika z Nýřan (von Nurichance).⁴⁹ Chotěšovský urbář⁵⁰ uvádí v roce 1367 ves Nayrzany s 22 selskými dvory.⁵¹ Během staletí se název obce měnil, mnohdy i použitím chybného pravopisu. Podle zápisů z farních kronik či sněmů jsou známé názvy jako: Nirani, Nyrzani, Nayrzany – Nyrzany, Nayřany – Najhřany, Neuřany – Nejřany, Newřowo, Niržani, Nürschan.⁵² Listina z roku 1272 dokládá, že zemědělská ves Nýřany podléhala chotěšovskému klášteru. Existují však i záznamy zmiňující „slovutného pána“ Jan Niřanského z Niřan, který žil a soudil v Plzni v letech 1442 a 1446. Je možné se tedy domnívat, že i Nýřany mohly být před rokem 1272 z části vlastnictvím nižší selské šlechty. Přídomek „slovutný“ totiž tato šlechta v 15. století používala. Na jednom ze soudních dokladů lze rozeznat i rodový znak pana Nýřanského – oválný štít a helmice s křídly orla.⁵³

Do počátku 15. století si ves žila poklidným zemědělským životem a pod ochranou kláštera. Hospodářskému vzestupu Nýřan a okolí velmi pomohlo klášterní zakládání

⁴⁹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 10.

⁵⁰ soupis povinností poddaných vůči vrchnosti

⁵¹ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 29.

⁵² ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 9.

⁵³ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 11.

rybníků v oblasti mezi Nýřanami a Úhercemi (Janov, Chobot, Nový rybník). Nejstarším z roku 1360 a zároveň největším, s rozlohou 560 měř⁵⁴, byl Janov. Rybníky poskytovaly obživu i práci, lidé využívali přírodní zdroje od rybníků k výrobě košů, pletení rohoží či mošen z rákosí⁵⁵.

Poklidné období skončilo s příchodem husitských válek, v roce 1421 husité chotěšovský klášter dobyli a vypálili. Několik dochovaných listin svědčí o tom, že od té doby dával klášter Nýřany do zástavy, ves byla několikrát zabavena a nucena platit úroky drobné šlechtě. Dopis Otíka ze Žitína, purkrabího na Bělé, kterým vyzýval k zaplacení dluhu: „...*Ode mne Otíka z Žitína, purkrabie na Bělé, vám richtáři a wší obci w Niranech. Obesílám vás, abyste přišli k holdu a holdowali se do Tuškova aneb Bělé, a kdož koliwěk k holdu půjde, jděte bezpečně. Pakli nepřijdete, chci vás k tomu přidržovati a připrawiti jímáním, pálením, jakž koliwěk budu moci, šacowáním, a to hned abyste šli. Dán na Bělé, w úterý před S. Janem.*“⁵⁶ „*Sausedé w Nýřanech! Žádám a prikazuji Wám, abyšte spomohli a dali každý z Wás z lánů kbelec žita, kbelec ječmene a kbelec owsa a to mi položili konečně tu středu po sv. Bartoloměji na Týně a jestliže byšte toho neučinili, budete, k tomu bůh dá, připraweni, i toho se nedopouštějte, ale dobrovolně raději učinite. Actum feria quatra Bartolomaci.*“⁵⁷ (list, který zaslal Dobrohost z Ronšperka a na Týně, nejvyšší prokurátor Království Českého).

V roce 1620, po bitvě na Bílé hoře, rozhodl císař Ferdinand II. na popud pražského arcibiskupa a chotěšovského probošta Rudericha, že všechny zcizené statky budou klášteru v Chotěšově navraceny zpět a Nýřany se tedy vrátily do majetku chotěšovského kláštera. Zanedlouho však začala třicetiletá válka a celý kraj zničily nájezdy císařských či švédských vojáků. Bída byla dovršena v roce 1680, kdy se v českých zemích rozmohla epidemie moru.⁵⁸

Vylidněné a zpustošené území bylo potřeba osídlit, a proto probošt chotěšovský Zachariáš Bandhauer povolal německé selské rodiny z příhraničních oblastí Bavorska

⁵⁴ 1míra = 19 arů

⁵⁵ PELANT, Jan. *Města a městečka západočeského kraje*. Vydání první. Plzeň: ZPČ nakladatelství, 1984. 333 s. s. 211.

⁵⁶ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 11.

⁵⁷ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 11.

⁵⁸ MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 20. 9. 2020]. Dostupné z <https://www.nyranycz/mesto/omeste/historie/historie-nyran/nejstarsi-zminky-o-nyranech/>

a Chebska. Začala tím postupná germanizace celého chotěšovského panství. V roce 1654, podle záznamů v berní rule, v Nýřanech existovalo 18 selských dvorů z původních 22 a 1 dvůr byl pustý. Rozvoj oblasti netrval dlouho, přišla sedmiletá válka a hospodářská situace se v šedesátých a sedmdesátých letech 18. století znovu zhoršila.⁵⁹

Majetkové změny nastaly v roce 1782, když císař Josef II., který v souvislosti se svým osvícenským zaměřením nade vše stavěl prospěch státu, nařídil zrušení mnoha klášterů s výjimkou užitečných, tj. takových, které se staraly o nemocné, o výuku a vědy. Zrušen byl i ženský premonstrátský klášter v Chotěšově.⁶⁰ Majetek zrušeného kláštera pak přešel pod státní správu nově vzniklého náboženského fondu, který spravovali císařští úředníci. Císař též nařídil v této době nové vyměřování a číslování pozemků, Nýřany měly v roce 1787 dvacet sedm popisných čísel. Germanizace bývalého chotěšovského panství pokračovala dále a sedláci byli stále povinováni přísnou robotou. To se nezměnilo ani rokem 1822, kdy bývalé klášterní panství koupil od náboženského fondu kníže Karel Alexander Thun – Taxis. Robotu přetrvala až do revolučního roku 1848, kdy byl poddanský stav úplně zrušen.

Pro Nýřany přišla velká změna o něco dříve, neboť kolem roku 1830 se zde objevilo černé uhlí. V původně zemědělské obci a jejím blízkém okolí se začal prudce rozvíjet průmysl. Kromě těžebních věží šachet pro dolování uhlí, které zde začaly vyrůstat, byl kraj hustě propojen sítí koňských vleček, lanovek a později i novými železničními tratěmi. Vznikly zde sklárny, železářské hutě a válcovny. S rozmachem průmyslu souvisela i velká migrace obyvatelstva, zatímco v roce 1787 existovalo ve vsi jen 27 popisných čísel, o 120 let později jich bylo již okolo tři sta padesáti.⁶¹

V lednu roku 1892 rozhodl císař František Josef I., na žádost obecního zastupitelstva, o povýšení obce Nýřany na město. V privilegiu, které císař vydal toho roku v říjnu, udělil městu i znak: „...*My, František Josef První, z boží Milosti císař rakouský, apoštolský král uherský, král český, dalmatský, chorvatský, slavnonský, haličský, lodoměřský a illyrský, arcivévoda rakouský, vévoda krakovský, vévoda lotrinský, salcburský, štýrský, korutanský, kraňský, bukovinský, Horního a Dolního Slezka,*

⁵⁹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. 13.

⁶⁰ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 116.

⁶¹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 13.

velkokníže sedmihradský, markrabě moravský, knížecí hrabě habsburský a tyrolský atd., hrabě habsburský a tyrolský atd. atd. atd., jsme našli v naší mocenské úplnosti pohnutí povýšiti Svým rozhodnutím z 29. ledna 1892 naši věrnou obec Nýřany v našem království českém v nejmilostivějším uznání jejího významného průmyslového a hospodářského rozmachu a na prosbu obecního zastupitelstva na MĚSTO. Zároveň jsme naši věrné městské obci Nýřany povolili užívání následujícího znaku: Z černého trojhoří, vystupujícího ze spodního okraje, se k modrému štítu zvedá mezi dvěma věžemi a cimbuřím otevřená klenutá brána s napolo vytaženou stříbrnou padací mříží, napojená k okrajům štítu hradbou s cimbuřím – to vše vystavěné ze stříbrných kvádrů. Ve věžích jest po dvou oknech s kruhovými oblouky nad střílnou a ve zvýšené hradbě s cimbuřím nad branou ukazuje černé hornické kladivo zkřížené se špičákem, ze středu hradby nad branou vystupují do vějíře rozložené tři zlaté klasy s olistěnými stvoly. K osvědčení toho jsme nynější diplom naším císařským jménem vlastnoručně podepsali a dali připojit pečeť našeho císařského Majestátu...“⁶²

1.2.2 Kamenný újezd

Kamenný Újezd byl sloučen s Nýřanami v roce 1960. Písemné zprávy z roku 1215 dokládají nejstarší osídlení mezi řekami Mže a Radbuza. V soupisu majetku benediktýnského kláštera v Kladrubech jsou uváděny tři darované Újezdy: Červený, Vodní a Kamenný. V dalších dokumentech je několikrát zmiňovaný Vzezd – Újezd – Aujezdec, nelze však s jistotou určit, o který Újezd jde. V listině papeže Řehoře X. z 23. 5. 1272, která stvrzuje majetek chotěšovského kláštera a papežskou ochranu je již Aujezdec – Kamenný Újezd uveden. V chotěšovském urbáři z roku 1367 je zachován soupis obyvatel Kamenného Újezda a záznam, že Vzezd – Kamenný Újezd má 13 a půl selského dvora. Jak uvádí odborná literatura, obyvatelé se zde živili především chovem dobytka.⁶³

S příchodem husitského hnutí vesnici postihl stejný osud jako Nýřany a lidé byli nuceni platit klášteru i drobné šlechtě stále vyšší poddanské poplatky. Svědčí o tom dopis pana Otíka z Žitína z 15. století: „*Ode mne Otíka z Žitína, purkrabie na Bělé, vám richtáři na Kamenném Újezdě a vši obci! Odesílant' vás k holdu, abyste přišli bezpečně na Bělou*

⁶² MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

⁶³ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 13.

*neb Tauškow a holdovali se. Pakli nepřijdete, chci vás k tomu připrawowati moci, pálením, jímáním jakož budu moci škodu vás všech. Dán na Bělé w úterý po Sv. Kříži."*⁶⁴

Podle matričních záznamů, které se dochovaly z období 17. století, je možné soudit, že doba třicetileté války nebyla pro obyvatele vesničky Kamenný Újezd příliš příznivá. Docházelo k velkému úbytku a stěhování obyvatelstva. Rok 1680, kdy došlo k ozbrojenému střetnutí sedláků a vrchnosti na Ovčím vrchu, a kterým vyvrcholilo vzbuření sedláků ze západu Čech, poznamenal tuto oblast ve skladbě obyvatel. Místní sedláci se museli přestěhovat na Bezdrůžicko a vyprázdněné selské dvory začali osidlovat němečtí kolonisté. Od té doby, až do roku 1918, začal proces germanizace. Zemědělskou vesnici Kamenný Újezd postihl osud stejný jako ostatní vsi poddané chotěšovskému klášteru. Po zrušení kláštera v roce 1782 byla obec včleněna do náboženského fondu a pod státní správou náboženského fondu setrvala do 1. ledna 1822, kdy několik okolních vesnic včetně Kamenného Újezda koupil kníže von Thurn – Taxis. Všechny vsi byly novému majiteli povinovány robotou až do zrušení poddanského stavu v roce 1848.⁶⁵

1.2.3 Doubrava

Malá zemědělská vesnice byla připojena k Nýřanům v roce 1985. V průběhu 13. a 14. století patřila Doubrava k probošství touškovskému, největšímu a nejvýnosnějšímu ze tří okrsků benediktýnského kláštera v Kladrubech. Husitské války, během nichž kladrubský klášter převzal Petr Zmrzlík ze Svojšína, celé klášterní panství i s okolními vesnicemi zcela zdevastovaly. Nepomohla ani snaha opata Martina, který v roce 1422 probošství zastavil panu Vilémovi z Litic. Až do roku 1555, kdy celé bývalé benediktýnské probošství i s přílehlými vesnicemi koupil od zemského soudu Šebestián Markvart z Hrádku a na Někmiří, neměla celá oblast klášterního panství stálého majitele. Rod Markvartů panoval na Touškovsku téměř sto let. Poslední z rodu, pan Diviš, se nepřímo účastnil povstání českých stavů a v roce 1622 byl odsouzen ke ztrátě dvou třetin svého majetku. Po vleklých rozepřích Viléma Vřesovce z Vřesovic, kterému byl majetek Markvartů prodán, a kladrubského kláštera, který uplatňoval své vlastnické nároky, bylo

⁶⁴ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 14.

⁶⁵ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 14.

roku 1653 rozhodnuto ve prospěch kláštera a ves Doubrava se tak dostala zpět do majetku kladrubských benediktýnů. Během 17. století, po třicetileté válce a po velkém moru, který v českých zemích zuřil v roce 1680, se do vylidněných oblastí začali stěhovat němečtí kolonisté. Počátkem 18. století bylo celé Touškovsko, a tedy i ves Doubrava, zcela poněmčeno.⁶⁶

1.2.4 Tlučná

Ves Tlučná, ves na Vejprnickém potoce, je poprvé zmiňována již roku 1115 v seznamu darů kladrubského kláštera, který založil kníže Vladislav I. pro řád benediktýnů.

Na dochované listině z roku 1186, kde kníže Bedřich uznává majetek benediktýnů, je Tlučná opět uvedena, a sice celé popluží⁶⁷. Papežský dokument z přelomu roku 1234 a 1235 potvrzuje majetek kladrubského kláštera, kde v seznamu vsí lze najít i Tlučnou. V chotěšovském urbáři z roku 1367 je zaznamenáno, že klášter v Chotěšově vlastní ve vsi Tlučná devět a půl země⁶⁸. Ves zřejmě nebyla v majetku premonstrátek dlouho, neboť u vesnic, které patřily klášteru delší čas, se obvykle uváděl i seznam povinností poddaných. Je známo, že benediktýni z Kladrub prodávali některé své vzdálenější vesnice nově založenému chotěšovskému klášteru.⁶⁹

Archivní prameny uvádějí, že v Tlučné žili a hospodařili i svobodní rolníci a vladykové, majitelé poplužních (svobodných) dvorů. K roku 1403 je znám Zachariáš z Tlučné, k roku 1406 Zbaden z Tlučné a k roku 1407 jsou připomínáni Oldřich a Martin z Tlučné, kteří vedli spor se Sezemou z Hrádku.⁷⁰ Během husitských válek se poplužní dvory velice často měnily na dvory poddanské, prodávaly se, dělily nebo se stávaly součástí jiných. Koncem 15. století připadla ves zpět do majetku chotěšovského kláštera. V roce 1517 přešla Tlučná jako zástava do rukou Jindřicha Lozského z Rabštejn a toto

⁶⁶ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 16.

⁶⁷neurčitá plošná míra, kterou stačilo obdělat koňské sprežení, k popluží patřili i další neobdělané pozemky a les

⁶⁸„země“ byl název pro část popluží, poddaní ze země odváděli feudální rentu

⁶⁹ANDERLE, Jiří a ROŽMBERSKÝ, Petr. *Tvrze Tlučná a Tlučná*. Plzeň: Nadace České hrady, 1997. 30 s. s. 4.

⁷⁰ANDERLE, Jiří a ROŽMBERSKÝ, Petr. *Tvrze Tlučná a Tlučná*. Plzeň: Nadace České hrady, 1997. 30 s. s. 6.

zástavní právo přešlo roku 1549 na Jiříka Strojetickeho ze Strojetic, který vesnici vykoupil do svého vlastnictví v roce 1575. V Tlučné postupně nechal vybudovat velký vrchnostenský dvůr – tvrz, mlýn, krčmu, založil rybníky a rybí sádky i ovčín s tisíci ovce.⁷¹

V roce 1646, kdy stále ještě zuřila třicetiletá válka, rod Strojetickech vymřel po meči. Poslední z rodu, Jan Jindřich Strojetickeý ze Strojetic na Křimicích, majestátem povýšený v roce 1627 ze stavu rytířského do stavu panského, spojil statky Křimice, Cebiv a Tlučnou a odkázal je svému příteli Sezimovi z Vrtby. Tlučná se tím stala neoddělitelnou částí křimického panství, jehož vlastníky byli od roku 1830 knížata Lobkovičtí.⁷²

1.2.5 Úherce

První písemná zmínka o vesnici Úherce se váže k roku 1213, kdy byla na území obce vybudována studna pojmenovaná podle zakladatelů obce, rodu Helků. Jiné záznamy uvádějí, že ves daroval věnem své dceři Helce pan Drslav ze Žinkov. Paní Helka, když ovdověla, vstoupila do kláštera premonstrátek v Chotěšově a svůj majetek klášteru darovala.⁷³ K roku 1433 je zmiňován Beneš Robotka z Úherce.⁷⁴

V první polovině 15. století, v době husitských válek, byla ves císařem Zikmundem Lucemburským zastavena. Podle dochovaných záznamů ve farní kronice se novými majiteli stali zřejmě Guttensteinové. Dopis, který se dochoval z doby války mezi Jiříkem z Poděbrad a Matyášem Korvínem (1469-1471), dokládá vykořisťování místních sedláků. Plzeňští konšelé přikázali svým sousedům z Úherce, aby každý poslal do královského města fůru sena. V opačném případě se to bude považovat za kacířství a Plzeňští pošlou do Úherce vojsko, aby si zásoby doplnilo samo. V této době celou ves tvořily čtyři rodiny na čtyřech usedlostech.

⁷¹ OBEC TLUČNÁ. *Obec Tlučná* [on-line]. [cit. 20. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.obec-tlucna.cz/obec-4/historie/>

⁷²ANDERLE, Jiří a ROŽMBERSKÝ, Petr. *Tvrze Tlučná a Tlučná*. Plzeň: Nadace České hrady, 1997. 30 s. s. 12.

⁷³OBEC ÚHERCE. *Obec Úherce* [on-line]. [cit. 10. 9. 2020]. Dostupné z: <https://obecuherce.cz/w/historie-obce/>

⁷⁴BUKAČOVÁ, Irena, FOUČEK, Karel, KAREL, Tomáš a KŘEMENÁK, Jiří. *Lidová architektura okres Plzeň – sever*. Plzeň: Státní památkový ústav, 2002. 183 s. ISBN 80-85035-18-9. s. 174.

V roce 1509 se Úherce dostaly zpět do majetku chotěšovského kláštera. Hospodářskému vzestupu vsi pomohlo založení klášterních rybníků Chobot a Nového rybníku v blízkosti obce, které zajišťovaly obživu i práci pro okolní obyvatele. Významným datem pro Úherce byl rok 1511, kdy chotěšovský probošt Klement zde povolil svobodný výčep piva. Kromě krátkého časového úseku, kdy po stavovském povstání v roce 1618 se Úherce na nějakou dobu dostaly pod správu rodu Steinbachů z Bukovce, nekatolické šlechty, patřila ves stále k majetku kláštera v Chotěšově a zůstala při něm až do jeho zrušení. To byla pro Úherce výhoda, neboť po skončení třicetileté války, kdy celý okolní kraj i s klášteřem byl vydrancován švédskými vojáky, se chotěšovský klášter jako majitel velmi podílel na rozvoji. V roce 1739 zde byla dokončena stavba pobočného kostela, který sloužil i věřícím z nedalekého Zbůchu.⁷⁵ Postupně však chátral, roku 1899 byl zbořen a nahrazen novou pseudorománskou stavbou s příčnou lodí a věží. Nový kostel byl dostavěn v roce 1901 a zasvěcen svatému Josefovi.⁷⁶

1.2.6 Zbůch

První písemná zpráva o obci Zbůch je datována do roku 1253. Tehdy král Přemysl Otakar II. podepsal vlastnictví vsí Ugezdz (Červený Újezd) a Zboch (Zbůch) klášteru v Chotěšově: „*Otakarus, dominus regni Boemise, confirmat monasterio Choteschowensi possessionem villarum Viezdetz et Zboch*“. Existence vesnic Červený Újezd i Chotěšov, které leží v těsné blízkosti Zbůchu je doložena již k roku 1115, lze tedy těžko usuzovat, že by Zbůch vznikl o téměř sto čtyřicet let později. Další písemný záznam o vesnici pochází z roku 1272, kdy v seznamu několika vsí je uveden Cbon („...*villas de Chotessovivich, ...de Cbon, de Vgecdech*“). Z roku 1367 existuje zápis v Chotěšovském urbáři, který uvádí v soupisu vsí Vgezdz (Újezd) a Zbuoch (Zbůch). Po husitských bouřích byl chotěšovský klášter premonstrátek nucen mnoho vsí dávat do zástavy světským feudálům. Dokládá nám to listina z roku 1452 „...*kněz Václav, z boží milosti probošt konventu kláštera Chotěšovského – jisti dluhu vdov vepsaného, ... přiznáváme, že jsme dlužni ... padesát kop grošů dobrých stříbrných obecně v české zemi běžných, anebo dobré zlaté rýnské nebo uherské, ...s úrokem spravedlivým opatrnému Velkovi ze Zbuocha, panie Dorotě, manželce*

⁷⁵ OBEC ÚHERCE. *Obec Úherce* [on-line]. [cit. 10. 9. 2020]. Dostupné z: <https://obecuherce.cz/w/historie-obce/>

⁷⁶ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 36.

*jeho i dětem ...kterážto Penieze již psané i s úrokem spravedlivým jmáme a slibujem splniti našim věřícím nadepsaným.*⁷⁷

Z období 16. století se o Zbůchu nedochovaly žádné písemné zprávy. Podle zápisu v berní rule z roku 1654, který zaznamenává soupis majetku a povinností pěti sedláků ze Zbuchu (Zbůchu), lze soudit, že období třicetileté války poznamenalo Zbůch, podobně jako okolní vesnice, značným úbytkem obyvatel. Vrchnost tento problém vyřešila povoláním zemědělců a kolonistů ze sousedního Bavorska a Horní Falce. Příchod německy mluvících obyvatel se projevil i postupnou změnou jazyka, což dokládají záznamy z matriky chotěšovského farního kostela. Od roku 1701 byly vedeny pouze v němčině. Ve třicátých letech 18. století nechali představitelé kláštera v Chotěšově převést Cwug (název Zbůchu v tereziánském katastru) k farnosti úherecké. Toto rozhodnutí ulehčilo zbůšským farníkům, kteří už nemuseli navštěvovat bohoslužby v Chotěšově, ale v bližších Úhercích, kde byl v roce 1739 dostavěn pobočný kostel.⁷⁸

Od roku 1782, kdy došlo ke zrušení chotěšovského kláštera premonstrátek, přešel veškerý klášterní majetek, a tedy i ves Zbůch, do státní správy náboženského fondu. O čtyřicet let později, v roce 1822, využili zástupci knížecího rodu Thurn – Taxis výhodné nabídky od náboženského fondu a vesnici i několik okolních obcí bývalého chotěšovského panství odkoupili. Poslední feudálové zde hospodařili do poloviny 19. století.⁷⁹

1.2.7 Přehýšov

Dokument z roku 1248 zachytil první zmínku o zemědělské vsi, kde je jako majitel uváděn Budek z Přehýšova. Další dochované záznamy dokládají, že ves v období kolem poloviny 14. století, jako většina vesnic v blízkém okolí, spravoval ve svém majetku

⁷⁷ FOUĐ, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003.99 s. s. 12.

⁷⁸ FOUĐ, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003.99 s. s. 13.

⁷⁹ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 45.

chotěšovský klášter, který ji nechal několikrát zastavit. K roku 1420 je zmiňován Petr z Přehýšova jako vlastník vsi.⁸⁰

Ještě před polovinou 16. století se Přehýšov vrátil do majetku kláštera v Chotěšově. Celé 17. století, které bylo poznamenáno třicetiletou válkou, se neblaze podepsalo na vzhledu i dalším vývoji zemědělské vesnice i okolí. Podle dochovaných historických pramenů z konce 18. století je zřejmé, že hospodářská situace se zlepšila za vlády Josefa II., kdy bylo ve vsi zaznamenáno již 51 domů.⁸¹

⁸⁰BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUČEK, Karel. *Severní Plzeňsko II.* Plzeň: Nakladatelství Českého lesa, 1997. 229 s. ISBN 80-901877-5-7. s. 126.

⁸¹OBEC PŘEHÝŠOV. *Obec Přehýšov* [on-line]. [cit. 10. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.prehysov.cz/obec/historie/>

1.3 Nýřansko a rozvoj průmyslu

Se zvláštním „černým kamenem“, který hoří, se lidé setkávali již od pradávna.⁸² V Plzeňské kamenouhelné pánvi je dobývání černého uhlí datováno do druhé poloviny 18. století, kdy je v roce 1788 poprvé doloženo dolování uhlí u Vlkyše (asi 10 km západně od Nýřan).⁸³ Černý hořící „kámen“ se objevoval přímo na povrchu nebo jen těsně pod povrchem a pro vlastní potřebu nebo k prodeji do domácností bohatých měšťanů ho využívali majitelé či nájemci pozemků. Byli to kováři, skláři a drobní řemeslníci, kteří ke své činnosti potřebovali větší žár.⁸⁴ Malé doly však s postupující průmyslovou revolucí zanikaly, protože chybělo vhodné technické vybavení pro dolování, doprava byla několikanásobně dražší než uhlí samo a zatím byl dostatek jiného paliva z okolních lesů.⁸⁵

S rozvojem podnikání se kolem roku 1800 začala měnit situace a okolní lesy byly téměř na hraně možností poskytnout větší množství řeziva. Kronikář z Tlučné zaznamenal: *„Do lesa se v hojném počtu chodilo s nůši na chrastí, šišky a spadané větve. V té době byly lesy v okolí Tlučné čistější než udržované městské parky. Dokonce, aby se dřeva dostalo na všechny potřebné občany, nechávali si mnozí u místního kováře vykovat háček, který nasazen a upevněn na dlouhém bidle sloužil ke strhávání suchých větví se stromů. Před hajnými se však toto nářadí muselo skrývat, neradi trpěli jeho používání.“*⁸⁶ O uhlí se začaly postupně zajímat pro svůj provoz pivovary, vápenky, cihelny a průmyslové podniky, které začínaly vyrábět ve velkém a potřebovaly k výrobě řádně rozžhavenou pec. Ovšem náklady na zprovoznění jediného dolu s vysokou výtěžností uhlí byly na počátku 19. století téměř astronomické.⁸⁷ Koupě vesnice byla stále levnější než zavedení výhodné těžby. Podle dochovaných záznamů je zřejmé, že prvními těžaři se stávali vlastníci

⁸²DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 12.

⁸³BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd.1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 1.

⁸⁴DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 12.

⁸⁵BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd.1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 3.

⁸⁶DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 14.

⁸⁷DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 15.

pozemků, na kterých se uhlí nacházelo (velké šlechtické rody) nebo ti, kteří rozuměli financím (bohatí bankéři).⁸⁸

Kolem roku 1830 nastala pro celé Nýřansko v těžbě uhlí změna. Průkopníky mezi těžaři, kteří se podíleli na rozvoji dolování uhlí a jejichž stopa je v krajině nýřanského regionu dodnes patrná, byli dr. Hermann Lindheim, bohatý bankéř z Vídně, a JUDr. František Pankrác, bohatý měšťan z Plzně. Rozdíl mezi oběma podnikateli byl v tom, že Lindheim měl v úmyslu využít uhlí do pecí svých budoucích železáren, Pankrác zamýšlel pouze zbohatnout prodejem uhlí. Oba dva ale správně přepokládali, že pod zemí je ukryto obrovské bohatství.⁸⁹

Dr. Hermann Ditrich Lindheim začal odkupovat pozemky s malými šachtami, které ležely severozápadním směrem od Nýřan – od Vlkýše přes Kamenný Újezd až po Doubravu. Zároveň otevíral šachty nové a v obci Vlkýš (asi 10 km západně od Nýřan) vybudoval železářnu, kde se vyráběly hlavně kolejnice. Jak dr. Lindheim dobře předvídal, vytěžované doly bylo třeba propojovat, a tak v kraji postupně začala vznikat hustá síť koňských vleček a lanovek. Do padesátých let 19. století se uhlí potřebné pro provoz ocelárny se dolovalo v poměrně mělkých povrchových dolech (štolách), jejichž hloubka nepřesáhla 80 m. Výrazná změna nastala s příchodem kladenské Pražské železářské společnosti (PŽS), jejímž spoluzakladatelem byl mimo jiné i dr. Hermann Lindheim. Tato společnost disponovala mnohem vyšším kapitálem a mohla tedy více a lépe využívat bohatých ložisek uhlí. Vytěžovala doly stávající, zakládala desítky nových větších i hlubších. Největší a nejhlubší šachty v nýřanském regionu (Lazarus, Humboldt) dosahovaly hloubky až 124 m.⁹⁰ V roce 1857 začala Pražská železářská společnost v Nýřanech budovat novou železářnu s pudlovnou⁹¹ a válcovnou, která se zaměřila na výrobu kolejnic, kotlových plechů, os vozů a dalšího drobného ocelové zboží. Těžba černého uhlí opět výrazně vzrostla, protože parní kotle, které poháněly veškeré stroje

⁸⁸MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Historie těžby uhlí I.* Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

⁸⁹DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku.* Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 48.

⁹⁰DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku.* Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 50.

⁹¹historický výrobní postup zkujňování surového železa v pudlovacích pecích plamenného typu (z něm. puddehn-míchat maltu, mícháním tekuté litiny odnímat uhlík)

v železárně, spotřebovaly černého nerostu mnohem větší množství než doposud.⁹² Představitelé PŽS správně předpokládali, že kraj, kde se začínal ve velkém rozvíjet průmysl, bude potřebovat do budoucna i novou železniční síť. V říjnu roku 1861 dokončily České západní dráhy strategickou železniční trať ve směru Furth im Wald (Brod nad Lesy) – Domažlice – Nýřany – Plzeň Skvrňany, která podpořila plný rozvoj Plzeňské uhelné pánve. S novou železnicí byly zprovozněny i navazující tratě do Heřmanovy Huti nebo na Sulkov a došlo také k propojení s hustou sítí vleček a odboček od jednotlivých šachet. Česká západní dráha měla samozřejmě velký hospodářský význam, uhlí se mohlo začít vyvážet do sousedního Bavorska a dále do Itálie, Švýcarska či Alsasko – Lotrinska.⁹³

Provoz nýřanské železářny a válcovny byl podivným rozhodnutím majitelů přerušen v letech 1877-1878 a továrna byla přemístěna do nedaleké obce Heřmanova huť. Kronikář města Nýřany zaznamenal rozhovor s pamětníkem, starým horníkem Václavem Lisým, narozeným roku 1865: „...zrušením huti se mělo uvolnit uhlí pod hutí, ale jak se pamatuji, uhlí se v tomto místě nikdy nedolovalo, neboť sloj po tzv. zlomu zde končila...“⁹⁴ Pražská železářská společnost sice ještě na Nýřansku provozovala 16 šachet, ale i přes velký kapitál, kterým tato kladenský podnik disponoval, nehodlal zřejmě více do dolů investovat a svůj zájem zaměřil pouze na Kladno, kde byly v provozu lépe vybavené a modernější šachty i železářny. V Nýřanech PŽS vytěžila vše, co šlo vytěžít relativně snadno, rychle a bez vysokých nákladů.⁹⁵

Druhým velkým důlním podnikatelem, který zanechal výraznější stopu v nýřanském regionu, byl JUDr. František Pankrác. Od roku 1839, kdy založil svůj první důl, vybudoval tento podnikatel v těsné blízkosti Nýřan, severním i jižním směrem, silný a soběstačný těžební podnik, který jeho potomci spravovali a řídili až do roku 1917. Pankrác odmítl nabídku vstoupit do Pražské železářské společnosti. Chtěl podnikat samostatně, svůj majetek rozšiřoval výstavbou sítě vlastních vleček, budováním nových dolů a v průběhu sedmdesátých let 19. století některé již zavedené šachty postupně odkupoval od jiných těžebních společností. Nejmodernější a nejhlubší důl té doby (důl Krimich – 202 m)

⁹² *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. díl.* První vydání. Praha: Libri, 2002. 597 s. ISBN 80-7277-044-6. s. 505.

⁹³ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Historie těžby uhlí I.* Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

⁹⁴ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města.* Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 36.

⁹⁵ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku.* Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 51.

obsahoval velmi kvalitní plackové kanelové uhlí (tzv. svíčkové), po němž byla velká poptávka i za českými hranicemi, hlavně v Bavorsku a Itálii. Pankrác se stal největším těžařem v oblasti Plzeňské obchodní komory z hlediska počtu důlních měř a zaměstnanců. Jeho podnik neohrozila ani hospodářská krize v roce 1873, do osmdesátých let 19. století došlo na Pankrácových dolech k největšímu objemu těžby. František Pankrác se do historie Nýřan zapsal nejen jako velice schopný těžař a zdatný obchodník, který vlastnil a úspěšně provozoval několik desítek šachet. Podle dochovaných archivních záznamů se tento podnikatel projevil také jako „*bezohledný uhlobaron*“, jenž dokonale ovládal umění bezpracného zisku. Jednou z metod výnosného obohacování bylo zadržování mezd a opožděné výplaty havířům za jejich hrubou a těžkou práci. Nesouhlas a nespokojenost horníků se začínaly postupně organizovat a formovat.⁹⁶

Počátkem osmdesátých let 19. století, po odchodu Pražské železářské společnosti, vstoupila mezi místní těžaře Západočeská báňská akciová společnost (ZBAS), kapitálově silná společnost, která si mohla dovolit provozovat technicky lépe vybavené hluboké doly. Sloje malých mělkých původních šachet se vyčerpávaly, některé se zavíraly nebo sloužily jako větrací jámy⁹⁷ nových hlubších dolů. Zavedené doly v okolí Nýřan společnost postupně odkoupila a jedním z nejvýnosnějších a nejznámějších se stal Humboldt v Nýřanech, jehož hloubka byla 149 m. Ve třech patrech se těžilo černé uhlí kanelové, které se svou kvalitou vyrovnalo nejlepšímu skotskému uhlí, a také uhlí vhodné pro výrobu koksu a svítiplynu. Množství a kvalita vytěženého černého „kamene“ zaručovaly zvyšování poptávky v Čechách i v zahraničí, a zajišťovaly tedy i zvyšující se zisky.⁹⁸ Kromě vytěžování a udržování stávajících šachet si prosperující společnost ZBAS mohla dovolit nové moderní strojní vybavení a v roce 1908 slavnostně otevřela i v obci Zbůch svůj poslední, téměř osm set metrů hluboký důl s názvem Austria jubilejní. Obrovský důl měl dvě těžní jámy (795 m, 720 m) a poskytoval opět mimořádně kvalitní černé uhlí, které se využívalo k výrobě koksu, svítiplynu i v chemickém průmyslu.⁹⁹

V roce 1917 se na Nýřansku objevila druhá silná kapitálová společnost – plzeňské Škodovy závody. Od Pankrácových dědiců, Blatnického těžařstva a dalších drobných soukromníků odkoupila veškerý majetek. Těžba uhlí ale nebyla pro Škodovku prioritou,

⁹⁶ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 21.

⁹⁷ větrání je základ každého dolu, každá šachta musí mít nejméně dvě jámy, vtažnou jámou proniká kyslík a výdušnou jámou odchází škodlivé plyny

⁹⁸ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 25.

⁹⁹ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 161.

uhlí si potřebovala zajistit pro provoz vlastních železáren a oceláren. Malé doly proto tato firma uzavřela, některé pronajímala a v provozu nechala pouze ty výnosnější. Nadále se dolovalo například na dole Krimich, který u Nýřan založil František Pankrác v roce 1867. Po jeho vytěžení v roce 1935 byl celý provoz převeden na nově vyhloubený důl Krimich II. v Tlučné. Původní Krimich pak sloužil k odčerpávání vody a k zásobování vodou pro Nýřany a blízké okolí. Ve dvacátých letech objekt bývalé šachty společnost Škodovy závody využila k vybudování tepelné elektrárny, která zajišťovala energii pro samotnou Škodovku, město Nýřany i pro novou muniční továrnu. Ta vznikla západním směrem mezi Nýřanami a vsí Přehýšov na místě bývalého Zieglerova dolu, který byl poměrně daleko od obytné zóny. Důvodem pro stavbu nové moderní továrny na výrobu střeliva byl zničující výbuch muničky v Plzni v Bolevci v roce 1917. Podle dobových záznamů je zřejmé, že bylo nutné stavět velmi rychle, neboť Škodovy závody byly jedním z hlavních dodavatelů munice pro rakousko – uherskou armádu během první světové války.¹⁰⁰

Druhá světová válka znamenala pro horníky na Nýřansku z hlediska těžby jistotu práce, protože poptávka po černém nerostu se stále zvyšovala. Těžilo se hodně, mnohdy však nekontrolovatelně až nehospodárně. Malé společnosti a drobní soukromí těžaři museli pak své doly postupně zavírat či prodávat větším podnikům, které měly modernější strojová zařízení a mohly tedy těžební potenciál každé šachty lépe využít.¹⁰¹

Převratná změna pro nýřanský region nastala v roce 1945, kdy prezident Edvard Beneš vydal výnos o správách dolů v Československu a poté znárodnovací dekret. V lednu roku 1946 vznikl státní monopolní podnik Západočeské uhelné doly (ZUD) a veškerá důlní díla v regionu byla znárodněna. Těžba nerostných surovin začala být hodnocena z hlediska strategického potenciálu státu a o efektivitě dolování nerozhodoval trh, ale státní úředníci. Porovnáním zestátnňovacích seznamů, které z této doby existují, a seznamů ZUD, které potvrzují likvidaci dolů, je zřejmé, kolik šachet bylo v průběhu následujících let vyhodnoceno jako neefektivní a tedy uzavřeno.¹⁰²

Nejproduktivnějšími doly, které státní podnik ZUD po zestátnění převzal a ponechal v provozu, byly důl Austria jubilejní ve Zbůchu a důl Krimich II. v Tlučné. Důl Austria (po znárodnění důl Obránců míru) byl z dnešního pohledu historicky největším a

¹⁰⁰ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 26.

¹⁰¹ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 256.

¹⁰² DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 100.

nejvýznamnějším i přesto, že zde zůstalo několik miliónů tun vytěžitelných zásob.¹⁰³ Těžba přetrvala do roku 1977 a za šedesát pět se zde vyrubalo 20,5 milionu tun uhlí.¹⁰⁴ Důl Krimich II (po znárodnění důl Antonína Uxy) se stal v Plzeňské pánvi posledním činným. Jeho hloubka dosahovala téměř 800 metrů a podzemní chodby končily až u západního okraje Plzně. Poslední vůz s „černým kamenem“ horníci vyvezli 31. 3. 1995 a během šedesáti let se v této oblasti vytěžilo více než 10 miliónů tun uhlí.¹⁰⁵

¹⁰³ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Historie těžby uhlí II.* Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28 8. 2020].

¹⁰⁴ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku.* Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 161.

¹⁰⁵ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Historie těžby uhlí II.* Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28 8. 2020].

1.4 Nýřansko a dělnické hnutí

Západní část plzeňské uhelné pánve byla ještě v první polovině 19. století klidná zemědělská oblast. Z větší části se jednalo o území, kde již od dob třicetileté války probíhala postupná germanizace a žilo zde tedy převážně zemědělské a německy mluvící obyvatelstvo. Místní lidé by tak zřejmě tak žili i nadále, nebýt náhodného objevu černého uhlí kolem roku 1830. Hornictví bylo zpočátku doplňkem obživy, v popředí bylo stále zemědělství. S prudkým rozvojem průmyslu se však situace změnila. Postupně vznikala nová pracovní místa a tím nastal i příliv nových pracovních sil. Přicházeli především horníci, hutní dělníci, skláři, neméně potřební byli i drobní řemeslníci, obchodníci či stavebníci. Z dobových záznamů je patrné, jak se v průběhu let 1843–1900 zvýšila lidnatost kraje (z 38 obyvatel na 1 km² na 221 obyvatel na 1 km²). Velká většina nových osadníků přicházela z vnitrozemí. Ti původní, německy mluvící, je podle písemných pramenů nepřijímali příliš přátelsky. Majitele dolů a továren tato okolnost nutila stavět separované dělnické a hornické kolonie, které navíc umožňovaly pohodlnější kontrolu nad obyvateli a nad případnou sociální či národnostní nespokojeností. Hornické rodiny se od ostatních začaly odlišovat nejen výraznou chudobou a drsným způsobem života, ale především svou soudržností.¹⁰⁶

Dobové archivní prameny z období padesátých let 19. století dokládají, že práce a život horníků nebyly snadné. Vše začínalo tím, že do dolů museli havíři slézat po žebřících, jízda na laně v klecích, ve kterých horníci fárají do dolů, byla povolena horním úřadem až v roce 1890. Pracovní doba činila mnohdy i čtrnáct hodin denně sedm dní v týdnu. Některé doly byly nebezpečné výskytem třaskavého plynu (metanu) a často docházelo k důlním výbuchům a těžkým zraněním, leckdy i smrtelným. Mzdy horníků byly velice nízké, a aby se rodiny uživily, často na šachtách musely pracovat i jejich ženy a děti.¹⁰⁷ Na některých dolech se mzda ani nevyplácela, zaměstnanci dostávali náhradou základní potraviny. Nýřanský kronikář zaznamenal vzpomínky pětáosmdesátiletého hornického důchodce pana Františka Šlaufa na tehdejší životní úroveň horníků: „...*můj děd začínal pracovat v roce 1840 na vlkýšské šachtě Barbora... místo mzdy dostávali např. pytel mouky, sud zelí, na ošacení, obutí a další věci nebyly peníze, a proto moje matka a*

¹⁰⁶ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 107.

¹⁰⁷ v roce 1853 pracovalo na šachtách na Nýřansku 32 žen a 66 dětí, v roce 1885 už to bylo 168 žen a 444 dětí

*její starší sourozenci chodili vybírat na odvalové haldy uhlí, které pak matky pěšky chodily do Plzně prodávat... boty malé děti neměly vůbec, chodilo se v dřevácích, starší děti, pokud nějaké měly, směly je nosit pouze v neděli do kostela. K jídlu byly většinou rozpeky a k tomu šťáva ze zelí, kroupy, oukrop nebo jen brambory se solí. Maso bylo výjimkou. Havíři se ani mnoho nemyli, pracovali 14 hodin denně a často se vraceli za několik hodin znovu na šachtu. I můj děd si takto počínal. Přišel unaven, snědl oběd, rozpek a šťávu ze zelí a pak si lehl na dřevěnou lavici, aby si trochu odpočinul a za několik hodin musel znovu fárat...*¹⁰⁸

Dochované záznamy pamětníků potvrzují, že životní úroveň hornických rodin se ani v následujících letech nezlepšovala, a kromě sociálních rozdílů si čeští horníci uvědomovali i velké rozdíly národnostní. V 80. letech 19. století žilo v Nýřanech již přes 3000 obyvatel, Čechů a Němců, a přestože převládalo české obyvatelstvo (asi 80 %), bohoslužby v úhereckém kostele či výuka ve škole byly vedeny v němčině. První česká škola pro děti z Nýřan a okolních obcí byla sice otevřena v září 1882, ale čeští horníci se obávali posílat tam svoje děti. V takovém případě jim totiž hrozilo propuštění z práce. Vzpomínky pamětnice paní Prokšové, jak je zaznamenal nýřanský kronikář, potvrzují, že se tak opravdu stalo. I její otec ztratil práci, protože její starší sourozenci chodili do české školy.¹⁰⁹

Bylo jen otázkou času, kdy se naprosto odlišné zájmy těžařů střetnou s rostoucím nesouhlasem a nespokojeností horníků, jejichž politické přesvědčení a národnostní uvědomění se začalo formovat v organizované dělnické hnutí. Hlavním představitelem a strůjcem hornického hnutí a propagátorem revolučních myšlenek na Nýřansku se stal horník Antonín Uxa, který organizoval dělnické schůze a zakládal tajné sociálně demokratické sekce. Tyto tajné skupiny měly za úkol pořádat finanční sbírky na podporu stávkujících horníků a připravovat nároky horníků, za které se mělo stávkovat. Z archivních pramenů se dozvídáme, že mezi hlavní požadavky patřilo zkrácení pracovní doby z dvanáctihodinové na osmihodinovou, zvýšení mezd, převedení správy bratrských pokladen¹¹⁰ a jejich majetku do rukou horníků či podíl na čistém zisku dolů. První velká stávka, která měla začít řešit hornické požadavky, vypukla v Nýřanech 25. února 1882.

¹⁰⁸ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 32.

¹⁰⁹ KROC, František. *Revolucionář Antonín Uxa*. Plzeň: ONV Plzeň-sever, 1974. 55 s. s. 13.

¹¹⁰ bratrské pokladny byly obdobou dnešního důchodového přípojištění. Horníky se stávali chlapci již ve věku 12-13 let, do bratrské pokladny platil každý horník poměrnou část z výdělku, která ho později měla zajistit na stáří nebo invaliditu. O vyplácení podpory měli právo rozhodnout zaměstnavatelé, přestože ničím do pokladny nepřispívali

Záminkou pro stávkování zaměstnanců se stalo hromadné propouštění horníků na Krimichu v Pankrácových dolech, kterým navíc vedení podniku odepřelo nárok na rentu z bratrské pokladny. Během krátké doby se demonstrace rozšířila na ostatní doly na Nýřansku, připojili se i horníci v jiných částech okresu – na Sulkově, v Třemošné a v Kaznějově. I přesto, že se stávkující lidé se chovali poměrně klidně, úřady povolaly z obavy před nepokoji četníky z Plzně. Stávka trvala tři týdny a k jejímu ukončení přispěl slib rakouských úřadů, který zaručoval pouze změnu stanov bratrské pokladny, ostatní požadavky ohledně pracovní doby či mezd vedení dolů zamítlo. Namísto zvýšení mezd se správa Pankráckých dolů rozhodla zřídit podnikové skladiště potravin a část mzdy vyplácela horníkům v tzv. markách (poukázkách) na výdej potravin z centrálního skladu. Protesty zaměstnanců byly stále zcela zbytečné.¹¹¹

Policejní zápisy a zprávy okresních hejtmanství z osmdesátých let 19. století popisují, že bojovná nálada a nespokojenost horníků v celém regionu neustávaly a drobné demonstrace a protesty i nadále pokračovaly. Horníci Nýřanska se stále různými cestami marně snažili prosazovat zkrácení pracovní doby a zvýšení mezd. Dobové prameny zdůrazňují např. akci, kdy s odkazem na Druhou internacionálu¹¹², mezinárodního dělnického sdružení, které bylo ustanoveno v Paříži v roce 1889, svolali zástupci hornictva a dělnictva na 1. květen 1890 oslavu Prvního máje, jež měla být zároveň i manifestací za zlepšení životní úrovně. Horníci se ve stejné době bouřili i na Ostravsku¹¹³ a rakouské úřady i majitelé dolů se obávali, že by v Nýřanech mohlo dojít k podobným nepokojům a násilnostem, a tak zažádaly hejtmanství ve Stříbře o pomoc. Tehdejší Plzeňské listy napsaly: „... dne 26. dubna 1890 přijelo do Nýřan několik setnin vojska. Mezi horníky nastalo pobouření, ale díky rozvaze hornických důvěrníků nedošlo k podobné události jako na Ostravsku...“¹¹⁴ Národní listy z 28. 4. 1890: „...jak jsme již dříve informovali, přijelo 27. dubna 1890 do Nýřan zvláštním vlakem 300 vojáků 73. chebského pluku s plukovníkem. Mužstvo bylo ubytováno v české škole. Z Dobřan přijel prapor dragounů. Okolní doly byly téhož dne obsazeny pěchotou z Plzně, rovněž vesnice od Nýřan vzdálené...“¹¹⁵ Obrovská

¹¹¹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 27.

¹¹² hlavními body programu II. Internacionály byly: politické strany, všeobecné volební právo, osmihodinová pracovní doba, slavení 1. máje jako Svátku práce (uctění obětí střelby do demonstrantů v Chicagu 1886), světový mír (rozpuštění všech armád)

¹¹³ v dubnu roku 1890 proběhla na Ostravsku „krvavá“ stávka, stávkovalo třicet tisíc horníků a 7 z nich bylo zastřeleno

¹¹⁴ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 70.

¹¹⁵ KROC, František. *Lidé, kteří posunuli čas*. Zbůch: ZUD, 1989. 196 s. ISBN 59-202-89. s. 25.

prvomájová manifestace, které se zúčastnilo několik tisíc lidí, proběhla k překvapení všech ukázněně a důstojně. S klidným a umírněným průběhem ovšem nesouhlasili zastánci radikálů, kteří byli přesvědčení, že úspěšné prosazení hornických požadavků nevyřeší nic jiného než stávkování.¹¹⁶

K reálné stávce skutečně došlo 19. května 1890 a stala se jednou z nejdramatičtějších událostí v historii celého nýřanského regionu. Na sedmnácti uhelných dolech různých těžařských společností přerušilo práci bezmála 5300 horníků. Jedinými doly, které bez ohledu na stávkující horníky a pod ochranou vojska zahájily hned druhý den 20. května 1890 opětovný provoz, byly pankrácké šachty Marta, Krimich a Sylvie. Tímto směrem se pod záminkou vyzvednutí potravinových poukázek (tzv. marek) brzy vydal dav nespokojených horníků. Podle dochovaných záznamů však skutečným důvodem tohoto pochodu byla snaha o zastavení důlního provozu.¹¹⁷ Vzpomínky horníka Petra Míška, účastníka stávky, zaznamenal jeho syn Rudolf: „...Dne 19. května 1890 se přestaly točit kola těžních věží na šachtách na celém Nýřansku. Druhý den, bylo to 20. května, v den, kdy se měly vyplácet marky, jsme v mohutném proudu došli až k ředitelství na Martě, aby zde předáci horníků přednesli naše požadavky...“¹¹⁸ Strojník z Krimichu v Nýřanech Jan Ruml u krajského soudu v Plzni vypověděl: „... myslím si, že havíři, kteří vnikli 20. května do strojovny na šachtě, aby zastavili důlní čerpadla, nebyli nýřanští. Ty bych přece poznal...“¹¹⁹ Horníci neuposlechli výzvy, aby se rozešli a vojáci dostali povel střílet. Autentické výpovědi přímých účastníků stávky potvrzují, že kromě vojáků stříleli i důlní úředníci z oken ředitelství. Ze vzpomínek Petra Míška: „... A tehdy se stalo něco, co na dlouhá léta otrásló vědomím všech horníků. Zazněl výstřel z okna prvního poschodí kanceláře a stal se signálem krvavého masakru. Do zmatku po prvním výstřelu a prvním padlém muži zazněl o několik salv i z pušek nastoupených vojáků. Na dvoře před prostranstvím dolu Marty zůstali ležet mrtví horníci a mezi nimi také jeden chlapec. Mnoho dalších bylo těžce zraněno...“¹²⁰ Horník František Vacek, tehdy jednadvacetiletý, nýřanskému kronikáři vypravoval: „... viděl jsem, jak ten poručík nechal nastoupit vojáky do dvou řad, jedna se obrátila na sever, druhá na jih a obě řady vystřelily do lidí. Vojáci celkem vystřelili pětkrát. Nastal zmatek, lidé se rozbíhali a na zemi zůstalo ležet sedm

¹¹⁶KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 71.

¹¹⁷ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 28.

¹¹⁸KROC, František. *Lidé, kteří posunuli čas*. Zbůch: ZUD, 1989. 196 s. ISBN 59-202-89. s. 38.

¹¹⁹KROC, František. *Lidé, kteří posunuli čas*. Zbůch: ZUD, 1989. 196 s. ISBN 59-202-89. s. 39.

¹²⁰KROC, František. *Lidé, kteří posunuli čas*. Zbůch: ZUD, 1989. 196 s. ISBN 59-202-89. s. 38.

mrtvých a 19 raněných. Šest z těch mrtvých brzy nato zemřelo. Viděli jsme, že v oknech závodní správy se na nás dívají úředníci a někteří z nich proti nám také stříleli...“¹²¹

Výsledek této události byl tragický. Bylo zastřeleno 13 horníků, 19 lidí bylo těžce nebo lehce zraněno a celé Nýřansko zůstalo po několik týdnů ve stavu vojenského obležení. Rakouské úřady pozatýkaly a vyšetřovaly mnoho stávkujících, několik desítek rodin bylo z Nýřan vypovězeno. Dobové záznamy uvádí, že Krajský soud v Plzni odsoudil celkem 51 lidí pro zločin veřejného násilí dle trestního zákona. Napjatá situace se postupně zklidnila až v červnu 1890. „Krvavá“ stávka horníků sice nepřinesla očekávané splnění jejich požadavků, nedosáhli zkrácení pracovní doby ani zvýšení mezd, ale pro rozvoj a podporu dělnického hnutí na Nýřansku se stala významnou událostí.¹²²

Pro lepší organizaci a aktivnější činnost dělnického hnutí začali zástupci a představitelé horníků zakládat v celém Rakousku různé tajné politické, odborové a vzdělávací spolky, které se postupně stávaly legálními. Pro Nýřany a okolí vznikl v roce 1892 Hornický všeobecně vzdělávací spolek dělnický, který kromě politicky zaměřených přednášek a besed pořádal pro horníky i zábavní a kulturní akce (ochotnické divadlo). Tento podpůrně vzdělávací spolek svou činností postupně vytvořil vhodné podmínky pro založení prvního politického spolku Marx (1898), který se stal předchůdcem sociálně demokratické strany (1906). Mezi hlavní body schválené rezoluce této organizace patřily zákonné úpravy osmihodinové pracovní doby, zavedení pojištění ve stáří a úrazu pro horníky, pojištění vdov a sirotků, hornických a odborových předáků, založení nemocenských pokladen, zavedení všeobecného přímého i tajného volebního práva do zákonodárných sborů i obecních zastupitelstev.¹²³

Dobové záznamy z počátku dvacátého století dokládají, že i přes soustavnou politickou činnost a angažovanost dělnických a odborových předáků zůstávaly hornické poměry na Nýřansku stále neutěšené. Nesouhlas a nespokojenost horníků směřovaly i přes zkušenosti z poslední tragické události k další stávce. Ta skutečně vypukla v lednu roku 1900 jako součást všeobecné celostátní stávky v Rakousku. Z hlediska počtu stávkujících lidí a doby trvání (3 měsíce) se stala nejmohutnější demonstrací v historii hornického

¹²¹ KROC, František. *Lidé, kteří posunuli čas*. Zbůch: ZUD, 1989. 196 s. ISBN 59-202-89. s. 35.

¹²² *Půl století sociálně demokratického hnutí v Nýřanech*. Plzeň: Grafika, 1934. 44 s. s. 18

¹²³ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 29.

Nýřanska. Po jejím ukončení horníci zaznamenali první dílčí úspěchy – pracovní doba byla zkrácena z desetihodinové na devítihodinovou a nepatrné zvýšení mezd.¹²⁴

Z archivních pramenů, které popisují události na Nýřansku z počátku 20. století je zřejmé, že tyto nepatrné úspěchy posílily vlastenecké cítění, politické smýšlení, a v neposlední řadě i odhodlání místních lidí pokračovat v podpoře dělnického hnutí. Strana sociálně demokratická člensky i organizačně mnohonásobně posílila, když v roce 1906 byla založena sekce mládeže a v roce 1908 sekce žen. Ve stejné době (1906) vznikla v Nýřanech Československá strana národně – socialistická, v jejíchž stanovách se spojoval reformní socialismus s národním radikalismem a protirakouským antimilitarismem. Neméně výraznou roli z pohledu vlastenectví měly pro nýřanský region i nově vznikající spolky nepolitické se zaměřením na sport a kulturu (Tělocvičná jednota Sokol Nýřany, Dělnická tělocvičná jednota Nýřany).¹²⁵

Během první světové války dělnické hnutí na Nýřansku mírně stagnovalo. Většina stranických předáků byla odvelena na frontu a pracující horníky, kteří se snažili na šachtách stávkovat a provádět drobné sabotáže, hlídala dosazená rakouská vojenská správa. Podle vzpomínek pamětníků nespokojenost hornictva vzrůstala společně s hnutím za svobodu národa úměrně s tím, jak se hospodářské a sociální poměry obyvatel stále více zhoršovaly. Významnější událost, která opět podpořila dělnické hnutí, byla revoluce v Rusku v roce 1917. Dobová literatura se pochopitelně soustřeďuje v této souvislosti na vyjádření revoluční nálady a vlasteneckého nadšení horníků a dělníků.¹²⁶

Konkrétní akce však skutečně přišly. V květnu 1918, přes zákaz rakouských úřadů, svolali představitelé sociálních demokratů a národních socialistů manifestaci k oslavě Prvního máje. Více než pět tisíc shromážděných potvrdilo rezoluci, ve které bylo mimo jiné přijato: „...*Celý národ pochopil, že jen jednotným postupem vybojuje si vítězství k svobodě a samostatnosti...o míru všeobecném a spravedlivém, seburčení národů, uskutečnění samostatného státu s demokratickou základnou všeobecného a rovného práva hlasovacího, se všemi ostatními socialistickými požadavky...*“¹²⁷ Svoji setrvalou sociální

¹²⁴ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 104.

¹²⁵ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 29.

¹²⁶ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 133.

¹²⁷ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 135.

nespokojenost prokázali horníci a dělníci z celého nýřanského regionu podporou a účastí v generální stávce v říjnu 1918.¹²⁸

Události po vzniku samostatného Československa potvrzují, že v celém novém státě začal politický boj o charakter nové republiky a podle dostupných archivních záznamů se politické střety objevily i na Nýřansku. Na jaře roku 1920, po politicky názorových neshodách, rozdvojila strana sociálně demokratická sekci mládeže na pravici a levici. Levicově zaměřeni členové pak v květnu roku 1921 založili v souvislosti s transformací komunistické frakce v Praze také v Nýřanech místní organizaci Komunistické strany. Tato politická strana postupně získala podporu většiny stoupenců dělnického hnutí v celém nýřanském regionu a její jasná převaha trvala až do listopadu 1989.¹²⁹

¹²⁸ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 135.

¹²⁹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 30.

1.5 Nýřansko a první světová válka

Vyhlášení první světové války v roce 1914 zastihlo obyvatele nýřanského regionu při oslavě svátku svaté Anny, který horníci každoročně pořádali 26. července. Ještě ten den večer museli někteří muži, jako příslušníci Rakouska – Uherska, narukovat. Nýřanští pamětníci zaznamenali: „...26. července bylo nádraží plné rukujících havířů a dělníků. Všude byl slyšet jen pláč a loučení. Když přijížděl vlak od Domažlic na Plzeň, seděli v něm Němci a Češi, kteří volali: *Alle Serben müssen sterben!*¹³⁰ *Jen se, ženské, nebojte! My ty Srby utlučeme čepicemi!*...“¹³¹

Dolování na šachtách po celém Nýřansku na počátku války pokračovalo dále, protože uhlí se stalo nepostradatelným zdrojem pro válečné účely. Horníci, kteří zůstali na šachtách, museli složit vojenskou přísahu, která trvala do věku 42 let, a která je podřizovala vojenským orgánům a válečným soudům. Havíři Jan Kroc a Antonín Švachoušek vzpomínali: „...Byli jsme oblečeni jako haastroši. Jeden měl landveráckou čepici, druhý zase dragounskou, jiný měl krátké kalhoty, druhý zase dlouhé, měli jsme z toho legraci...schválně jsme si vyměnili všechno obráceně, abychom ukázali vrchnosti, co jsme za armádu...mysleli jsme si, že s takovou armádou císař dlouho válčit nebude. Zmýlili jsme se. Válka trvala déle, než si tehdy z nás kdokoliv myslel...“¹³² Z báňských úředníků se stali vysocí vojenští hodnostáři a velmi často využívali své právo trestat stávkující havíře a buřiče posláním na frontu. Nespokojenosti mezi lidmi bylo hodně, válka se stále více projevovala na životní úrovni všech. Horník Václav Kebrle ve svých pamětech píše: „...Když jsem přišel na šachtu, už na chodbě jsem viděl hloučky havířů, kteří říkali, že o hladu fárat nebudou. Připojil jsem se k nim. Poručík Mach za námi nechal zavřít vrata, která jsme prolomili a přítomné vojáky, kteří nám bránili v odchodu domů, jsme odstrčili stranou...vzápětí mě vojáci v mém bytě zatkli...byl jsem 3 dny pod vojenským dozorem... ptali se mě, kdo stávku vedl, řekl jsem, že původcem je hlad...pak nás s mám kamarádem Smolou zavřeli v Plzni na hlavním velitelství na 4 týdny...po propuštění jsem byl za krátkou dobu povolán na frontu k pěšímu pluku 88 do Szolnoku v Uhrách...“¹³³

¹³⁰ Všichni Srbové musí zemřít!

¹³¹ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 126.

¹³² KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 127.

¹³³ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 127.

Horníci odmítali v dolech pracovat, stále častěji vynechávali směny a raději tajně pracovali u sedláků, i když to bylo pod přísnými tresty zakázané. Dokládá to vyhláška, kterou v říjnu 1918 vydalo policejní ředitelství v Plzni: „...*Stále častěji je zjišťováno, že se horníci vyhýbají práci na šachtách, stávkující horníci se potulují po okolí a hledají práci u sedláků, aby si tím způsobem opatřili živobytí. Zemědělci se co nejdůrazněji varují, aby takové havíře pracující pod válečnými úkoly přijímaly do práce. Upozorňuje se při tom, že svádění havíře – vojáka, přísahavšího na válečné zákony k porušení slíbené věrnosti a poslušnosti neb jiných služebních povinností, jakož i pouhá přispívání k tomu, zakládá skutkovou podstatu zločinu dle §...*“¹³⁴

Hospodářství po skončení první světové války bylo v celém světě ve velmi špatném stavu. Zásobování vážlo, ceny stále stoupaly, černý trh se nadále výborně rozvíjel, objevovaly se sociální i politické nepokoje. Odstraňování důsledků války se stalo dlouhodobou záležitostí. Dobové záznamy potvrzují, že na Nýřansku doly více stály, než těžily a noví zájemci o malotěžbu, převážně drobní podnikatelé, se pokoušeli spíše obnovit či dotěžit staré používané šachty, což ve výsledku nepřineslo očekávané výnosy. Na rozdíl od dolování uhlí prosperovala továrna na výrobu vojenské munice, kterou plzeňská Škodovka v roce 1917 vybudovala v prostoru bývalého dolu Ziegler nedaleko Nýřan. Budoucnost regionu měla od té doby patřit společnosti s velkým kapitálem, který by zajistil moderní strojní zařízení pro hlubinné dolování černého nerostu, anebo naopak společností, které by těžbu uhlí pouze přidružily k jinému výrobnímu průmyslovému odvětví.¹³⁵

¹³⁴ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 137.

¹³⁵ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 17.

1.6 Nýřansko a druhá světová válka

Mezinárodní situace ve třicátých letech 20. století se stávala v celé Evropě nástupem Hitlera k moci v Německu a nástupem fašismu v Itálii a Španělsku velmi složitou.¹³⁶ Hitlerovské Německo stupňovalo svůj nacionální nátlak a vzhledem k Československu začalo vyhlášovat vlastnické nároky na území tzv. Sudet¹³⁷. Politická situace se vyhrotila na jaře roku 1938, kdy se ve volbách prosadila Sudetoněmecká strana (SDP), jejíž hlavní představitel Konrád Henlein a jeho stoupenci ovládli svou propagandou většinu německých občanů žijících i mimo pohraniční oblasti. Henleinovci svými neustálými provokacemi vnášeli mezi české obyvatele neklid a rozruch a napětí v zemi se stále zhoršovalo.

Důsledkem této sudetoněmecké politiky byly dramatické události roku 1938. První, ke které došlo v květnu 1938 a která zasáhla i nýřanský region, byla částečná mobilizace. Důvodem k jejímu vyhlášení byly jednak nepokoje vyvolané henleinovci a jednak „pohyb“ jednotek německé armády v Bavorsku, Sasku a Slezsku, který byl zaznamenán zpravodajskou službou.¹³⁸ Místní pamětníci vzpomínali, že z Nýřan v té době odjeli celkem tři oddíly Stráže obrany státu (SOS), záložních vojáků, kteří měli možnost uvolnit se z pracovního procesu. Tito vojáci se přihlásili na četnické stanici, kde dostali přidělené uniformy a auta je rozvezla k obsazení ochranných opevnění.¹³⁹ Obranná linie pohraničního opevnění¹⁴⁰, která se táhla severozápadem okresu Plzeň – sever, se začala budovat v polovině třicátých let 20. století jako jedna z možností zajištění státních hranic.¹⁴¹ Po oficiálním prohlášení Německa, že nemá vůči Československu válečné úmysly,

¹³⁶ NĚMEC, Václav. *Světová hospodářská krize*. [on-line]. [cit. 20.10.2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/kapitola/svetova-hospodarska-krize-vznik-totalitnich-systemu/>

¹³⁷ západní Čechy patřily do tzv. Egerlandu (Chebsko), po 1. světové válce se stalo Chebsko součástí Československa; Sudety původně označovaly oblasti v podhůří hraničních hor severních a východních Čech, pojmy pro zjednodušení splynuly a území osídlená německými obyvateli se nazývaly Sudety a obyvatelstvo sudetskými Němci

¹³⁸ JENČÍK, Milan. *Zdivočelé Sudety. Nový pohled na dramatický rok 1938*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2018. 352 s. ISBN 978-80-204-4952-8. s. 43.

¹³⁹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 34.

¹⁴⁰ betonové bunkry, podle tehdejšího investora Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP), tzv. řopíky.

¹⁴¹ BUKAČOVÁ, Irena, HUS, Miroslav a ROM, Karel. *Škoda lásky. Druhá světová válka na severním Plzeňsku*. Vyd. 1. Plzeň: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2016. 223 s. ISBN 978-80-87185-22-3. s. 10.

byla pohotovost v červnu 1938 zrušena a příslušníci SOS museli pohraničí opustit.¹⁴²

Opatření spojená s částečnou mobilizací měla za následek zhoršení mezinárodního vnímání Československa a ještě větší nárůst aktivity příslušníků sudetoněmeckého hnutí, který vyvrcholil po projevu Adolfa Hitlera na zářijovém sjezdu nacistické strany (NSDAP) v Norimberku. Projev, ve kterém Hitler jasně zformuloval požadavek připojit Sudety k Říši, se stal signálem pro vypuknutí povstání sudetoněmeckého obyvatelstva. Nově vzniklé polovojskové oddíly „Freikorps“ (SdFK) vtrhly v září 1938 do Československa a začaly organizovat spolu s henleinovci teroristické a sabotážní akce s cílem vyvolávat zmatek, destabilizovat poměry v pohraničí a diskreditovat československou politiku.¹⁴³

Akce pořádané henleinovci neminuly ani Nýřansko. Dokládají to vzpomínky pamětnice paní Emilie Železné: „... *mně bylo 16 let, studovala jsem... tenkrát byl v Nýřanech sraz henleinovců ze západočeského kraje. Nejdříve ukřičené, fanatické projevy a pak lampionový průvod. Ta hrozná masa lidí valící se ulicí, zfanatizovaná a hrůzná, vyřvávající hesla, vyvolávala děs, strach a pobouření v mé mladé mysli. Proč dělali sraz v Nýřanech, kde bylo jen pár německých rodin? To, aby u demarkační čáry prezentovali svou moc a sílu a nahnali nám strach? ...*“¹⁴⁴

Druhou mobilizaci vyhlásila československá vláda 23. září 1938. Její průběh je ve všech dostupných pamětech a kronikách oceňován jako disciplinovaný, rychlý a nadšený. Všeobecně se očekávalo vypuknutí války, ale po přijetí mnichovského diktátu 30. září 1938 ohlásila vláda kapitulaci. V noci na 1. října začala německá armáda obsazovat sudetské území.¹⁴⁵

Okupace se týkala celého nýřanského regionu. Popisovanou lokalitu, kromě obce Tlučná, zabralo říšskoněmecké vojsko 10. října 1938. Došlo tím k porušení dohody o tzv. pátem pásmu (území záboru, kde žila nadpoloviční většina Němců). Podle archivních záznamů žilo v Nýřanech, ve Zbůchu a v řadě dalších obcí přibližně jen 18 % německých

¹⁴² JENČÍK, Milan. *Zdivočelé Sudety. Nový pohled na dramatický rok 1938*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2018. 352 s. ISBN978-80-204-4952-8. s. 46.

¹⁴³ JENČÍK, Milan. *Zdivočelé Sudety. Nový pohled na dramatický rok 1938*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2018. 352 s. ISBN978-80-204-4952-8. s. 57.

¹⁴⁴ *Vyhnutí Čechů z pohraničí v roce 1938*. Druhé, doplněné vydání, v T&M první. Praha: Toužimský & Moravec, 2018. 134 s. ISBN 978-80-7264-189-5. s. 28.

¹⁴⁵ BUKAČOVÁ, Irena, HUS, Miroslav a ROM, Karel. *Škoda lásky. Druhá světová válka na severním Plzeňsku*. Vyd. 1. Plzeň: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2016. 223 s. ISBN 978-80-87185-22-3. s. 18.

obyvatel.¹⁴⁶ Na základě studia pramenů a literatury soudím, že důvodem k obsazení bylo samozřejmě využití této oblasti pro válečné účely – doly na těžbu černého uhlí a prosperující muniční továrna na bývalém dolu Ziegler.

V důsledku „Mnichova“ se mnoho českých rodin muselo vystěhovat, některé do 24 hodin, což potvrzuje i vzpomínka pamětnice paní Radomíry Liškové: „... *můj otec byl tehdy na vojně a maminka byla se mnou a mou sestrou v Nýřanech, když přišel rozkaz vystěhovat se, a to do 24 hodin. Pamatuji se na ten zmatek, kdy nebylo k sehnání auto, které by nás odstěhovalo... pamatuji se, jak lidé vezli jen několik nutných věcí na vozičku a v nejbližších obcích za zabraným územím prosili dům od domu o ubytování...*“¹⁴⁷

Příchod německého vojska podpořil členy sudetoněmeckého hnutí v dalších projevech nenávisti. V obci Zbůch aktivisté zbořili a zcela zničili sousoší TGM (sochu prezidenta s legionáři),¹⁴⁸ v Nýřanech henleinovci stejně tak násilně zlikvidovali pomník věnovaný památce 13 zastřelených horníků, který od roku 1920 stál před městskou radnicí. Na síle nabírala i nenávist proti Židům. Zpráva okresního hejtmanství ve Stříbře, která informuje o průběhu „křišťálové noci“¹⁴⁹, potvrzuje zničení synagogy vybudované v Nýřanech koncem 19. století: „... *po začlenění Nýřan do Velkoněmecké Říše 9. listopadu ve 20.00 hodin za účasti gestapa a místního komanda byla budova zapálena a následně celá vyhořela. Zachovány zůstaly pouze zdi, střecha se zřítíla...*“¹⁵⁰

Další dramatický posun nastal po 15. březnu 1939. Záhy po vyhlášení protektorátu nacisté na Nýřansku obsadili všechny veřejné budovy, rozpustili všechny české kulturní a sportovní spolky, uzavřeli českou školu, uzavřeli všechny židovské obchody.¹⁵¹ Systém českých průmyslových firem hned na počátku okupace Němci postupně přeorganizovali, zařadili do říšského válečného systému, a největší doly ve Zbůchu a v okolí Nýřan se tak

¹⁴⁶ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 201.

¹⁴⁷ *Vyhnaní Čechů z pohraničí v roce 1938*. Druhé, doplněné vydání, v T&M první. Praha: Toužimský & Moravec, 2018. 134 s. ISBN 978-80-7264-189-5. s. 28.

¹⁴⁸ FOUĐ, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003. 99 s. s. 18.

¹⁴⁹ protizidovský pogrom, který se odehrál v noci z 9. na 10. 11. 1938 v Německu a v Sudetech, název je odvozen od střepů rozbitého skla oken a výloh židovských obchodů, domů a synagog.

¹⁵⁰ MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 2. 10. 2020]. Dostupné z: <https://www.nyrany.cz/mesto/omeste/stavebni-pamatky/>

¹⁵¹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 34.

staly součástí Göringova koncernu.¹⁵² V sudetské oblasti zůstávali z českých obyvatelů pouze zaměstnanci kamenouhelných dolů, kteří byli nezbytní pro zajištění plynulého důlního provozu. Poptávka po uhlí rostla, protože uhlí se stalo nezbytnou surovinou potřebnou pro válečné účely. Z důlních statistických záznamů, které se z té doby zachovaly, je zřejmé, jak výrazně se objem těžby se v době války navýšil. Neodborné vedení dolů, nadměrné a ne hospodárné dolování černého uhlí, které by se mohlo přirovnat téměř k rabování, však mělo negativní dopad na celkový stav plzeňské kamenouhelné pánve.¹⁵³ Záznamy o těžbě dokládají, že od roku 1940 nacisté pro práci na dolech využívali francouzské a později od roku 1942 i sovětské zajatce. Zajatecký tábor ve Zbůchu byl největším na Plzeňsku, vězněno zde bylo až 800 mužů.¹⁵⁴

Na jaře roku 1945, kdy byla porážka Německa jistá, začali nacisté na všech okupovaných územích urychleně likvidovat možné důkazy svého nelidského chování. Z koncentračních táborů, z oblastí, kterými postupovali spojenci nebo Rudá armáda, organizovali přesuny válečných politických vězňů. Jeden vlakový „transport smrti“ převážející vězně z německého koncentračního tábora Buchenwald do jiného tábora v Rakousku¹⁵⁵, se v dubnu 1945 objevil v Nýřanech na vlečce u bývalého dolu Humboldt. Podle vzpomínek očitých svědků na tuto dramatickou událost, zde bylo strážemi SS bezdůvodně ubito, zastřeleno nebo umučeno téměř pět set lidí. Po několika dnech vlak pokračoval do Stoda směrem na Domažlice.¹⁵⁶

Druhá světová válka skončila pro celé Nýřansko 6. května 1945 příchodem pozemních jednotek 3. americké armády generála G. S. Pattona, konkrétně 2. pěší a 16. obrněné divize.¹⁵⁷ Do Nýřan a okolních obcí se postupně začali vracet obyvatelé, kteří se po zabrání Sudet museli vystěhovat. Literatura popisující poměry v květnových dnech se orientuje také na skutečnost, že v oblasti zajištění bezpečnosti i majetku, zásobování, zdravotnické pomoci zajatcům a lidem vracejícím se z koncentračních táborů či

¹⁵² DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 17.

¹⁵³ FOUČEK, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003. 99 s. s. 19.

¹⁵⁴ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 211

¹⁵⁵ PAMÁTNÍK TEREZÍN. *Za pomníčky*. [on-line]. [cit. 2.11.2020]. Dostupné z: <https://zapomnicku.pamatnik-terezin.cz/index.php/hroby/hroby/357-nyrany>

¹⁵⁶ KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 288 s. s. 213.

¹⁵⁷ BUKAČOVÁ, Irena, HUS, Miroslav a ROM, Karel. *Škoda lásky. Druhá světová válka na severním Plzeňsku*. Vyd. 1. Plzeň: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2016. 223 s. ISBN 978-80-87185-22-3. s. 88, 89.

z pracovního nasazení v Německu, se uplatnil Revoluční národní výbor (RNV), který v dubnu 1945 ustanovili zástupci místního odboje.¹⁵⁸ Jména z RNV později nacházíme také v souvislosti s poválečným vývojem regionu a místními politickými aktivitami.

¹⁵⁸ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 45.

1.7 Nýřansko od poválečného vývoje do současnosti

První měsíce po skončení války znamenaly pro všechny československé obyvatele, jak uvádí dobová literatura a jak se dá logicky očekávat, úlevu od německé okupace, a také nadšení z míru a dlouho očekávané svobody. Lidé téměř okamžitě začali s obnovou činnosti různých organizací či kulturních a sportovních spolků. V Nýřanech a v okolních obcích se připravovalo obnovení výuky v českých školách (konkrétně v Nýřanech se české školy slavnostně otevřely už v červnu, v červenci školní rok 1944/45 končil), svoje přerušené aktivity opět zahájily sportovní kluby (koncem 19. století založená Tělocvičná jednota SOKOL či Dělnická tělocvičná jednota), fotbalisté nebo atleti. Na hornickou divadelní tradici navázaly již v průběhu roku 1945 soubory ochotnických divadel v Nýřanech i v Tlučné a ve všech obcích nýřanského regionu obnovily svoji činnost hasičské sbory.¹⁵⁹

Poválečný zmatek zároveň znamenal nutnost řešit mnoho problémů, které souvisely nejen s velkými přesuny obyvatel či s obnovením fungování státní správy od zemských, okresních až po obecní úřady, ale také se zajištěním návratu území (bývalé Sudety¹⁶⁰), které bylo odtrženo od republiky v roce 1938.¹⁶¹ Veškeré úřední úkony a organizační úkoly v menších městech a obcích na Nýřansku na sebe během léta 1945 převzaly Místní národní výbory (MNV), které pokračovaly v práci RNV. Dochované záznamy svědčí o tom, že MNV ustanovili na veřejných schůzích obyvatelé obcí na základě aklamace¹⁶², a že tyto MNV byly sestavené podle zásad poměrného zastoupení politických stran, které byly v daných obcích po válce obnovené.¹⁶³

Náročnou agendu představovaly záležitosti státního občanství. Tato agenda už v roce 1945 naznačovala pravidla odsunu německého obyvatelstva a s ním související osidlování pohraničí, které mělo na odsun navazovat. Podle vyprávění pamětníků byla

¹⁵⁹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 77.

¹⁶⁰ po válce platil zákaz používání termínu Sudety, které připomínalo minulý režim, nahradil ho neutrální pojem pohraničí

¹⁶¹ BUKAČOVÁ, Irena, HUS, Miroslav a ROM, Karel. *Škoda lásky. Druhá světová válka na severním Plzeňsku*. Vyd. 1. Plzeň: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2016. 223 s. ISBN 978-80-87185-22-3. s. 161.

¹⁶² veřejné hlasování

¹⁶³ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 48.

situace v celé zemi velmi chaotická, obyvatelé se mezi sebou začali pronásledovat i udávat.¹⁶⁴ V Nýřanech se v srpnu 1945, s podporou okolních obcí, konala manifestace na téma „*Očista pohraničí od zrádců a kolaborantů*“, na níž v září navázal v celém popisovaném regionu první částečný odsun místních německých obyvatel. Tito lidé byli odvezeni na zemědělské práce do vnitrozemí na Kolínsko a do Německa pak byli transportováni s druhou vlnou odsunu německého obyvatelstva, který se uskutečnil během léta roku 1946.¹⁶⁵ Vystěhovat se nemuseli lidé, kteří získali statut antifašistů, nepostradatelní techničtí odborníci v průmyslu a na příkaz generálního ředitelství uhelných dolů nebyly „*zásadně povoleny odsuny kvalifikovaných horníků – Němců*.“¹⁶⁶ Poválečný odsun výrazně změnil poměr národnostního složení obyvatelstva Nýřanska. Do vyprázdněných statků a domů se stěhovali noví čeští i slovenští osídlenci a z dosavadní německé většiny popisovaného regionu se stala menšina.¹⁶⁷

V prvních letech po druhé světové válce přetrvávaly v celé zemi rozpory v názorech na uspořádání politických poměrů. Stále větší napětí mezi levicově a pravicově zaměřenými stranami vyvrcholilo převratem v únoru 1948, kdy se k moci dostala Komunistická strana. V Československu nastalo čtyřicetileté totalitní období „*vlády lidu*“ a „*budování socialismu podle sovětského vzoru*“.¹⁶⁸

Ekonomické a samozřejmě ideologické reformy, které KSČ začala provádět, neminuly ani Nýřansko. Pokračovalo znárodnování podniků a továren, kolektivizací zemědělství vznikala Jednotná zemědělská družstva (JZD) či Státní statky, soukromí podnikatelé a živnostníci postupně vymizeli nebo museli zapojit své profese do „*nových forem socialistického podnikání*“ státního podniku. Ne vždy se lidé svých majetků či živností vzdávali dobrovolně, jak o tom svědčí dochované záznamy.¹⁶⁹ Komunistický režim sjednocoval vše do velkých celků a ty pak řídil z jednoho ústředního centra a podle

¹⁶⁴ BUKAČOVÁ, Irena, HUS, Miroslav a ROM, Karel. *Škoda lásky. Druhá světová válka na severním Plzeňsku*. Vyd. 1. Plzeň: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2016. 223 s. ISBN 978-80-87185-22-3. s. 163.

¹⁶⁵ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 38.

¹⁶⁶ FOUĐ, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003. 99 s. s. 25.

¹⁶⁷ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 8.

¹⁶⁸ NĚMEC, V. *Československo a Česká republika po roce 1946* [on-line]. [cit. 2.11.2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/prevrat-roku-1948-a-50-leta/>

¹⁶⁹ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 77.

ústředního plánu, výjimkou nebyl ani sport nebo kultura. Zakládal nové, „Stranou“ řízené, organizace pro mládež (pionýři, svazáci). Ve všech oblastech a funkcích v hospodářství, ekonomice nebo školství se hlavním kritériem stala stranickost a politická angažovanost, nikoliv odbornost. Totalitní režim zavedl cenzuru tisku a rozhlasu, což se stalo silným propagandistickým prostředkem, a svých cílů dosahoval za pomoci StB různými způsoby, mnohokrát to byly i metody mimo meze zákona.¹⁷⁰ K podpoře své propagandy, vydala KSČ nemalé finanční prostředky na stavby pomníků, památníků a pietních míst. Jako příklad lze zmínit třešňový sad, který komunisté v obci Tlučná vysadili v padesátých letech 20. století k výročí Stalinova narození¹⁷¹ a jemuž se v běžné místní mluvě říkalo „Stalin-sad“¹⁷². Dalším příkladem může být bezmála tři metry vysoká socha bývalého prezidenta, předsedy KSČ, Klementa Gottwalda¹⁷³, kterou členové MV KSČ nechali v Nýřanech v roce 1976 postavit, když si připomínali nedožitě osmdesátiny svého předsedy.¹⁷⁴

Významnou změnou pro nýřanský region se stal rok 1960, kdy došlo k novému územně – správnímu uspořádání Československa. Vznikl nový okres Plzeň - sever, v němž bylo Nýřansko, jako významná průmyslová a hornická oblast, spojeno v jeden celek se zemědělskými lokalitami ležícími na sever od Plzně - Úterskem, Manětínskem a Kralovickem. Tato správní změna definitivně přerušila původní historické vazby obcí Nýřanska ke Stříbrsku a Stodsku¹⁷⁵

Kromě hornictví se na území nýřanského regionu rozvíjela i jiná průmyslová odvětví. Doly na těžbu černého uhlí, které spravoval národní podnik ZUD (Západočeské uhelné doly), začaly kromě dolování černého uhlí postupně zhodnocovat i odvalové haldy¹⁷⁶ typické pro celý hornický kraj. Vytříděný lupek se využíval pro keramický průmysl či stavební materiály a prefabrikáty (PREFA, n. p., závod Zbůch; panelárna Nýřany).¹⁷⁷ Na území továrny Fexim v Nýřanech, původně strojírna a slévárna, provozoval

¹⁷⁰ NĚMEC, Václav. *Československo a Česká republika po roce 1946* [on-line]. [cit. 2. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/prevrat-roku-1948-a-50-leta/>

¹⁷¹ OBEC TLUČNÁ. *Obec Tlučná* [on-line]. [cit. 2.11.2020]. Dostupné z: <https://www.obec-tlucna.cz/obec-4/kronika/1950-1959/1950/obec/>

¹⁷² vysazeno bylo téměř 400 stromů

¹⁷³ cena byla přibližně 4 mil. Kč, socha byla odstraněna po roce 1989

¹⁷⁴ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 8.

¹⁷⁵ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 16.

¹⁷⁶ vydolované obsahy šachet (hlušiny) vytvářely kuželovité útvary v měsíční krajině

¹⁷⁷ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 102.

po znárodnění svou činnost závod Stavební stroje, n. p. Zličín (opravy stavebních strojů). V prostorách bývalé muniční továrny, která ukončila provoz v roce 1958, na pozemcích bývalého dolu Ziegler u obce Přehýšov, vznikl elektrotechnický závod na výrobu relé (Tesla Karlín, n. p., závod Nýřany). Objektu bývalého dolu Krimich I. v Nýřanech využil podnik Západočeské lihovary a konzervárny Plzeň – Božkov, který zde začal vyrábět limonády, ocet a droždí.¹⁷⁸

Dobové prameny a literatura zdůrazňují neoddiskutovatelný fakt, že lidé měli jistotu práce, bydlení, pokračovala výstavba nových objektů technické a zlepšovala se i občanská vybavenost – v Nýřanech a okolním regionu konkrétně školy (např. Zbůch, Tlučná), koupaliště (např. Nýřany, Zbůch, Tlučná), obchodní a sportovní střediska, kulturní domy (např. Nýřany, Tlučná). Na mnohých z těchto staveb se podíleli místní občané v „akci Z“.¹⁷⁹ ¹⁸⁰ Plánovaný „socialistický rozkvět“ města Nýřany a okolních vsí se však vyvíjel i negativním směrem. Nedbalostí politického systému původní městská či vesnická architektura postupně chátrala nebo musela nové bytové výstavbě zcela ustoupit. Velmi často vznikaly zvláštní architektonické směsi, konkrétně v Nýřanech vytvořily panelové domy, které byly začleněny do části původní návsi, neobvyklé kulisy místní kapli a soše sv. Jana Nepomuckého.¹⁸¹

V době socialismu se v našem regionu příliš nedbalo ani na ekologii.¹⁸² Osobně si pamatuji několik nevzhledných skládek domovního odpadu na málo frekventovaných místech nebo silně znečištěný Vejprnický potok, do kterého své odpadní vody vypouštěl podnik Likona Nýřany.

Éru socialismu v Československu ukončil 17. listopad 1989. Toto datum znamenalo pro všechny obyvatele naší republiky počátek velkých celospolečenských změn, které se týkaly především politického systému a hospodářství. V prvních svobodných volbách, jež se konaly na podzim 1990, vyhráli na Nýřansku, stejně jako na většině míst tehdejšího

¹⁷⁸ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 42.

¹⁷⁹ režimem oficiálně uváděná dobrovolná bezplatná pracovní činnost obyvatel („Z“ = zvelebování)

¹⁸⁰ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 60.

¹⁸¹ BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: 2013. 192 s. ISBN 978-80-87185-18-6. s. 31.

¹⁸² ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s. s. 6.

Československa, zástupci Občanského fóra (OF)¹⁸³. V OF se už v průběhu roku 1991 začaly tvořit rozdílné názorové proudy a postupnou transformací vznikala nová politická sdružení a politické strany. Na Nýřansku to byla Sdružení nezávislých kandidátů a Sdružení občanské demokratické strany¹⁸⁴. Výsledky několika posledních komunálních voleb ukazují, že získanou politickou převahu si kandidáti pravicově zaměřených sdružení udrželi až do současnosti, a to i přesto, že v celém nýřanském regionu existovala poměrně silná komunistická základna díky dlouholeté udržované tradici hornického a dělnického hnutí.¹⁸⁵

„Sametová revoluce“ byla impulsem k rozvoji tržního hospodářství. Lidé na Nýřansku začali podnikat, některé firmy přešly zpět do rukou původních majitelů, některé získaly podporu zahraničních investorů, některé svůj provoz ukončily.¹⁸⁶ Hornictví zde zcela zaniklo v roce 1995. S nástupem nových využitelných zdrojů (povrchová těžba hnědého uhlí, ropa, zemní plyn) přestalo být černé uhlí nezbytnou energetickou surovinou a hlubinné dolování se v tomto kraji stalo ekonomicky nevýhodné.¹⁸⁷

Nýřanský region si uchoval svůj průmyslový charakter až do současnosti. Dobrá dostupnost ke krajskému městu, blízkost hranice se sousedním Německem a dálnice D5, která touto oblastí prochází, lákají mnoho investorů ke stavbě nových továren (montoven) a skladů. Z hlediska životního prostředí mělo ukončení těžby pro celou popisovanou oblast kladný dopad, postupně totiž vymizely vysoké nevzhledné pyramidovité odvalové haldy i nánosy prachu a špíny, které dodávaly celému kraji na ponurosti. Díky nemalým finančním investicím i zásluhou zastupitelstev úřadů jednotlivých obcí prošel celý nýřanský region úspěšným procesem revitalizace, jež zahrnuje kromě modernizace dopravní a technické infrastruktury také rozsáhlé rekonstrukce dochovaných historických staveb. Zastupitelstva úřadů nezapomínají ani na důstojné připomenutí historických událostí, které byly mnoho let zamlčovány. Jako příklady lze uvést pamětní desku poděkování americké armádě za osvobození v roce 1945, jež byla v roce 1995 umístěna na

¹⁸³ opoziční politické hnutí, které vzniklo v listopadu 1989 jako široká platforma občanských nezávislých aktivit odmítajících totalitní komunistický režim

¹⁸⁴ MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 12.11.2020]. Dostupné z: <https://www.nypany.cz/mesto/samosprava/zastupitelstvo-mesta/zastupitelstvo-mesta-predchozi/>.

¹⁸⁵ ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992.88 s. s. 58.

¹⁸⁶ MĚSTO NÝŘANY. *Město Nýřany* [on-line]. [cit. 12.11.2020]. Dostupné z: <https://www.nypany.cz/adresar-1/firmy/>.

¹⁸⁷ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Historie těžby uhlí II*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28.8.2020].

budovu městské radnice v Nýřanech či malý park v Nýřanech na místě bývalé synagogy dokončený v roce 2018, kde pamětní deska připomíná okolnosti jejího zničení v roce 1938.¹⁸⁸

¹⁸⁸ MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 12. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.nypany.cz/mesto/o-meste/stavebni-pamatky/>.

2 Regionální historie ve výuce

Slovo historie má původ v řeckém slově *storta*, latinsky *historia* a ve své podstatě znamená „*to, co se stalo*“. Významu slova historie můžeme rozumět dvěma způsoby. Jednak jako skutečnému procesu vývoje lidské společnosti a jednak jako vědecké disciplíně, která popisuje a interpretuje vývoj lidské společnosti od počátků existence člověka až do současnosti.¹⁸⁹

Také pojem regionální historie používají současní učitelé zejména ve dvou pojetích. Regionální dějiny předkládají buď jako dějiny územního celku, který je menší než jeden stát nebo jako dějiny celku, jehož velikost jeden stát přesahuje. V prvním případě, který uvádím, se jedná o historii menšího regionu, jehož jedinečnost spočívá v určité kulturní a sociální situaci, v jazykovém uspořádání, v místních tradicích, ve složení etnik apod. Jako příklady lze uvést právě region Nýřansko, jižní Morava či Chodsko. Z hlediska těchto menších celků můžeme využít míst, která žáci dobře znají, osudů známých místních osobností či detailů každodennosti například k tomu, abychom žákům pomohli vytvořit si konkrétní představu o událostech našich národních dějin. V druhém případě jde o regiony jako o větší evropské celky, např. státy osvícenského absolutismu či země Blízkého východu. Ve vzdělávacím procesu je uplatňujeme zejména ke srovnávání, např. se záměrem upozornit na jejich odlišný a nestejný vývoj, jež bývá častou příčinou dějinných konfliktů.¹⁹⁰

Význam regionálních dějin v českém vzdělávacím systému je zakotven i v Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV), a sice již na samotném začátku školní docházky.¹⁹¹ Mladší školní věk má pro tuto problematiku předepsaný, desetiletými osvědčený vyučovací předmět vlastivěda, který vychází ze vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Tato vzdělávací oblast sleduje ve vlastivědě regionální dějiny především z hlediska tří tematických okruhů - Místo, kde žijeme, Lidé

¹⁸⁹ BENEŠ, Zdeněk. Předmět školního dějepisu. *Učitelé listy: Kam se má ubírat výuka dějepisu?* [on-line]. 27. 4. 2009. [cit. 12. 11. 2020]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2009/04/zdenek-benes-predmet-skolniho-dejepisu.html>.

¹⁹⁰ VÝCHODSKÁ, Helena. *Vlastivěda česko-bavorského pohraničí. Didaktická příručka*. Praha: via Centrum s.r.o., 2015. 11 s. ISBN 978-80-87646-08-3. s. 3.

¹⁹¹ NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [on-line]. 2021. [cit. 12. 2.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

kolem nás, Lidé a čas¹⁹² a pro děti mladšího školního věku definuje takové cíle jako např.: „... rozvíjet základní poznatky a dovednosti žáka týkající se života společnosti, ... vycházející z jeho prvotních zkušeností, ... ze specifík místa, kde žije.“ „... prakticky poznávat místní a regionální skutečnosti, ... vyvolat zájem o minulost a kulturní dědictví regionu.“ Žák potažmo „zná region, ve kterém bydlí, jeho kulturní či historické památky, zajímavosti a zvláštnosti, ... zná významné události a pověsti vztahující k okolí jeho bydliště, ... umí porovnat na příkladech minulost a současnost, způsob života i práce předků na území regionu...“¹⁹³

Regionální dějiny umožňují především větší konkretizaci a názornost obsahu učiva, umožňují lépe vysvětlit podstatu jevů. Je zřejmé, že místní dochované historické a kulturní památky, historické události, jevy či osobnosti vzbuzují větší zájem žáků o dané učivo.¹⁹⁴ Metodika výuky regionálních dějin pro děti mladšího školního věku tedy nejčastěji efektivně využívá postupů, jako jsou názorné vyučování, přímé poznání či bezprostřední dětská znalost a zkušenost.¹⁹⁵ Při práci s místními dějinami uplatníme konkrétní metody jako např. vyprávění, popis, demonstraci obrazových materiálů, podle možností pak zejména různé exkurze či terénní vycházky.¹⁹⁶ Klíčové kompetence, které vyučovací předmět vlastivěda ve 4. a 5. ročníku základní školy v tomto ohledu vytváří, mají podle závazných edukačních dokumentů vést žáka k: „poznávání nejbližšího okolí, ... rozvíjení zájmu o dění v místě bydliště, ... formování citového vztahu k místu a k zemi, kde žije...“¹⁹⁷

Vyučování regionální historie má důležitý význam z hlediska vytváření historického povědomí. Menší kulturní prostor je vždy součástí regionu většího a ani žádný jedinec v dějinách nežije pouze v jediném regionu, ale v několika najednou. Je tedy zřejmé, že mikrostruktura regionálních dějin se stává součástí struktury mnohem širší a složitější – národní, evropské i světové. Rozličnost místních dějin, které ve škole

¹⁹² VÝCHODSKÁ, Helena. *Vlastivěda česko-bavorského pohraničí. Didaktická příručka*. Praha: via Centrum s.r.o., 2015. 11 s. ISBN 978-80-87646-08-3. s. 3.

¹⁹³ NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. 2021. [cit. 12. 2.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

¹⁹⁴ ČAPEK, Vratislav, GRACOVÁ, Blažena, JÍLEK, Tomáš a VÝCHODSKÁ, Helena. *Úvod do studia didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, 2005. 92 s. ISBN 80-7043-395-7. s. 72.

¹⁹⁵ VÝCHODSKÁ, Helena. *Vlastivěda česko-bavorského pohraničí. Didaktická příručka*. Praha: via Centrum s.r.o., 2015. 11 s. ISBN 978-80-87646-08-3. s. 3.

¹⁹⁶ ČAPEK, Vratislav, GRACOVÁ, Blažena, JÍLEK, Tomáš a VÝCHODSKÁ, Helena. *Úvod do studia didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, 2005. 92 s. ISBN 80-7043-395-7. s. 73.

¹⁹⁷ NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. 2021. [cit. 12. 2.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

předkládáme, přispívá nejen k původnímu záměru pěstování pocitu vlastenectví a sounáležitosti, ale může přispět i k pochopení vývoje kultury a lidstva jako takového.¹⁹⁸

¹⁹⁸ VÝCHODSKÁ, Helena. *Vlastivěda česko-bavorského pohraničí. Didaktická příručka*. Praha: via Centrum s.r.o., 2015. 11 s. ISBN 978-80-87646-08-3. s. 4.

3 Mezipředmětové vztahy ve výuce

Pedagogický slovník definuje mezipředmětové vztahy jako „vzájemné souvislosti mezi jednotlivými předměty, chápání příčin a vztahů přesahujících předmětový rámec, prostředek mezipředmětové integrace. V předmětovém kurikulu jsou vyjadřovány v učebních osnovách jednotlivých předmětů jako tzv. mezipředmětová (průřezová) témata. Progresivním trendem v zahraničí je řešení mezipředmětových vztahů na úrovni kurikula jako celku“¹⁹⁹ Takzvaná průřezová témata jsou součástí rámcově vzdělávacího programu (RVP) a jsou zahrnuta i v konkrétních školních vzdělávacích programech (ŠVP) jednotlivých škol.²⁰⁰

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je jedinou vzdělávací oblastí RVP ZV, jejíž pojetí je navrženo pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Tato oblast propojuje společenskovední a přírodovědné učivo, uplatňuje pohled do historie i současnosti a směřuje k vytváření dovedností pro praktický život. Poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti, které žáci získali výchovou v rodině a v předškolním vzdělávání, dále rozvíjí. Žáci se učí pozorovat a pojmenovávat vzájemné vztahy a souvislosti věcí a jevů, poznávat sami sebe i své nejbližší okolí. Na základě poznání sebe a svých potřeb se učí vnímat vztahy mezi lidmi, porozumět světu kolem sebe, pochopit současnost v souvislosti s minulostí i budoucností, učí se vyjadřovat a formulovat své myšlenky, poznatky a dojmy, reagovat na názory a podněty jiných. Důležitým předpokladem a podmínkou úspěšného vzdělávání v oblasti Člověk a jeho svět je propojení s reálným životem a s praktickou zkušeností žáků. Nedílnou součástí výuky by tedy měl být osobní příklad učitelů a vlastní prožitek žáků, který vychází z konkrétních či modelových situací při osvojování potřebných znalostí a dovedností.²⁰¹

Prostředkem k naplnění zmíněného obsahu vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět je podle mého názoru především výběr vhodného učiva, které by mělo být žákům předáno v hlubších souvislostech. Jejich předpokladem je propojení řady mezipředmětových

¹⁹⁹ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Sedmé, rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Portál, 2013. 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9. s. 123.

²⁰⁰ NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. 2021. [cit. 12. 2.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

²⁰¹ NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. 2021. [cit. 12. 2.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

(průřezových) témat.²⁰² Interdisciplinární vztahy jsou tedy nedílnou součástí a vlastně klíčovým prostředkem vzdělávacího systému. Mají v žácích ucelit, systematizovat a fixovat nabyté poznatky, schopnosti a dovednosti z jednotlivých předmětů, umožnit poznání a pochopení vzájemných souvislostí, popřípadě v nich vyvolat hlubší zájem o danou problematiku.²⁰³

V současném vzdělávacím systému můžeme uplatňovat mezipředmětové vztahy také formou integrované výuky. Integrovaná výuka podporuje utváření žákových schopností chápat nové poznatky a vědomosti v souvislostech, rozvíjet analogické uvažování či aplikovat získané poznatky v běžném životě. Souhrnné pojetí žákovy poznávání a učení dává možnost většího rozvoje žákovy fantazie a obrazotvornosti či schopnosti kreativního a zároveň logického myšlení.²⁰⁴

Klíčovou úlohou mezipředmětových vztahů je navázat na předcházející znalosti žáků získané v jiných vyučovacích předmětech a odstranit tzv. *předmětovou izolovanost*, která se u žáků odráží v roztržitosti jejich poznatků.²⁰⁵ Jsem přesvědčena o tom, že pokud učitel žáky povede systematicky a záměrně k porozumění strukturálních spojitostí, tedy z dětského hlediska k tomu, že „*všechno je nějak spojeno*“, pak budou žáci na takový přístup zvyklí a nebude pro ně problém komplexní vědomosti a znalosti rozpoznávat, interpretovat a posléze i aplikovat v praktickém životě.

²⁰² NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [on-line]. 2021. [cit. 12. 2.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

²⁰³ PLCH, Jaromír. *Mezipředmětové vztahy a specifika výchovně vzdělávacího procesu*. Vydání první. Praha: SPN, 1987. 67 s. s. 9.

²⁰⁴ PODROUŽEK, Ladislav. *Integrovaná výuka na základní škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2002. 96 s. ISBN 80-7238-157-1. s 15.

²⁰⁵ HUDECOVÁ, Dagmar. *Mezipředmětové vztahy – malé zamyšlení nad terminologií*. [on-line]. 2004 [cit. 10. 2.2021]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/9647_1_1/.

II. Praktická část

4 Didaktické aktivity

4.1 Putování nýřanským pravěkem

Metodická příručka

Využití regionální historie v hodině vlastivědy (mohylové pohřebiště).

Ročník

čtvrtý

Edukační cíl

Žák prokáže vlastivědné znalosti z období pravěku vyplněním pracovního listu.

Naplnění klíčových kompetencí

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů.

Kompetence k řešení problémů žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit tajenku.

Kompetence komunikativní žák rozvíjí správnou formulací svých myšlenek a vhodným vyjádřením svých názorů.

Mezipředmětové vztahy

český jazyk - žák uplatní čtení s porozuměním, žák pracuje se slovy

tělesná výchova – procházka po lese

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuse, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

samostatná práce

Časová dotace

2 - 3 vyučovací hodiny

Průběh aktivity

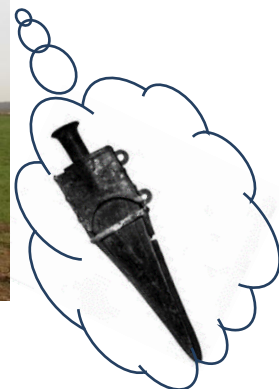
Výlet na mohylové pohřebiště v lese u obce Doubrava nedaleko Nýřan - učitel zajistí dopravu na místo. Učitel zde krátce připomene učivo o pravěku.

Žáci vyplní pracovní list, následuje společná kontrola pracovního listu.

Návrat zpět.

PUTOVÁNÍ NÝŘANSKÝM PRAVĚKEM

1. Co můžeš nalézt v pravěké mohyle? Rozhodni a vyber z nabídky. Věc, kterou můžeš v mohyle objevit, napiš pod ANO. Věc, kterou v mohyle najít nemůžeš, napiš pod NE).

ANO

NE

.....

.....

.....

.....

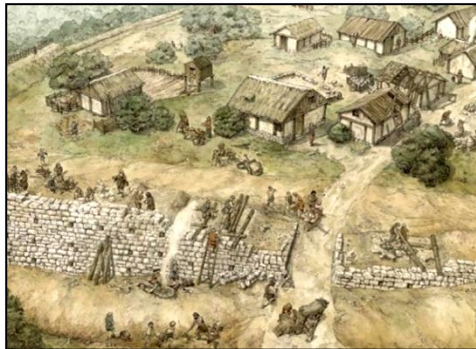
.....

2. Jak se jmenuje místo, kde si můžeš prohlédnout historické nálezy a dokumenty? Odpověď se skrývá v tajence.

1.

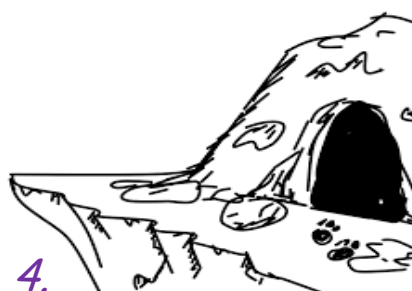

2. Keltské

1.									
2.		P	P						
3.		B							
4.				J				N	
5.									
6.		K					K		

3. Slitina dvou kovů k výrobě nástrojů, zbraní, šperků

5. Věstonická

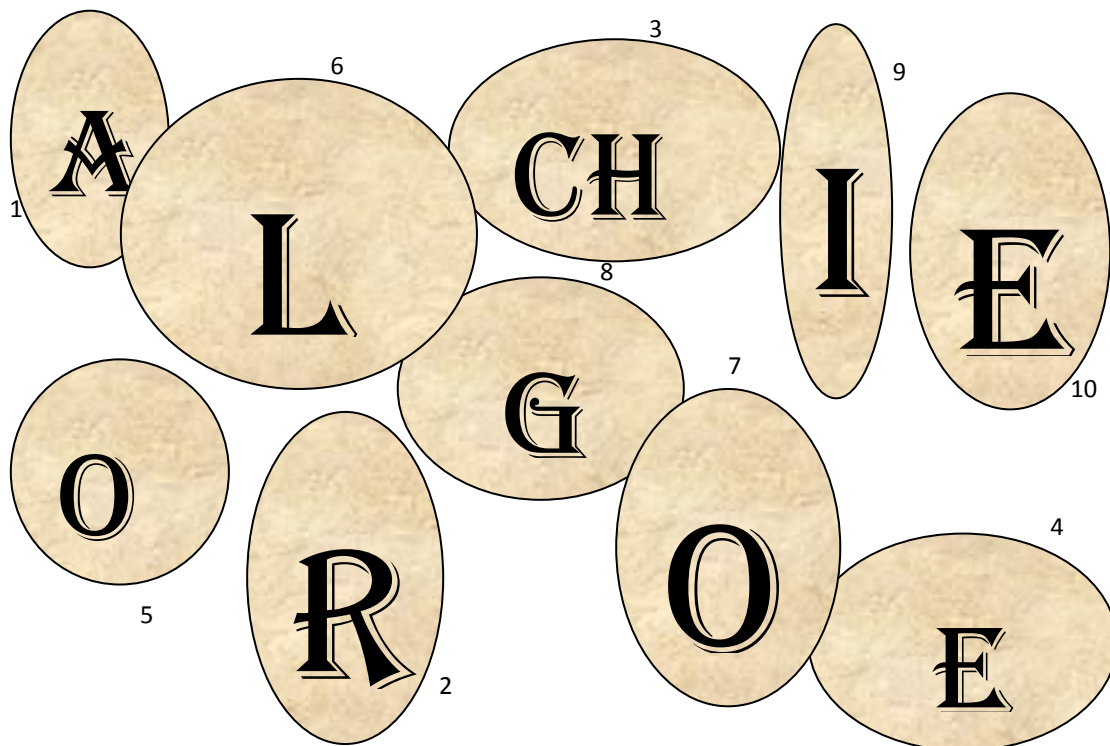

4.

6.

3. Jak se jmenuje věda, které hledá pod zemí pozůstatky lidské činnosti z minulosti? Z písmen sestav správné slovo a napiš ho do rámečku.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

4.2 Vycházka „Po stopách zašlé slávy černého kamene“

Metodická příručka

Region Nýřansko bývala v historii klidná zemědělská oblast až do roku 1830, kdy pouhou náhodou při hrabání mechu v lese lidé objevili černé uhlí. V krátké době zažilo Nýřansko obrovský průmyslový rozmach. Ve druhé polovině 19. století se v bezmála čtyřiceti hlubinných dolech těžilo nejvyšší uhlí Rakouska – Uherska. Po první světové válce začala těžba uhlí v tomto regionu postupně ustávat, poslední vůz s černým hořícím kamenem vyvezli horníci v roce 1995 a těžba byla ukončena.

Téma vycházky

regionální historie se zaměřením na průmyslová specifika

Ročník

čtvrtý

Edukační cíl

Žák prakticky využije a prokáže získané vědomosti, dovednosti a osobní zkušenosti, pozná okolní krajinu v nových historických souvislostech, uvědomí si a upevní citový vztah k regionu, ve kterém žije.

Klíčové kompetence

kompetence k učení

kompetence k řešení problémů

kompetence komunikativní

kompetence sociální a personální

Mezipředmětové vztahy

vlastivěda, přírodověda, český jazyk, výtvarné činnosti, hudební a tělesná výchova

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizace

Žáků se rozdělí do malých skupin (nejlépe do dvojic).

Pomůcky

pracovní listy, psací podložky, psací potřeby, mapky regionu

Časová dotace

5–6 vyučovacích hodin

Příprava na vycházku

Učitel seznámí žáky s naplánovanou vycházkou.

Každý žák si vyrobí vlastní „Turistický průkaz“, do kterého bude sbírat razítka za splněné úkoly na jednotlivých stanovištích.

Každá skupina (dvojice) obdrží mapku regionu bez vyznačené trasy vycházky, s níž následně pracuje.

Žáci budou seznámeni se zásadami bezpečnosti během vycházky.

Průběh vycházky

Start i cíl u ZŠ Nýřany.

Celkový okruh je dlouhý cca 10 km, nenáročný terén, sedm stanovišť.

V průběhu celé vycházky učitel pořizuje fotodokumentaci.

Přesun mezi stanovišti

Učitel zvolí různé zábavné aktivity podle momentální situace a nálady (např. indiánský běh, zpívání, slovní fotbal, soutěž, kdo dřív doběhne k vytčenému cíli).

Jednotlivá stanoviště

Rozhovor se žáky na vybrané téma, skupiny (dvojice) budou plnit časově nenáročné aktivity - pracovní listy, sportovní soutěž. Za správně splněný úkol na stanovišti žák obdrží razítko do vlastního „Turistického průkazu“.

Před opuštěním každého stanoviště si žáci společně s vyučujícím ukážou na mapce regionu místo, kde se momentálně nachází.

Závěrečný výstup a vyhodnocení vycházky ve třídě

Vyhodnocení „Turistických průkazů“ – žák, který nasbírá nejvíc razítek za splněné úkoly, získá titul „Zasloužilého turistu“ – závěrečný diplom.

Koláž na nástěnce z fotografií pořízených během cesty.

Rozhovor se žáky, co je nejvíce zaujalo.

Mapka regionu

se zakreslenou trasou vycházky a s označenými stanovišti

Popis jednotlivých stanovišť

Stanoviště č. 1 – u dálnice

Od základní školy v Nýřanech směrem na jihozápad, přes lesopark „Mexiko“ kolem bývalé hornické kolonie, projdeme pod dálničním mostem a dostaneme se k prvnímu stanovišti. Vyvýšené místo nám umožňuje rozhled do okolní krajiny, v obci Úherce je vidět kostel sv. Josefa a dále jižním směrem pozůstatek obrovské haldy vydolované hlušiny u obce Zbůch. S žáky krátce pohovoříme o způsobu dolování uhlí a o způsobu jeho přepravy. Krajinou prochází železnice Plzeň – Domažlice, která byla založena v době průmyslového rozmachu v druhé polovině 19. století. Dominantou této krajiny však v současnosti zůstává dálnice D5 ve směru Praha – Rozvadov.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

skupinová (práce ve dvojicích)

Téma aktivity

historické dopravní prostředky

Dílčí cíl aktivity

Žák přiřadí majitele k historickému dopravnímu prostředku.

Mezipředmětové vztahy

vlastivěda, český jazyk

Klíčové kompetence

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů, žák si uvědomuje souvislost teorie a praxe.

Kompetence osobní a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje ve skupině a v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Kompetence k řešení problému žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit zadaný úkol.

Kompetence komunikativní žák rozvíjí formulováním a souvislým vyjadřováním svých myšlenek a názorů.

Pracovní list - Jak cestovali?

V minulosti lidé používali různé dopravní prostředky. Z nabídky vyber podle svého úsudku správného majitele a přiřaď ho k obrázku. Dopiš majitele do barevného rámečku pod obrázek.

*císařovna Marie Terezie, středověký rytíř,
středověký mořeplavec, Henry Ford, husitští válečníci*

Stanoviště č. 2 – bývalá hráz janovského rybníka

Ke druhému stanovišti se vydáme západním směrem (vracíme stejnou cestou, projdeme pod dálničním mostem) a dál pokračujeme po asfaltové cestě ke stanovišti druhému. Janovský rybník založil ve 14. století probošt chotěšovského kláštera, pod jehož správu celé Nýřansko spadalo. Po objevení uhlí byl obrovský rybník v roce 1873 vypuštěn, těžaři byli přesvědčení, že pod ním leží nevyčerpatelné zásoby černého kamene. S žáky probereme rozdíly mezi rybníkem a jezerem.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

skupinová (práce ve dvojicích)

Téma aktivity

ekosystém rybník

Dílčí cíl aktivity

Žák určí správné názvy dvou rostlin a čtyř živočichů vyskytujících se v ekosystému rybníka.

Mezipředmětové vztahy

přírodověda, vlastivěda, český jazyk

Klíčové kompetence

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů, žák si uvědomuje souvislost teorie a praxe.

Kompetence osobní a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje ve skupině a v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Kompetence k řešení problému žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit zadaný úkol.

Kompetence komunikativní žák rozvíjí formulováním a souvislým vyjadřováním svých myšlenek a názorů.

Pracovní list - U rybníka

Rybník a jeho okolí tvoří společenství, kde žijí pospolu určité rostliny a živočichové. Dokážeš pojmenovat ty, které vidíš na obrázku? Do řádků pod obrázky napiš jejich správný název.

Stanoviště č. 3 – na „Humboldtce“

Nedaleko bývalé hráze rybníka Janov byl opravdu jeden hlubinný důl vyhlouben. Severním směrem se dostáváme ke třetímu stanovišti, k zaniklému dolu Humboldt. Dodnes se tomuto místu říká „Humboldtka“. Dochovala se zde vysoká zděná budova, kde sídlilo ředitelství tehdejšího dolu a železniční vlečka, po které se převáželo vytěžené uhlí. Před objevem uhlí bývalo celé Nýřansko bezvýznamnou zemědělskou oblastí. V současnosti se již uhlí netěží, v okolí jsou opět vidět obdělaná pole. Nabízí se tedy téma pěstování zemědělských plodin.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

skupinová (práce ve dvojicích)

Téma aktivity

Zemědělské plodiny

Dílčí cíle aktivity

Žák vyřeší přesmyčky slov.

Žák přiřadí ke slovům správné obrázky zemědělských plodin.

Mezipředmětové vztahy

český jazyk, vlastivěda

Klíčové kompetence

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů, žák si uvědomuje souvislost teorie a praxe.

Kompetence k řešení problému žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit zadaný úkol.

Kompetence sociální a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje ve skupině a v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Pracovní list – Na poli

Jejda, to jsou nějaká divná slova. Dokážeš je opravit a přiřadit k nim správné obrázky? Do rámečku napiš správně vyluštěná slova a pak je spoj s obrázky, které k nim patří.

VESO

TOŽI

KAŘEP

NICEPŠE

KUŘICEKU

Stanoviště č. 4 – u památné borovice

Po asfaltové silnici pokračujeme dále na sever směrem na Kamenný Újezd. Na okraji bývalé rokle, v jižní části vsi, stojí památná borovice lesní (stáří cca 200 let, vysoká 15 m, obvod kmene 277 cm). Dostali jsme se na čtvrté stanoviště. S žáky pohovoříme o tématu ochrana přírody.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

skupinová (práce ve dvojicích)

Téma aktivity: Chráníme přírodu

Dílčí cíle aktivity

Žák doplní pod obrázky kontejnerů název odpadu, na který se používají.

Žák spojí obrázky odpadu se správným kontejnerem.

Mezipředmětové vztahy:

přírodověda, vlastivěda, český jazyk

Klíčové kompetence

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů, žák si uvědomuje souvislost teorie a praxe.

Kompetence sociální a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje ve skupině a v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Kompetence k řešení problému žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit zadaný úkol.

Kompetence komunikativní žák rozvíjí formulováním a souvislým vyjadřováním svých myšlenek a názorů.

Pracovní list - Kam s ním?

Víš si rady s odpady? Pod barevné kontejnery napiš, na co se používají. Roztříd' odpad do správného kontejneru. Spoj čarou odpad a kontejner.

.....

.....

.....

BONUSOVÁ OTÁZKA:

Znáš ještě nějaký jinak barevný kontejner na odpad? Pokud ano, co do něj patří? Odpověď napiš do rámečku.

Stanoviště č. 5 – u transformátoru

Projdeme obcí Kamenný Újezd a pokračujeme po polní cestě směrem na severovýchod. U transformátoru odbočíme vlevo a jsme na pátém stanovišti. Transformátor stojí na vyvýšeném místě, máme možnost rozhlédnout se po okolí a seznámit se s okolní krajinou. Učitel s žáky pohovoří o různých mapách, připomenou si různé mapové značky a vysvětlivky.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

skupinová (práce ve dvojicích)

Téma aktivity: Světové strany

Dílčí cíle aktivity

Žák doplní zkratky světových stran do směrové růžice.

Žák napíše do vyznačených polí tři pomůcky k určování světových stran.

Mezipředmětové vztahy

vlastivěda, český jazyk

Klíčové kompetence

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů, žák si uvědomuje souvislost teorie a praxe.

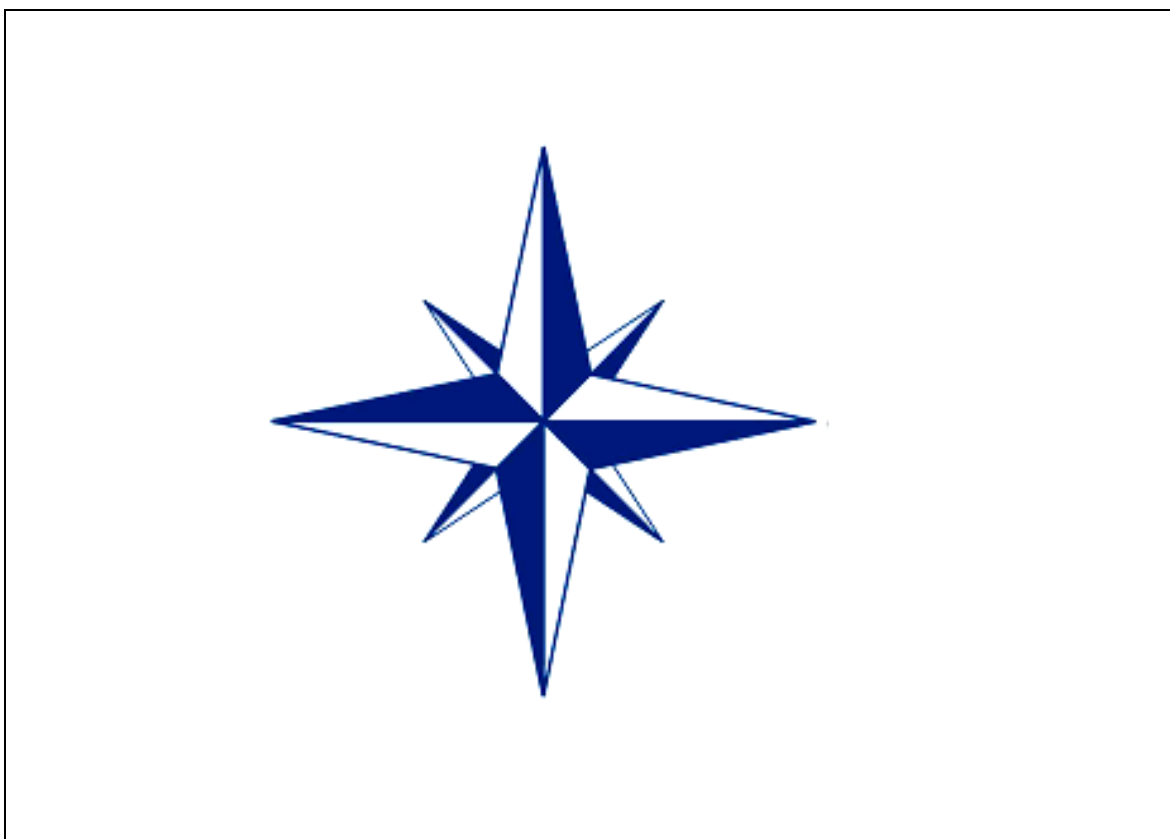
Kompetence osobní a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje ve skupině a v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Kompetence k řešení problému žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit zadaný úkol.

Kompetence komunikativní žák rozvíjí formulováním a souvislým vyjadřováním svých myšlenek a názorů.

Pracovní list - Zorientuj se.

- 1. Na směrové růžici chybí světové strany. Zvládneš je doplnit?
Ke směrové růžici napiš správné zkratky světových stran.*

- 2. Světové strany můžeme určovat různými způsoby. Do každého rámečku napiš jednu pomůcku, která nám pomáhá určit světovou stranu.*

Stanoviště č. 6 – u bývalé důlní šachty

Od transformátoru pokračujeme západním směrem a napojíme na lesní stezku. Lesem, podél bývalých hrází důlních jezírek a valů vytěžené půdy, které jsou dnes již zarostlé stromy, se dostaneme k šestému stanovišti – k pozůstatkům bývalé důlní šachty a výdušné jámy. Krátce pohovoříme o těžbě uhlí a žákům převyprávím nýřanskou pověst. Každý žák si nasbírá pět šišek.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

skupinová (spolupráce ve dvojicích)

Sportovní aktivita

hod na cíl

Dílčí cíl aktivity

Žák hodí pětkrát na určený cíl (vybraný strom).

Žák kontroluje a počítá pět hodů druhému ve dvojici.

Mezipředmětové vztahy

tělesná výchova, vlastivěda

Klíčové kompetence

Kompetence osobní a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Kompetence k učení jsou naplněny při splnění sportovní aktivity.

Stanoviště č. 7 – u městské radnice

K poslednímu, sedmému, stanovišti se vydáme jihovýchodním směrem zpět do centra města Nýřany, k budově městské radnice v Nýřanech. Před budovou radnice je umístěn pomník věnovaný 13 horníkům zastřeleným při hornické stávce v roce 1890. S žáky si radnici prohlédneme, pohovoříme o jejím založení (1885) a o povýšení Nýřan na město (1892). Poslední úkoly vztahující se k sedmému stanovišti budou žáci plnit v cíli naší vycházky u ZŠ Nýřany.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizační forma

skupinová (práce ve dvojicích)

Téma aktivity

Pozorování okolí

Dílčí cíle aktivity

Žák zakreslí hodiny do náčrtu budovy nýřanské radnice.

Žák vyznačí plán trasy vycházky do své mapky regionu.

Mezipředmětové vztahy

výtvarná výchova, vlastivěda

Klíčové kompetence

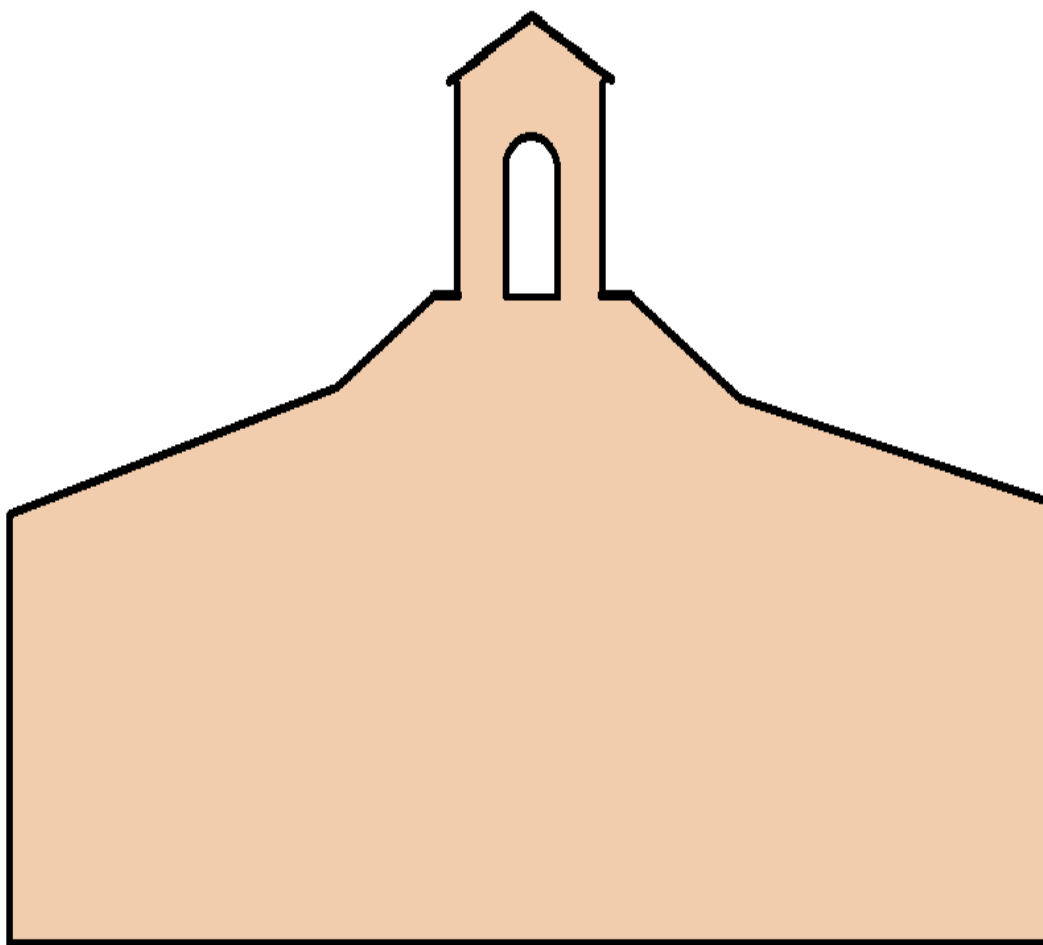
Kompetence osobní a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Kompetence k řešení problému žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit zadaný úkol.

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů, žák si uvědomuje souvislost teorie a praxe.

Pracovní list - Vzpomeň si.

- 1. Na městské radnici, kterou sis před chvílí pořádně prohlédl, jsou hodiny. Vzpomeneš si, kde jsou umístěné? Hodiny dokresli do náčrtu budovy nýřanské radnice. Ale není to jen tak! Musí totiž ukazovat přesně 8.00 hodin.*

- 2. Vzpomeň si, kudy jsme procházeli. Do své mapky regionu vyznač plán trasy naší vycházky. Napoví ti stanoviště, která jsme společně označili.*

DIPLOM

pro

zasloužilého turistu

Uděлил (a):

4.3 Na návštěvě u osvícenců

Metodická příručka

Využití regionální historie (historie poštovníctví) v hodině vlastivědy.

Ročník

pátý

Edukační cíl

Žák prokáže vlastivědné znalosti z období osvícenství vyplněním pracovního listu.

Naplnění klíčových kompetencí

kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů

kompetence k řešení problémů žák rozvíjí přemýšlením, jak najít skrytá slova

kompetence komunikativní žák rozvíjí správnou formulací svých myšlenek a vhodným vyjádřením svých názorů

Mezipředmětové vztahy

český jazyk - žák uplatní čtení s porozuměním, žák pracuje s písmeny a se slovy

Použité metody

slovní (vysvětlování, vypravování), dialogické (řízený rozhovor)

Organizační forma

samostatná práce

Časová dotace

1 vyučovací hodina

Průběh aktivity

Vyplnění pracovního listu.

Společná kontrola pracovního listu.

Krátké vypravování o vzniku a historii poštovní dopravy a taxislužby na severním Plzeňsku s následným řízeným rozhovorem.

Na návštěvě u osvícenců

1. Když se císařovna Marie Terezie narodila, dostala celkem pět jmen: Marie Terezie Walburga Amálie Kristina. Uhodneš, jak jí říkali doma rodiče?

Zakroužkuj správné tvrzení. Výsledná písmena napiš na prázdný řádek a dozvíš se odpověď.

	<i>ANO</i>	<i>NE</i>
<i>Marie Terezie byla jedinou ženou na českém trůně.</i>	<i>R</i>	<i>O</i>
<i>Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku.</i>	<i>É</i>	<i>X</i>
<i>Josef II. byl synovcem Marie Terezie.</i>	<i>D</i>	<i>Z</i>
<i>Marie Terezie a Josef II. zavedli mnoho reforem.</i>	<i>I</i>	<i>B</i>
<i>Josef II. nebyl příslušníkem habsburské monarchie.</i>	<i>V</i>	<i>N</i>
<i>Marie Terezie neuměla číst a psát.</i>	<i>L</i>	<i>K</i>
<i>Josef II. se rozhodl zrušit některé kláštery.</i>	<i>A</i>	<i>F</i>

Doba osvícenství byla proslulá mnoha změnami, panovníci vydávali nová nařízení, vědci přicházeli s novými objevy.

Některé z nich určitě dobře znáš.

Spoj jména, vynálezy a dokumenty tak, jak k sobě patří:

Prokop Diviš

patent o zrušení nevolnictví

Josef II.

bleskosvod

bratřanci Veverkové

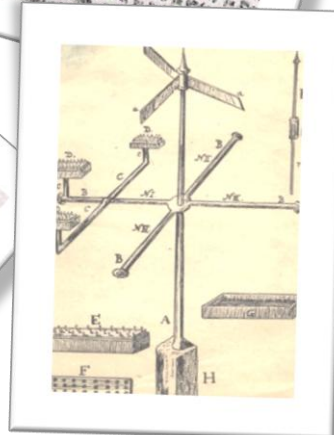
toleranční patent

Josef II.

robotní patent

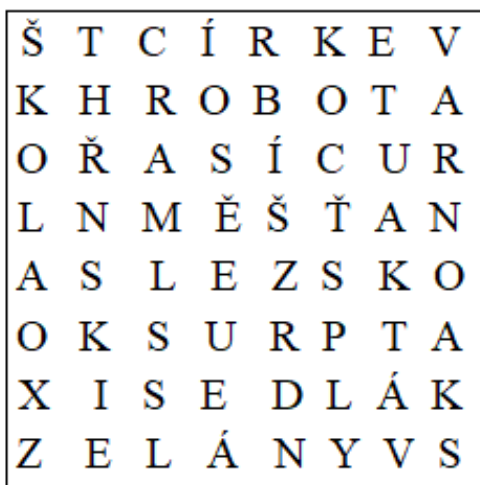
Marie Terezie

ruchadlo

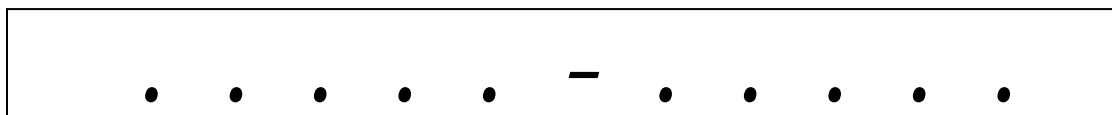

Ve čtyřsměrce najdi a vyškrtej slova uvedená vpravo - vodorovně i svisle. Ze zbylých písmen slož tajenku a napiš ji do rámečku...

císař *Slezsko*
církev *vynález*
měšťan *škola*
Prusko
robota
sedlák

... a dozvíš se, jak se jmenoval knížecí rod, kterému v první polovině 19. století patřilo celé Nýřansko. Proslavil se také tím, že stál u zrodu poštovních služeb.

Který způsob dnešní dopravy ti připomíná jméno z tajenky? Odpověď napiš do prázdného řádku pod obrázkem.

.....

4.4 Projektový den „Po stopách černého pokladu“

Metodická příručka

Téma projektu

dějiny černého uhlí, dějiny místního regionu

Ročník

pátý

Edukační cíl

Žák prakticky využije a prokáže získané vědomosti, dovednosti vypracování, zadaných úkolů, uvědomí si nové historické souvislosti místního regionu, upevní citový vztah k regionu, ve kterém žije.

Naplněné klíčové kompetence

kompetence k učení

kompetence komunikativní

kompetence sociální a personální

kompetence k řešení problému

kompetence pracovní

Mezipředmětové vztahy

vlastivěda, přírodověda, matematika, český jazyk, výtvarné činnosti, informatika

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuze, řízený rozhovor), názorně demonstrační

Organizace

samostatná práce žáků, skupinová práce (ve dvojicích),

Pomůcky

pracovní listy, PC, knižní encyklopedie, psací a výtvarné potřeby, slepé mapy ČR

Časová dotace

5–6 vyučovacích hodin

Příprava projektu

Učitel seznámí žáky s plánem projektu a položí úvodní hádanku: „Na počátku je to černé, při použití je to rudé a na konci je to šedé... Co je to?“ (uhlí)

Třicetiminutová exkurze do regionálního Muzea hornictví v Nýřanech (po samostatné prohlídce stálé expozice bude odpověď na hádanku zřejmá).

Průběh projektu

V učebně ZŠ.

Připravené aktivity k procvičení a upevnění učiva vychází z konkrétních vyučovacích předmětů.

Závěrečný výstup a zhodnocení projektového dne

Prezentace výtvarných prací žáků.

Nástěnka s informacemi týkající se dějin uhlí a dějin regionu (společně sestavené schéma z pojmů, vyplněná slepá mapa)

Řízený rozhovor se žáky, shrnutí informací za pomoci otázek: Jaké dojmy vás provázely při plnění úkolů? Co bylo nejjednodušší? Co bylo nejtěžší? Co nás bavilo nejvíc?

Žáci i vyučující slovně zhodnotí schopnost samostatné práce i vzájemné spolupráce, úroveň vypracovaných úkolů z jednotlivých aktivit, vzájemně zhodnotí svá výtvarná díla (slovně se vyjádří k vlastní tvorbě i k tvorbě ostatních).

Popis jednotlivých aktivit

Přírodověda

Edukační cíl

žák zpřehlední a rozpozná prostřednictvím dějin každodennosti (dějiny uhlí) dějiny regionu

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuse, řízený rozhovor)

Organizační formy

práce ve dvojicích, samostatná práce

Mezipředmětové vztahy

Český jazyk – žák pracuje s textem a s významem slov, žák uplatní čtení s porozuměním.

Informatika – při vypracování zadaného úkolu žák využije pomoc internetu či encyklopedie.

Vlastivěda – žák prokáže schopnost orientace v mapě.

Klíčové kompetence

Kompetence k učení žák naplňuje vyhledáváním a tříděním informací, jejich následným pochopením a systematickým využitím, nabyté informace vhodně aplikuje v zadaném úkolu.

Kompetence komunikativní žák rozvíjí správnou formulací svých myšlenek a vhodným vyjádřením svých názorů.

Kompetence sociální a personální žák pěstuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje ve skupině a v týmu.

Popis aktivit:

1. Práce ve dvojicích – žák doplní chybějící slova do textu. Žáci spolupracují ve dvojici, vybírají z nabídky slov, pokud si nebudou jistí, zda dobře chápou význam daných slov, mohou využít pomoc připravených encyklopedií nebo internetu. Po ukončení aktivity následuje společná kontrola.

Správné řešení (vyplněný text pro společnou kontrolu):

Uhlí patří mezi pevná paliva a je staré mnoho milionů let. Vznikalo v období **prvohor** nazývaném **karbon**, kdy podnebí bylo teplé a vlhké, a bylo tedy ideální pro bažinaté lesy. Listy, semena nebo odumřelé větve pravěkých rostlin a stromů spadly na mokrou půdu a začaly tlít. Postupně se vytvořilo několik vrstev, které svou vahou vytlačovaly vodu. Stlačováním rostlinného materiálu vznikla **rašelina**. Postupem času, jak se zvedaly hladiny **moří** a zaplavovaly bažiny, vytvořené vrstvy pomalu **zkameněly** a rašelina se změnila v uhlí. Uhlí rozdělujeme na dva základní druhy – černé (starší, uloženo ve větších hloubkách) a hnědé (mladší, uloženo v menších hloubkách).

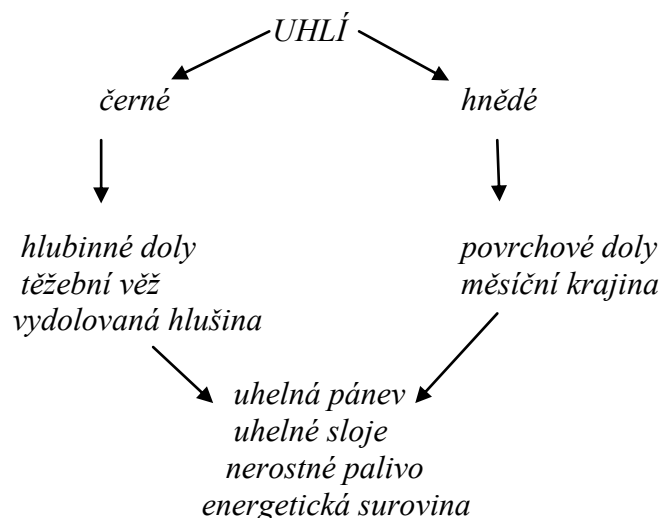
2. Samostatná práce – žák určí a označí pravěké rostliny z předložených obrázků

Správné řešení:

a-2 pravěká přeslička b-3 pravěká plavuně c-1 pravěká kapradina

3. Práce ve dvojicích – žák přiřadí k podstatným jménům přídavná jména tak, aby vznikla správná slovní spojení. Někomu napoví přiložené obrázky, kdo nebude vědět, může znovu využít připravené encyklopedie nebo internet. Po ukončení aktivity následuje společná kontrola (učitel a žáci) a vysvětlení významu slovních spojení. Pojmy všichni společně sestaví podle významu a přiřadí správné obrázky.

Následující schéma bude jedním z konečných výstupů tohoto projektu:

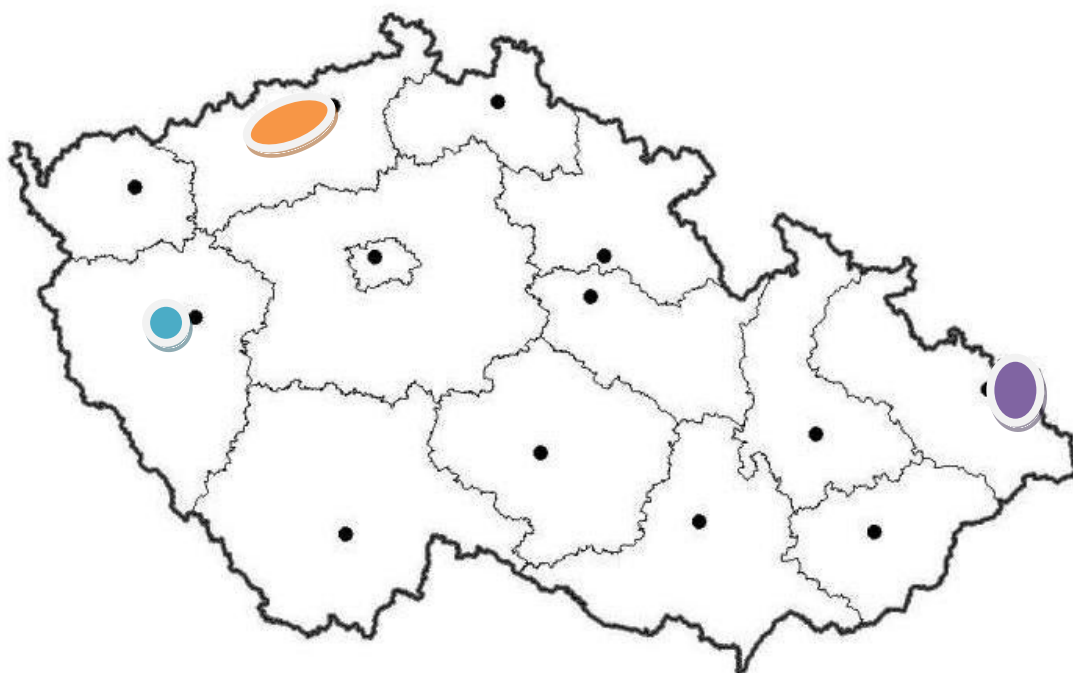
4. Práce ve dvojicích – žák vyznačí do slepé mapy region Nýřansko (černé uhlí se zde těžilo od poloviny 19. století do roku 1995) a další 2 oblasti České republiky, kde se dosud těží nebo se dříve těžilo černé nebo hnědé uhlí. Dvojice mohou potřebné informace vyhledávat na internetu nebo v encyklopediích. Po ukončení aktivity následuje společná kontrola (učitel a žáci).

Návrh možného řešení (slepá mapa se správně vyznačenými oblastmi těžby bude dalším z konečných výstupů tohoto projektu):

Nýřansko

Ostravsko

Mostecko

Přírodověda

1. Z textu se nám ztratila určitá slova. Z nabízených slov jistě vybereš to správné a do textu ho logicky doplníš. 😊

prvohor, moří, karbon, zkameněly, rašelina, uhlí

..... patří mezi pevná paliva a je staré mnoho milionů let. Vznikalo v období nazývaném, kdy podnebí bylo teplé a vlhké, a bylo tedy ideální pro bažinaté lesy. Listy, semena nebo odumřelé větve pravěkých rostlin a stromů spadly na mokrou půdu a začaly tlít. Postupně se vytvořilo několik vrstev, které svou vahou vytlačovaly vodu. Stlačováním rostlinného materiálu vznikla Postupem času, jak se zvedaly hladiny a zaplavovaly bažiny, vytvořené vrstvy pomalu a rašelina se změnila v uhlí. Uhlí rozdělujeme na dva základní druhy – černé (starší, uloženo ve větších hloubkách) a hnědé (mladší, uloženo v menších hloubkách).

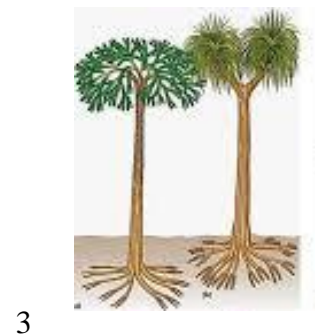
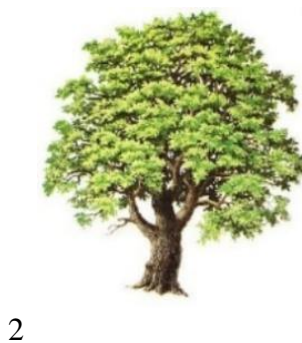

2. *Pravěké rostliny byly velmi podobné těm dnešním. V následujícím úkolu jistě zvládneš správně označit do kroužku:*

a) pravěkou přesličku

b) pravěkou plavuni

c) pravěkou kapradinu

3. Dokážeš vytvořit správná slovní spojení? Sestav slova tak, aby vznikl správný pojem. K přídavnému jménu dopiš na volný řádek podstatné jméno, které vybereš z šedého rámečku.

Některé obrázky ti napoví ☺.

uhelná _____

nerostné _____

těžní _____

uhelné _____

povrchové _____

energetická _____

vydolovaná _____

hlubinné _____

měsíční _____

krajina

doly

surovina

palivo

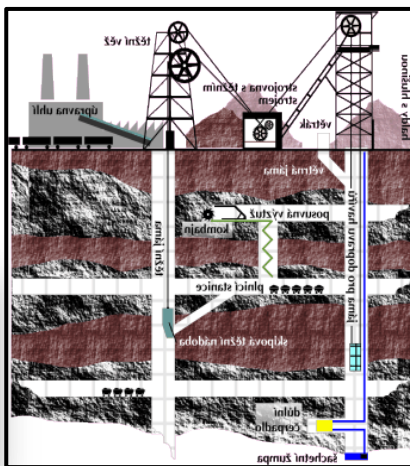
doly

věž

doly

sloj

hlušina

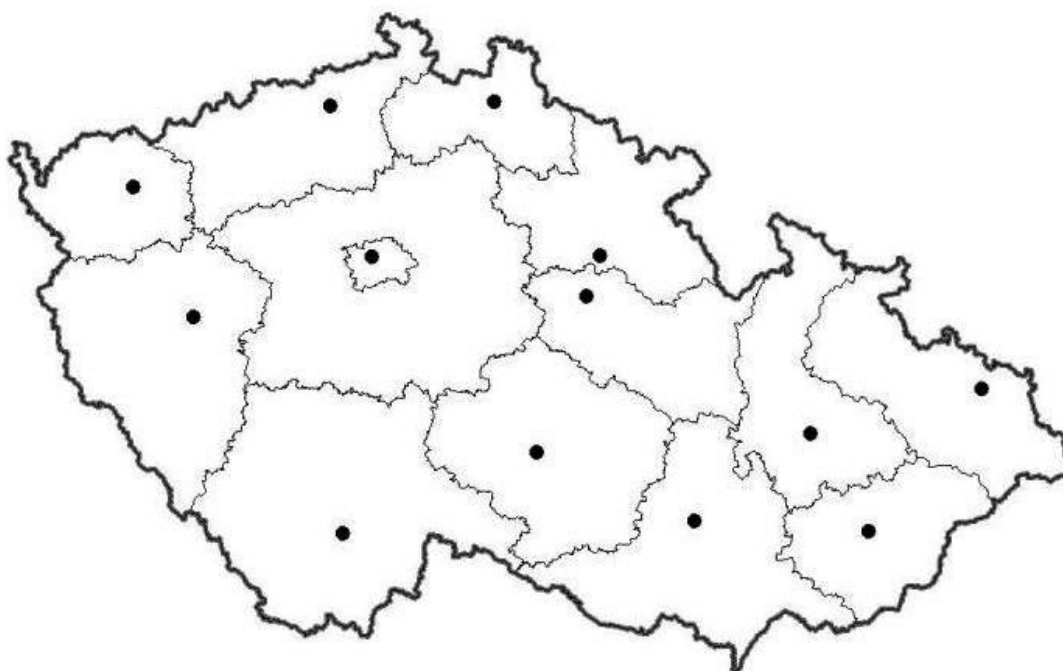

4. Na Nýřansku se černé uhlí těžilo od poloviny 19. století až do roku 1995. Vyhledej další dvě oblasti v České republice, kde se dosud těží nebo kde se dříve těžilo černé nebo hnědé uhlí.

Vyznač ve slepé mapě ČR region Nýřansko a další 2 oblasti, které jsi vyhledal.

.....

Matematika

Edukační cíl

Žák provede potřebné početní úkony užitím správných početních operací, rozpozná a uplatní souvislosti mezi teorií a skutečností.

Použité metody

slovní (vysvětlování), dialogické (diskuse, řízený rozhovor)

Organizační formy

samostatná práce

Mezipředmětové vztahy

Český jazyk – žák uplatní čtení s porozuměním při řešení slovních úloh.

Vlastivěda – při řešení matematických úloh žák propojí historii místního regionu s prováděnými výpočty.

Klíčové kompetence

Kompetence k učení jsou naplněny při vypracování zadaných úkolů, žák si uvědomuje souvislost teorie a praxe.

Kompetence k řešení problému žák rozvíjí přemýšlením, jak vyřešit početní operace a úkony.

Popis aktivit:

1. Samostatná práce – žák vyřeší matematické slovní úlohy s přirozenými čísly a provede potřebné zaokrouhlení

Správné řešení:

<i>a) uhlí se v nýřanském regionu těžilo 165 let</i>
<i>b) $552\text{ m} = 5520\text{ dm} = 55200\text{ cm}$</i>

c) za 1 hod jeden horník narube 93 kg uhlí, za 8 hod narube jeden horník 744 kg uhlí, za 8 hod narubou 4 horníci 2976 kg uhlí = 2,98 t

2. Samostatná práce – žák prokáže znalost základních rovinných útvarů a spočítá je na zadaném obrázku

Správné řešení:

na obr. č. 1, kde je zobrazena těžní věž, je 15 trojúhelníků a 2 kružnice

3. Samostatná práce – žák rozpozná a vyznačí (vybarví) na zadaném obrázku jeden obdélník s vyznačenými úhlopříčkami

Správné řešení:

na zadaném obrázku č. 2 jsou celkem čtyři obdélníky, ve kterých jsou vyznačené úhlopříčky, žák jeden z obdélníků vybarví

4. Samostatná práce – žák narýsuje jednoduchou konstrukci těžní věže, konstrukci žák sestaví ze základních rovinných útvarů (trojúhelník, obdélník, čtverec, kružnice) a inspiruje se obrázky č. 1 a 2 z předchozího úkolu.

Matematika

1. Vyřeš matematické úlohy.

a) V roce 1830 bylo v nýřanském regionu objeveno uhlí. Těžba byla ukončena v roce 1995. Kolik let se uhlí těžilo?

.....

b) Horníci objevili novou uhelnou sloj. Důlní šachta, která v něm byla vyhloubena, měřila 552 metrů.

Převed' tento údaj na decimetry a centimetry.

.....

**c) Jeden horník narube za 1 hodinu 93 kg uhlí. Kolik kg uhlí narube za celou pracovní směnu ? (pracovní směna = 8hod)
Kolik kg uhlí narubou dohromady 4 horníci během jedné směny? Kolik je to tun? Výsledek zaokrouhli na dvě desetinná místa.**

.....

.....

.....

2. Prohlédni si těžní věž na obrázku č. 1. Dokážeš najít trojúhelníky a kružnice, ze kterých je tato věž sestavená? Spočítej tyto trojúhelníky a kružnice. Výsledek zapiš.

.....

.....

obr. č. 1

obr. č. 2

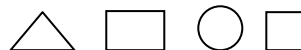

3. Najdeš na obrázku č. 2 jeden obdélník, ve kterém jsou vyznačené úhlopříčky? Vybarvi tento obdélník.

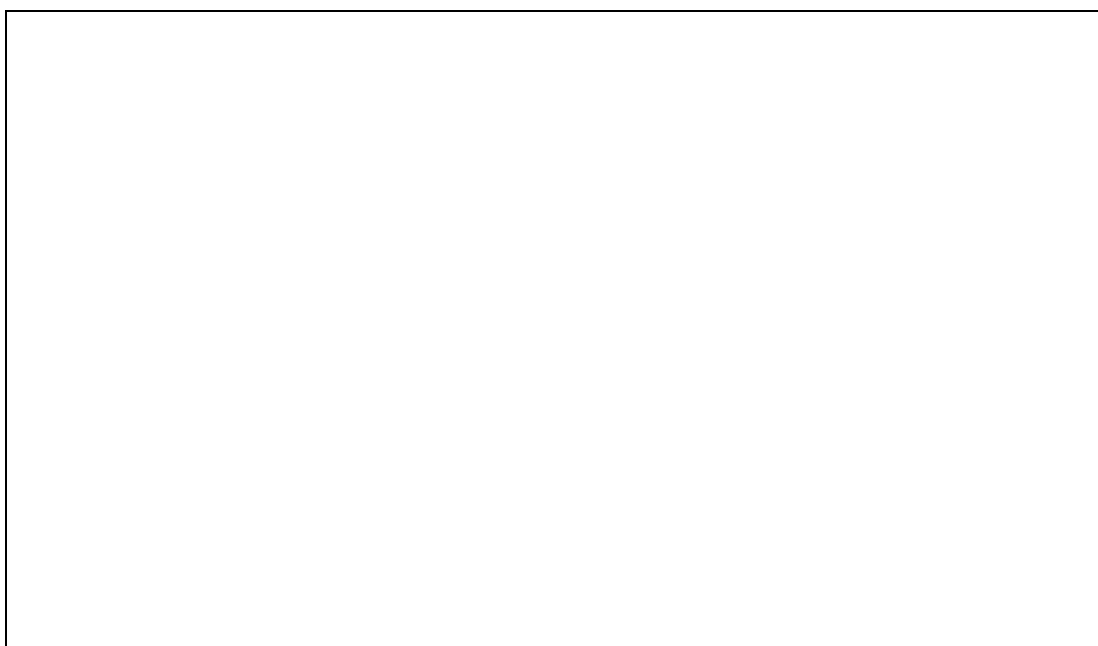

4. Staň se konstruktérem 😊!

S využitím rovinných útvarů

narýsuj do rámečku těžní věž podobnou té z obrázku č. 1.

Český jazyk

Edukační cíl

Žák si osvojí znalost regionální pověsti a jejím prostřednictvím si připomene dějiny regionu.

Použité metody

slovní (vypravování, vysvětlování), dialogické (diskuse, řízený rozhovor)

Organizační formy

skupinová práce, práce ve dvojicích, samostatná práce

Mezipředmětové vztahy

Vlastivěda – při rozhovoru po přečtení pověsti žák uplatní znalosti o historii místního regionu

Klíčové kompetence

Kompetence k učení žák naplňuje vyhledáváním informací v textu, jejich následným pochopením a systematickým využitím.

Kompetence komunikativní žák rozvíjí formulováním a souvislým vyjadřováním svých myšlenek a názorů.

Kompetence sociální a personální žák prohlubuje tím, že vzájemně a účinně spolupracuje ve skupině a v týmu a respektuje stanovená pravidla.

Popis aktivit:

1. Skupinová práce – žák přečte regionální pověst „Jak vodník zachránil nýřanské horníky“ (společné hlasité čtení s vyučujícím). Po přečtení následuje rozhovor o historii regionu a poté žáci dostanou prostor pro svá vyjádření, jak se jim pověst líbila, co si myslí o jednotlivých postavách. Kdo bude mít zájem, může pověst převyprávět vlastními slovy.

2. Práce ve dvojicích - žák vysvětlí význam uvedených slov a vybraných výrazů z textu (text má žák stále k dispozici).

Návrh možného řešení:

	<i>VÝZNAM</i>		<i>VÝZNAM</i>
<i>vyfárat ven</i>	<i>vyjet nahoru</i>	<i>láteření</i>	<i>nadávání</i>
<i>měla proříznutou pusou</i>	<i>drzá, prostořeká</i>	<i>skomírající</i>	<i>uhasínající</i>
<i>mít poslední slovo</i>	<i>mluvit poslední</i>	<i>šlamastyka</i>	<i>problém</i>

3. Práce ve dvojicích - žák určí správná synonyma k uvedeným slovům, v posledním odstavci má žák možnost najít k daným slovům nápovědu

Správné řešení:

	<i>SYNONYMUM</i>
<i>lampa</i>	<i>kahan</i>
<i>horník</i>	<i>havíř</i>

4. Samostatná práce – žák utvoří správná podstatná jména z uvedených přídavných jmen vybraných z textu

Správné řešení:

<i>PŘÍDAVNÉ JM.</i>	<i>PODSTATNÉ JM.</i>	<i>PŘÍDAVNÉ JM.</i>	<i>PODSTATNÉ JM.</i>
<i>zlomyslný</i>	<i>zlomyslnost</i>	<i>vodnický</i>	<i>vodník</i>
<i>bledý</i>	<i>bledost</i>	<i>hornický</i>	<i>horník</i>
<i>poctivý</i>	<i>poctivost</i>	<i>dobrý</i>	<i>dobrota</i>
<i>pracovitý</i>	<i>pracovitost</i>		

Český jazyk

1. **Pozorně si přečti nýřanskou pověst o tom, jak vodník zachránil nýřanské horníky.**

Nýřany bývaly po staletí docela obyčejnou vsí, lidé dělali na polích, měli radost z vláhy a sluníčka, báli se dlouhé, tuhé zimy nebo sucha. Když se ale ukázalo, že země kolem skrývá velké černé bohatství, všechno se tu změnilo. Muži opouštěli svá pole a odcházeli za nebezpečnou, kde dobývali hluboko pod zemí černé uhlí. Ženské se nad vařením modlily ke svaté Barboře a svatému Prokopovi, aby se tomu jejich nic nestalo a ve zdraví **vyfáral ven**. Tenkrát tu vyrůstala také Barborka, děvče vlasů černých jako uhlí a vždycky usměvavých očí, každý mládenec se za ní otočil. Jenže

pusu měla tahle holka tak **proříznutou**, že se jí taky každý mládenec bál. Na všechno měla odpověď, vždycky musela **mít poslední slovo**. A tak se stalo, že zatímco se její kamarádky jedna po druhé vdávaly, Barborka zůstávala pořád sama. Bylo jí z té samoty a z toho, jak se jí zlomyslné ženské posmívaly, smutno. Jednou takhle seděla na břehu rybníka Janova, a jak jí ukápaly slzy z oka, hladina se rozvířila, udělala se velká kola a vykoukla zelená hlava. „Herdsakra, kdo mi to tu solí rybník? Jako by tu nestačila špína ze všech těch továren, hutí, skláren a dolů.“ Vodník! Barborka chtěla utéct, ale nohy ji neposlouchaly. Seděla a koukala na zelené stvoření. Hastrman ale přestal s **láteřením**, upravil si zelené vlasy a povídá: „Nezlob se, Barborko, nechtěl jsem tě vylekat, dovol, abych se představil: „Jan Wassermann,“ a vystoupil na břeh. Byl to bledý mládenec, zelené kalhoty a zelenou košili měl upravené a čisté, snad jen jeho zelené vlasy barvy jarní trávy

prozrazovaly jeho vodnický původ. Od toho dne chodila Barborka k vodě skoro každý den. Jan byl poctivý a pracovitý a čestný chlap, který už dávno nesbíral dušičky do hrnečků, ale staral se o čistotu vody v rybníku a v potocích a taky o to, aby voda neubližovala lidem. S Barborkou se měli moc rádi a nic nedali na posměšky. Společné bydlení vyřešili tím, že si na břehu rybníka postavili rybárnu.

„Neštěstí!“ „Na dole se stalo neštěstí! Zával! A uhasl oheň v čerpadle! Voda stoupá! Chlapi tam uvízli a nemůžou ven!“ rozléhal se křik celým městem. Jedna směna havířů zůstala v šachtě pod zemí. Čerpadlo nefungovalo a voda, které je pod zemí dost, rychle stoupala. Křik a nářek se donesl i do rybárny. Jan zmizel pod hladinou, plaval vodnickými cestami, až se dostal k podzemnímu kanálu, který vedl pod nejspodnějším patrem důlních chodeb. Horníci už měli vodu po ramena a z posledních sil drželi nad hlavami své skomírající kahany. Vodník Jan v kanálu pod nimi chvíli cosi kutil, až najednou rána, vypadl obrovský balvan a Jan ucítil proud vody a pak zápach uhelné sloje. Sotva zelený chlapík strčil hlavu do díry po vypadlém kamení, obklopily ho hornické kahany a šest párů zvědavých zaprášených očí. Chlapi se nejdříve vodníka báli, ale pak se nechali z podzemí vodnickými cestami vyvést ven. To bylo radosti, když se chlapi vrátili živí a zdraví! Když doma povyprávěli, kdo jim z té šlamastyky pomohl, Barborce už se nikdo od té doby nesmál, že si vzala vodníka a ženské čím dál raději chodily do rybárny pro ryby tak dobré, že lepší ani v Plzni neměli.

2.

V naší pověsti se objevila neobvyklá slova a výrazy. Umiš vysvětlit jejich význam? Podívej se znovu do textu. Zamysli se a do tabulky napiš svými slovy, co uvedená slova a výrazy znamenají.

vyfárat ven

.....

měla proříznutou pusou

.....

měla poslední slovo

.....

láteření

.....

skomírající

.....

šlamastyka

.....

3. *Přečti si znovu poslední odstavec pověsti. V tomto odstavci jsou ukrytá synonyma ke sloům lampa a horník. Vyhledej tato synonyma a dopiš je do tabulky.*

<i>lampa</i>	
<i>horník</i>	

4. *Chvíli přemýšlej a z uvedených přídavných jmen utvoř podstatná jména.*

<i>zlomyslný</i>	
<i>bledý</i>	
<i>poctivý</i>	
<i>pracovitý</i>	
<i>vodnický</i>	
<i>hornický</i>	
<i>dobrý</i>	

Výtvarné činnosti

Edukační cíl

Žák projeví svou kreativitu při vytváření výtvarného díla.

Použité metody

slovní (vysvětlování), dialogické (diskuse, řízený rozhovor)

Organizační formy

samostatná práce

Mezipředmětové vztahy

Přírodověda – při vytváření výtvarného díla žák prokáže a uplatní znalost pravěkého prostředí.

Český jazyk – při vytváření výtvarného díla žák prokáže a uplatní znalost regionální pověsti.

Klíčové kompetence

Kompetence pracovní žák naplní bezpečným použitím pracovních materiálů a nástrojů při tvořivé činnosti.

Popis aktivity:

1. Samostatná práce – žák rozvine svou fantazii a vytvoří výtvarné dílo, žák si zvolí ze dvou zadaných témat a vybere si i výtvarnou techniku – namaluje obraz nebo vymodeluje dílo z tvarovací hmoty Keraplast.

Zadaná témata: Dějiny uhlí - prvohory, pravěké rostliny
 Nýřanská pověst - vodník, horník, rybník

Výtvarné práce všech žáků budou konečným výstupem projektového dne.

Závěr

Region Nýřansko, oblast ležící v zázemí krajského města Plzně, nebývá příliš často předmětem památkového či historického zájmu. Jeho hornickou minulost zakrývá současný, převážně průmyslový a urbanizovaný ráz, který tento kraj získal v průběhu posledních dvou století.

V průběhu své badatelské činnosti jsem se utvrdila v názoru, že i na první pohled poměrně nezajímavá industriální oblast má rozhodně co nabídnout. Četné archeologické nálezy dokládají, že údolí Vejprnického potoka již od pradávna vybízelo k tomu, aby se v této oblasti usazovali lidé. Nýřansko bylo místem hojně vyhledávaným pravěkým i raně středověkým obyvatelstvem. Hospodářskému vzestupu celého regionu v průběhu 13. a 14. století, kdy téměř všechny vsi Nýřanska přecházely do vlastnictví chotěšovského kláštera, velmi pomohlo klášterní zakládání rybníků. V kraji převládalo zemědělství, rybníky kromě obživy poskytovaly i práci – lidé využívali rákosí a další přírodní zdroje k výrobě košů, rohoží či mošen. Bouřlivé období husitských válek v 15. století, třicetiletá válka a následná epidemie moru v 17. století však způsobily v celé oblasti obrovský hospodářský úpadek a znamenaly též počátek postupné germanizace Nýřanska. Převratná změna pro celý region nastala v 19. století objevem hořícího černého nerostu.

Již v přípravné fázi své kvalifikační práce, při postupném hledání a shromažďování historických pramenů, jsem se ujistila, že klíčový význam v novodobé historii tohoto regionu mělo dolování uhlí. Objev černého uhlí a jeho následná těžba zasáhly velmi významně do historického vývoje této původně nenápadné zemědělské oblasti a zcela ho směřovaly více než sto let. Rychlý, a vpravdě bezohledný, průmyslový rozmach druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století měl nemalý vliv na všechny aspekty života regionu - i na formování zdejší krajiny, na hospodářský i společenský život lidí, na národnostní složení... V souvislosti s průmyslovou revolucí prošla tato oblast i bouřlivým demografickým vývojem, který měl zásadní vliv na proměnu společnosti z hlediska národnostního, sociálního, kulturního i politického. Region Nýřansko se v této souvislosti zařadil mezi oblasti na jazykovém pomezí, kde po léta vedle sebe žilo české a s mírnou převahou německé etnikum.

Praktická část mé diplomové práce obsahuje soubor didaktických aplikací, které jsem navrhla s ohledem na jejich využití ve výuce skupiny předmětů vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Výuka regionálních dějin má bezesporu své nezastupitelné místo v současném vzdělávacím systému, a to nejen u dětí mladšího školního věku. Jako budoucí učitel si uvědomuji, že základem pedagogického úspěchu je nejen odborná jistota, ale i zajímavá a smysluplná metodika. Efektivním využíváním postupů, které jsou pro děti nejpřirozenější, jako např. prožitkové a zábavné činnosti, didaktické hry či různé projekty, můžeme u žáků podporovat rozvoj fantazie a tvořivosti. Správným využitím těchto metodických postupů máme také možnost rozvíjet u žáků schopnost vyhledávání a získávání informací s jejich následným vyhodnocováním či aplikací.

Jsem přesvědčena o tom, že didaktické návrhy, které předkládám ve své kvalifikační práci, se mohou stát jedním z prostředků k naplnění pedagogického záměru podporovat zájem o regionální historii. Koncipovala jsem je tak, aby byly bezprostředně využitelné pro výuku místních dějin v nýřanském regionu. Pedagogové mají k dispozici komplexní metodiku a přímou edukační formu – pracovní listy, návrhy činností pro projektový den a na vycházku, didaktické prostředky pro fixaci i evaluaci (závěrečný diplom). Představené didaktické návrhy se s minimální modifikací dají použít k aplikaci ve výuce vlastivědy v kterémkoli jiném regionu či oblasti České republiky, neboť naplňují řadu klíčových kompetencí a jsou vytvořené především s akcentem na mezipředmětové vztahy.

Summary

This diploma thesis entitled „The history of Nýřany region in teaching in primary schools“ focuses on the history of the Nýřany region and on the possibilities of using local history resources for teaching younger school aged children.

The work is divided in two parts, theoretical and practical. The main objective was to make the historical development in the region from the prehistory to the present day more transparent.

The practical part of this work contains a set of didactic applications designed for fourth and fifth year of primary school and offers great opportunity for using the regional history for teaching. Specific locations and events of the region are the common themes of these didactic applications. The worksheets and didactic activities that are part of the portfolio were created with particular emphasis on the interdisciplinary relationships, they can enable pupils to practice and expand their knowledge and at the same time they gain more information about the history of the Nýřany region. A methodological guide for teachers is attached to each didactic application.

The didactic proposals presented in this diploma thesis can become one of the means to fulfil the pedagogical intention of supporting the interest in local history. These didactic applications can be used as both an inspiration for further pedagogical activities and methodological material for teachers in the Nýřany region or in any other region of the Czech Republic.

Seznam osobností

FRIČ, Antonín (1832 – 1912) – významný český vědec. Zabýval se zoologií, geologií, mimořádně proslul v paleontologii nižších obratlovců, obojživelníků (krytolebců), ryb a četných jiných živočichů, které byly objeveny v Plzeňské pánvi v tzv. plynovém uhlí. Frič publikoval více než sto vědeckých prací ze svého oboru, za vydané dílo „*Fauna der Gaskohle und der Kalksteine der Permformation Böhmens*“ se mu dostalo světového uznání. Stal se prvním českým badatelem, který studoval fosilní obratlovce na vědeckém základě pomocí srovnávací anatomie.²⁰⁶

LINDHEIM, Hermann Ditrich (1791-1860) – německý obchodník a velkopřumyslník. Úspěšně podnikal v oblasti textilního průmyslu, provozoval přádelny lnu, bavlny a konopí. Ve čtyřicátých letech 19. století se Lindheimova pozornost soustředila na západní Čechy a podnikatel zaměřil své aktivity na ocelářství, hornictví a železniční stavitelství. V Plzeňské kamenouhelné pánvi se stal prvním velkým investorem.²⁰⁷

PANKRÁČ, František (1810 – 1875) – důlní podnikatel, plzeňský politik, původní profesí právník. Od třicátých let 19. století získával na Nýřansku těžební práva a své důlní podnikání rychle rozšiřoval. Spolu se svými dcerami založil společnost Pankráčké těžařstvo a koncem šedesátých let 19. století vlastnila tato společnost 64 km² plochy, tedy 12 % celé výměry celého západočeského uhelného revíru. Pankrác se stal největším těžařem v oblasti Plzeňské obchodní komory.²⁰⁸

UXA, Antonín (1847-1894) – český horník. V druhé polovině 19. století na Nýřansku šířil mezi horníky socialistické a revoluční myšlenky, zakládal tajné sociálně demokratické sekce. Vytvořil systém a politické podmínky k organizování a řízení dělnických stávek a Nýřansko v této době se stalo centrem socialistického hnutí dělnictva na Plzeňsku.²⁰⁹

²⁰⁶ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Antonín Frič*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

²⁰⁷ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 55.

²⁰⁸ DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4. s. 75.

²⁰⁹ KROC, František. *Revolucionář Antonín Uxa*. Plzeň: ONV Plzeň-sever, 1974. s. 5.

Seznam použité literatury

ANDERLE, Jiří a kol. *Plzeňsko: příroda-historie-život*. Praha: Baset, 2008. 879 s. ISBN 978-80-7340-100-9.

ANDERLE, Jiří a ROŽMBERSKÝ, Petr. *Tvrze Tlučná a Tlucná*. Plzeň: Nadace České hrady, 1997. 30 s.

BAXA, Václav. *Stodsko a Nýřansko na starých pohlednicích*. Hostivice: Baron, 2008. 348 s. ISBN 978-80-88121-18-3.

BUKAČOVÁ, Irena, FOUĐ, Karel, KAREL, Tomáš a KŘEMENÁK, Jiří. *Lidová architektura okres Plzeň – sever*. Plzeň: Státní památkový ústav, 2002. 183 s. ISBN 80-85035-18-9.

BUKAČOVÁ, Irena, DIENSTPIEROVÁ Jana a SVOBODOVÁ, Alena. *Od májů do posvícení*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2008. 90 s. ISBN 978-80-87185-00-1.

BUKAČOVÁ, Irena a FÁK, Jiří. *Paměť krajiny VIII. Soupis drobných památek Nýřanska*. Vyd. 1. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2013. 193 s. ISBN 978-80-87185-18-6.

BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUĐ, Karel. *Severní Plzeňsko II*. Plzeň: Nakladatelství Českého lesa, 1997. 229 s. ISBN 80-901877-5-7.

BUKAČOVÁ, Irena, FÁK, Jiří a FOUĐ, Karel. *Severní Plzeňsko I*. Druhé vydání. Klatovy: Nakladatelství Českého lesa, 2001. 206 s. ISBN 80-86125-23-8.

BUKAČOVÁ, Irena, HUS, Miroslav a ROM, Karel. *Škoda lásky. Druhá světová válka na severním Plzeňsku*. Vyd. 1. Plzeň: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2016. 223 s. ISBN 978-80-87185-22-3.

ČAPEK, Vratislav, GRACOVÁ, Blažena, JÍLEK, Tomáš a VÝCHODSKÁ, Helena. *Úvod do studia didaktiky dějepisu*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita, 2005. 92 s. ISBN 80-7043-395-7.

ČEKANOVÁ, Markéta a ZAJÍČEK, Zdeněk. *Půl kopy pohádek a pověstí z Plzeňského kraje*. 1. vyd. Plzeň: RLA Stallion s.r.o., 2007. 97 s. ISBN 978-80-254-0807-0.

DRNEK, Jan. *Krajina nad pokladem. Průvodce po historii kamenouhelného dolování na Plzeňsku*. Plzeň: o. s. STREET, 2012. 336 s. ISBN 978-80-904746-0-4.

FÁK, Jiří. aj. *Historie poštovníctví na severním Plzeňsku*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2001. 39 s.

FÁK, Jiří. *Severní Plzeňsko na historických kolorovaných diapozitivech*. Vydání první. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: 2008. 103 s. ISBN: 978-80-87185-03-2.

FÁK, Jiří. *Severní Plzeňsko na historických pohlednicích*. Vydání první. Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici: 2005. 217 s. ISBN: 80-903165-2-2.

FOUD, Karel, KOUTSKÝ, Zdeněk, PAVLÍK, Václav, NESVADBOVÁ, Jaroslava a SOFRON, Jaromír. *Zbůch. Od pravěku k současnosti*. OÚ Zbůch, 2003. 99 s.

HLINOMAZ, Milan. *Dějiny kláštera premonstrátek Chotěšov*. Vydání první. České Budějovice: Veduta, 2009. 236 s. ISBN 978-80-86829-46-3.

JENČÍK, Milan. *Zdivočelé Sudety. Nový pohled na dramatický rok 1938*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 2018. 350 s. ISBN 978-80-204-4952-8.

KROC, František. *Havířské generace*. Vydání první. Plzeň: ZUD, 1975. 287 s.

KROC, František. *Ke století ochotnického divadla v Nýřanech*. Vydání první. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1970. 79 s.

KROC, František. *Lidé, kteří posunuli čas*. Zbůch: ZUD, 1989. 196 s. ISBN 59-202-89.

KROC, František. *Revolucionář Antonín Uxa*. Plzeň: ONV Plzeň-sever, 1974. 55 s.

KUMPERA, Jan, JÍLEK, Tomáš, BYSTRICKÝ, Vladimír, VIKTORA, Viktor, BĚLOHLÁVEK, Miloslav, NOVÁČEK, Karel, HOFMANN, Gustav, RYBA, Jan, BŘICHÁČEK, Pavel a BAŠTOVÁ, Dara. *Dějiny západních Čech. I. díl, Od pravěku do poloviny 18. století*. 1. vyd. Plzeň: Ševčík, 2004. 364 s. ISBN 80-7291-108-2.

KUMPERA, Jan. *Západočeský kraj A-Z: historie, památky, příroda*. Vydání první. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1989. 232 s. ISBN 80-7088-005-8.

LAŠTOVKA, Václav. *Plzeň v boji proti fašismu. Stručné dějiny odboje Plzeňanů proti fašistickým okupantům 1938-1945*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1975. 159 s.

MARTINOVSKÝ, Ivan. *Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost*. Vydání první. Praha: Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN: 80-7106-723-7.

MICHALEC, Miloslav. *Zaniklé venkovské školy Plzeňského kraje*. Vydání první. Plzeň: Plzeňský kraj, 2017. 254 s.

PELANT, Jan. *Města a městečka západočeského kraje*. Vydání první. Plzeň: ZPČ nakladatelství, 1984. 333 s.

PODROUŽEK, Ladislav. *Integrovaná výuka na základní škole v teorii a praxi*. 1. vyd. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2002. 96 s. ISBN 80-7238-157-1. s 15.

PLCH, Jaromír. *Mezipředmětové vztahy a specifika výchovně vzdělávacího procesu*. Vydání první. Praha: SPN, 1987. 67 s. s. 11.

Plzeňský kraj: města a obce Plzeňského kraje. Rožnov pod Radhoštěm: PROXIMA Bohemia, 2012. 255 s. ISBN 978-80-904275-8-7.

Půl století sociálně demokratického hnutí v Nýřanech. Plzeň: Grafika, 1934. 44 s.

Průmyslové podnikání v západních Čechách v 19. století a v 1. polovině 20. století. Sborník příspěvků ze semináře. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2001. 119 s.

PRÁŠIL, Petr. *Nýřany v proměnách času*. 1. vydání. Hostivice: Baron, 2020. 324 s. ISBN 978-80-88121-50-3.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Sedmé, rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Portál, 2013. 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9. s. 123.

Sborník muzea okresu Plzeň-sever. Mariánská Týnice: Muzeum okresu Plzeň – sever, 1978. 70 s.

SINKULE, Václav, KARFIOL, Antonín a KOLÁŘOVÁ, Libuše. *Okres Plzeň-sever*. Vydání první. Gottwaldov: ONV Plzeň-sever, 1985. 87 s.

SYMES, Robert F. *Horniny a minerály*. 1. vyd. Praha: Fortuna Print, 1995. 64 s. ISBN 80-85873-30-3.

ŠINDELÁŘ, Václav, UXA, Miroslav a FAIFR, Václav. *Nýřany - 100 let města*. Plzeň: MěÚ Nýřany, 1992. 88 s.

Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 2. díl. První vydání. Praha: Libri, 2002. 597 s. ISBN 80-7277-044-6.

Vyhánění Čechů z pohraničí v roce 1938. Druhé, doplněné vydání., v T & M první. Praha: Toužimský & Moravec, 2018. 134 s. ISBN 978-80-7264-189-5.

Velká všeobecná dětská encyklopedie. 1. vyd. Praha: Svojtka & Co, 2000. 476 s. ISBN 80-7237-258-0.

VÝCHODSKÁ, Helena. *Vlastivěda česko-bavorského pohraničí. Didaktická příručka*. Praha: via Centrum s.r.o., 2015. 11 s. ISBN 978-80-87646-08-3.

Seznam internetových zdrojů

BENEŠ, Zdeněk. *Předmět školního dějepisu*. Učitelské listy: Kam se má ubírat výuka dějepisu? [on-line]. 27. 4. 2009. [cit. 12. 11. 2020]. Dostupné z: <http://www.ucitelske-listy.cz/2009/04/zdenek-benes-predmet-skolního-dejepisu.html>.

HUDECOVÁ, Dagmar. *Mezipředmětové vztahy – malé zamyšlení nad terminologií*. [on-line]. 2004. [cit. 10. 2.2021]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/9647_1_1/.

MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 20. 9. 2020]. Dostupné z <https://www.nyrany.cz/mesto/o-meste/historie/historie-nyran/nejstarsi-zminky-o-nyranech/>.

MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 2. 10. 2020]. Dostupné z: <https://www.nyrany.cz/mesto/o-meste/stavebni-pamatky/>.

MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 12. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.nyrany.cz/mesto/samosprava/zastupitelstvo-mesta/zastupitelstvo-mesta-predchozi/>.

MĚSTO NÝŘANY. *Nýřany* [on-line]. [cit. 12. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.nyrany.cz/adresar-1/firmy/>.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV. *Památkový katalog*. [on-line]. [cit. 28. 8. 2020]. Dostupné z: <https://www.pamatkovykatalog.cz/mohylnik-15054259>

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV. *Zámek Manětín*. [on-line]. [cit. 15. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.zamek-manetin.cz/cs/o-zamku/barokni-plastika>.

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [on-line]. 2021. [cit. 10. 2.2021]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/4983/>.

NĚMEC, Václav. *Československo a Česká republika po roce 1946* [on-line]. [cit. 2. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/prevrat-roku-1948-a-50-leta/>.

NĚMEC, Václav. *Světová hospodářská krize*. [on-line]. [cit. 20.10.2020]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/kapitola/svetova-hospodarska-krize-vznik-totalitnich-systemu/>.

OBEC MILAVČE. *Milavče* [on-line]. [cit. 28. 8.2020]. Dostupné z: <https://www.milavce.cz/category/historie-obce/>.

OBEC PŘEHÝŠOV. *Přehýšov* [on-line]. [cit. 10. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.prehysov.cz/obec/historie/>.

OBEC TLUČNÁ. *Obec Tlučná* [on-line]. [cit. 20. 9. 2020]. Dostupné z: <https://www.obec-tlucna.cz/obec-4/historie/>.

OBEC TLUČNÁ. *Obec Tlučná* [on-line]. [cit. 2. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.obec-tlucna.cz/obec-4/kronika/1950-1959/1950/obec/>.

OBEC ÚHERCE. *Obec Úherce* [on-line]. [cit. 10. 9. 2020]. Dostupné z: <https://obecuherce.cz/w/historie-obce/>.

OBEC ZBŮCH. *Zbůch*. [on-line]. [cit. 2. 11. 2020]. Dostupné z: <https://www.zbuch.cz/obec/historie-obce/>.

PAMÁTNÍK TEREZÍN. *Za pomníčky*. [on-line]. [cit. 2. 11. 2020]. Dostupné z: <https://zapomnicky.pamatnik-terezin.cz/index.php/hroby/hroby/357-nyrany>.

Seznam ostatních zdrojů

MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Pravěk*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Historie těžby uhlí I*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Historie těžby uhlí II*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Antonín Frič*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Geologie*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [cit. 28. 8. 2020].

MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Památky*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [foto 2 12. 2020].

MĚSTSKÝ ÚŘAD NÝŘANY. *Kronika města Nýřany za rok 1976*.

Seznam příloh

Příloha č. 1

Mohylové pohřebiště nedaleko obce Doubrava u Nýřan

Příloha č. 2

Novorománský kostel sv. Josefa v obci Úherce

Příloha č. 3

Novorenesanční radnice v Nýřanech a detail pomníku věnovaný horníkům zastřeleným při stávce v roce 1890

Příloha č. 4

Místo výdušné jámy šachty Karel u Kamenného Újezda a odvalové haldy v okolí bývalých šachet u Kamenného Újezda

Příloha č. 5

Mizející odvalová halda u obce Zbůch, vydolovaná hlušina se dnes využívá na výrobu stavebního materiálu

Příloha č. 6

Památník obětem „transportu smrti“ u bývalého dolu Humboldt a detail pamětní desky

Příloha č. 7

Socha bývalého prezidenta Klementa Gottwalda z roku 1976, postavená k jeho nedožitým osmdesátinám, socha byla odstraněna po roce 1989

Příloha č. 8

Ruiny nýřanské židovské synagogy, která byla vypálena v listopadu 1938 a pietní parčík, který byl vybudován na místě bývalé židovské synagogy v Nýřanech v roce 2019

Přílohy

Příloha č. 1- Mohylové pohřebiště nedaleko obce Doubrava u Nýřan ²¹⁰

²¹⁰ Fotografie autorka 2020

²¹¹ Fotografie autorka 2021

Příloha č. 3 - Novorenesanční radnice v Nýřanech z roku 1885 a detail pomníku věnovaný horníkům zastřeleným při stávce v roce 1890²¹²

²¹² Fotografie autorka 2019

Příloha č. 4- Místo výdušné jámy šachty Karel u Kamenného Újezda a odvalové haldy v okolí bývalých šachet u Kamenného Újezda²¹³

²¹³ Fotografie autorka 2020

Příloha č. 5 - Mizející odvalová halda u obce Zbůch, vydolovaná hlušina se dnes využívá na výrobu stavebního materiálu.²¹⁴

Pohled od obce Úherce

Pohled od obce Zbůch

²¹⁴ Fotografie autorka 2021

Příloha č. 6 - Památník obětem „transportu smrti“ u bývalého dolu Humboldt a detail pamětní desky²¹⁵

²¹⁵ Fotografie autorka 2021

Příloha č. 7 - Socha bývalého prezidenta Klementa Gottwalda z roku 1976, postavená k jeho nedožitým osmdesátinám, socha byla odstraněna po roce 1989²¹⁶ a současný pohled na místo, kde byla socha umístěna.²¹⁷

²¹⁶ MĚSTSKÝ ÚŘAD NÝŘANY. Kronika města Nýřany za rok 1976.

²¹⁷ Fotografie autorka 2021

Příloha č. 8 - Ruiny nýřanské židovské synagogy, která byla vypálena v listopadu 1938²¹⁸ a pietní parčík, který byl na místě bývalé židovské synagogy v Nýřanech vybudován v roce 2019²¹⁹

²¹⁸ MĚSTO NÝŘANY. *Středisko historie Nýřanska. Památky*. Nýřany: 2008 [informační tabule]. [foto 2. 12. 2020].

²¹⁹ PRÁŠIL, Petr. *Nýřany v proměnách času*. 1. vydání. Hostivice: Baron, 2020. 324 s. ISBN 978-80-88121-50-3. s. 179.